

ANDREA LLUKANI

Si kusari thërres

**KOMENTI I LITURGISË HYJNORE
TË JOAN GOJARTIT**

**Botimet “Trifon Xhagjika”
Tiranë, 2010**

Këtë libër ua kushtoj ish studentëve të mi.

Redaktor: Dhiak Kostandin Tuda.

PARATHËNIE

Libri “Si kusari thërres” përmban komentin e Liturgjisë Hyjnore të Joan Gojartit. Teksti me shkronja kursive është marrë nga “Libër i shërbesave të Shenjta të Kishës Orthodhokse” dhe poshtë tij jepet komenti. Ky libër modest nuk është botim zyrtar i kishës, por vetëm një përpjekje vetjake e autorit për të dhënë në gjuhën shqipe komentin e Liturgjisë Hyjnore të Joan Gojartit. Në Kishën Ortodokse celebrohen tri lloj liturgjish, të cilat janë: 1-Liturgjia e Joan Gojartit, 2-Liturgjia e Vasilit të Madh, 3-Liturgjia e Dhuratave të Parashenjtëruara. Me fjalën *liturgji* kuptojmë celebrimin e misterit të Falenderimit Hyjnor. Liturgjia Hyjnore ndahet në dy pjesë kryesore: 1-Liturgjia e Katekumenëve dhe 2- Liturgjia e Besnikëve.

Në kreun e parë të librit do të njiheni me komentimin e Liturgjisë së Katekumenëve. Quhet *Liturgjia e Katekumenëve*, sepse gjatë celebrimit të saj qëndrojnë edhe katekumenët. Liturgjia e Katekumenëve përbëhet nga lutje, me anën e së cilave lavdërojmë Perëndinë. Me anën e uratave dhe lutjeve kërkojmë hirin dhe përdëllimin e Perëndisë. Me lëçitjen e Apostullit dhe të Ungjillit besimtarët dëgjojnë fjalën e Perëndisë. Katekumenët janë ata të cilët kanë pranuar krishterimin, por ende nuk janë pagëzuar, pra vazhdojnë mësimet e katekizmit. Liturgjia e Katekumenëve përbëhet nga paqesoret, antifonët,

hyrja e vogël, himni trishenjtor, këndimet e Apostullit dhe të Ungjillit, predikimi dhe përfundon me lutjen drejtuar katekumenëve.

Në kreun e dytë paraqitet komenti i Liturgjisë së Besimtarëve. Quhet Liturgjia e Besnikëve, sepse në kishën e hershme vetëm besimtarët merrnin pjesë në të. Gjatë Liturgjisë së Besimtarëve adhurojmë Perëndinë jo vetëm me anën e himneve, por edhe me sakrifikimin në kryq të Krishtit. Gjatë liturgjisë dhuratat e shenjtëruara sillen nga proskomidhia në Tryezën e Shenjtë. Në vijim kryhet shndërrimi i verës dhe bukës në Trup dhe në Gjak të Krishtin. Më pas vazhdojmë me kungimin e besimtarëve. Liturgjia e Besimtarëve ndahet në tri pjesë kryesore. 1) parapërgatitja e kungatës hyjnore, 2) kryerja e kungatës dhe 3) kungimi i besimtarëve. Liturgjia e Besnikëve mbyllet me përleshimin. Qëllimi i Liturgjisë Hyjnore është kryerja e misterit të falenderimit hyjnor, i cili kryhet në Liturgjinë e Besimtarëve. Si parapërgatitje të falenderimit hyjnor shërbejnë lutje të ndryshme si dhe pohimi i besimit.

Të nderuar lexues! Gjatë leximit të librit jeni ndeshur me shumë terma liturgjikë, prandaj kam menduar t'i sqaroj në kreun e tretë të librit, në të cilin do të njiheni me kishën dhe pjesët e saj, për të vijuar me shkallët e hierarkisë, veshjet e klerikëve, shërbesat dhe himnet dhe së fundmi me enët dhe sendet e shenjta që përdoren gjatë adhurimit hyjnor.

E diela quhet dita e Zotit, sepse është dita e ngjalljes së Krishtit, prandaj këtë ditë celebrohet Liturgjia Hyjnore. Besimtarët e dinë rëndësinë e kësaj dite, shkojnë në kishë dhe pjesën tjetër të ditës e kalojnë në atmosferën e gëzuar familjare. Në këtë ditë njerëzit të veshur me rrobat e tyre më të mira

bëjnë vizita tek të afërmit ose dalin shëtitje me fëmijët. E gjithë familja drekon së bashku, që është edhe ushqimi më i mirë i gjithë javës, duke i dhënë çdo gjëje atmosferën e festës. Kështu dallohet e diela nga ditët e tjera të javës, si nga karakteri fetar e adhurues, ashtu edhe nga qëllimi shoqëror i saj. Epiqendra e kësaj dite është përkushtimi tek Perëndia, në adhurimin e përbashkët gjatë Liturgjisë Hyjnore, si dhe vepra bamirëse ndaj të afërmeve. Liturgji do të thotë punë e përbashkët, ndërsa me fjalën kishë kuptojmë mbledhjen e njerëzve. Liturgjia Hyjnore është veprimi i përbashkët i të krishterëve për të adhuruar, për t'u lutur, për të dëgjuar fjalën e Perëndisë, për të blatur dhe për t'u kunguar me trupin dhe gjakun e Krishtit. Duke adhuruar Perëndinë, i krishteri mer pjesë në procesin e eukaristisë hyjnore. Ai mer dhuratat nga Perëndia dhe i përkushtohet, duke e falenderuar. Të dielave Shërbesa e Mëngjesit zakonisht fillon në orën 07:30 dhe përfundon në orën 09:00. Menjëherë pas saj fillon Liturgjia Hyjnore.

Shumë të krishterë pyesin: Kur duhet të ulemi dhe kur duhet të qëndrojmë në këmbë gjatë Shërbesës së Mëngjesit dhe gjatë Liturgjisë Hyjnore? Kështu, ndodh që të rrimë ulur kur duhet të jemi në këmbë dhe të qëndrojmë në këmbë pa shkak. Fillimisht deshën të theksonim, se edhe ulur mund të lutet dikush në kishë, por ekzistojnë disa momente gjatë Shërbesës së Mëngjesit dhe gjatë Liturgjisë Hyjnore, ku të gjithë duhet të jenë në këmbë. Disa njerëz nga shprestaria qëndrojnë në këmbë gjatë gjithë kohës, si shenjë respekti për misterin e madh. Më poshtë po japim disa udhëzime të përgjithshme rreth kësaj teme. Gjatë Shërbesës së Mëngjesit duhet të qëndrojmë në këmbë:

1-Kur lëçiten gjashtë psalmet.

2-Në kohën që dhjaku lëçit Ungjillin e Mëngjesit.

3-Gjatë himnit të së Tërëshenjtës “*Më të nderuarën se Qerubimet*”.

4-Gjatë dhoksologjisë.

Gjatë Liturgjisë Hyjnore duhet të ngrihemi në këmbë:

1-Në fillim të Liturgjisë Hyjnore, kur kleriku që kryen shërbesën thotë: “*E bekuar është Mbretëria e Atit...*” Të gjithë duhet të jemi në këmbë dhe me dëgjimin e tre personave të Trinisë së Shenjtë bëjmë kryqin me shprestari. Më pas mund të ulemi.

2-Çohemi përsëri në këmbë në fund të Antifonit të tretë dhe kur fillon Hyrja e Vogël, atëhere kur dhiaku thotë: “*Urtësi, Drejt*”.

3-Gjithashtu jemi në këmbë çdo herë që na temjanis prifti, në Himnin Kerubik etj.

4-Gjatë Himnit Trishenjtor jemi më këmbë dhe bëjmë kryqin me shprestari.

5-Në këndimin e Apostullit jemi të ulur. Çohemi sapo dëgjojmë: “*Urtësi, Drejt. Të dëgjojmë Ungjillin e Shenjtë*” dhe qëndrojmë në këmbë deri në fund të leximit dhe derisa Ungjilli të kthehet në Tryezën e Shenjtë.

6-Në këmbë qëndrojmë gjithashtu, çdo herë që na bekon prifti nga Dera e Bukur “*Paqe në të gjithë*”.

7-Gjatë Simbolit të Besimit jemi më këmbë.

8-Sapo dhiaku ose prifti thotë: “*Le të qëndrojmë mirë, le të qëndrojmë me frikë...*” qëndrojmë në këmbë vazhdimisht, sepse që nga ky çast fillon pjesa më e rëndësishme e Liturgjisë Hyjnore, që është bekimi i bukës dhe i verës, si dhe shndërrimi i tyre në Trup dhe Gjak të Krishtit.

9-Më këmbë jemi, kur themi: “*Ati ynë...*”

10-Çohemi në këmbë kur prifti fton besimtarët për Kungimin Hyjnor: “*Me frikë Perëndie...*”. Mirë është që të qëndrojmë në këmbë gjatë gjithë kohës që vazhdon kungimi.

11-Në fund çohemi gjatë përlëshimit, për të pranuar bekimin përfundimtar të klerikut që kryen Liturgjinë Hyjnore.

Liturgjia Hyjnore përfundon në orën 10:30. Për ata që nuk kanë mundësi të vijnë në kishë që nga Shëbesa e Mëngjesores, do të ishte mirë që të jenë aty në orën 09:00 me fillimin e Liturgjisë Hyjnore ose përpara Hyrjes së Vogël. Desha të falenderoj bashkëpunëtorët e mi Dhiak Kostandin Tudën, Harallamb Tereziun Robert Pelushin dhe Joan Menin, të cilët me këshillat e tyre më kanë ndihmuar gjatë hartimit të librit. Mendoj se ky libër modest që po i shtohet botimeve kishtarë në gjuhën shqipe do tu shërbejë jo vetëm klerikëve, por edhe besimtarëve, për të njohur më mirë me Liturgjinë Hyjnore të Joan Gojartit.

KREU I PARË

LITURGJIA E KATEKUMENËVE

Quhet Liturgjia e Katekumenëve, sepse gjatë celebrimit të saj qëndrojnë edhe katekumenët. Liturgjia e Katekumenëve përbëhet nga lutje, me anën e së cilave lavdërojmë Perëndinë. Me anën e uratave dhe lutjeve kërkojmë hirin dhe përdëllimin e Perëndisë. Me lëçitjen e Apostullit dhe të Ungjillit besimtarët dëgjojnë fjalën e Perëndisë. Katekumenët janë ata të cilët kanë pranuar krishterimin, por ende nuk janë pagëzuar, pra vazhdojnë mësimet e katekizmit. Liturgjia e Katekumenëve përbëhet nga paqesoret, antifonët, hyrja e vogël, himni trishenjtor, këndimet e Apostullit dhe të Ungjillit, predikimi dhe përfundon me lutjen drejtuar katekumenëve. Liturgjinë e Katekumenëve e çel dhiaku, i cili falet tri herë dhe thotë:

Dhiaku: Beko o Zot.

Me anën e kësaj dhiaku kërkon hirin e Perëndisë. Dhiaku fton priftin që celebron Liturgjinë Hyjnore të bekojë. Ai e quan priftin Zot në shenjë respekti për të, sepse prifti celebron misterin e shenjtë dhe është ndërmjetës i dhënies së hirit të Perëndisë. Me lëçitjen e dhiakut *Beko o Zot* besimtarët ulin kryet në shenjë përluljeje ndaj Perëndisë, ndërsa prifti qëndron përpara Tryezës

së Shenjtë, ngre Ungjillin dhe duke bërë shenjë e kryqit mbi antimisin thotë me zë të lartë.

Prifti: E bekuar është mbretëria e Atit, e Birit dhe e Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo është dhoksologji dhe himn për Trininë e Shenjtë. Tri personat e Trinisë së Shenjtë, Ati, Biri dhe Shpirti i Shenjtë janë Perëndia i vërtetë tani e në jetë të jetëve. Është Mbretëria e Perëndisë e prurë në botë nga Krishti, Biri i Perëndisë, që mbretëron tashmë mistikërisht tek nxënësit besnikë me anën e fuqisë së Shpirtit të Shenjtë. Të bekosh Mbretërinë e Perëndisë do të thotë ta duash atë si gjënë më të shtrenjtë.

Kori: Amin.

Amin në gjuhën hebraike do të thotë “*ashtu qoftë*”. Me anën e kësaj fjale pohojmë dhe pranojmë se fuqia dhe lavdia i përkasin vetëm Perëndisë Triadike, Atit, Birit dhe Shpirtit të Shenjtë në jetë të jetëve.

PAQESORET

Paqesoret janë lutje, të cilat fillojnë me fjalët “*me paqe*” ose “*për paqen*”. Quhen paqesore, sepse nëpërmjet tyre kërkojmë paqen e Perëndisë. Me anën e paqesoreve lutemi për shpëtimin e shpirtit, për qëndrimin e mirë të kishave të Perëndisë dhe për bashkimin e të gjithëve, për ata që hyjnë në kishë me shprestari dhe frikë Perëndie. Lutemi për peshkopët, priftërinjtë, dhiakonët dhe për gjithë popullin, për kombin, presidentin, qytetin dhe vendin, për begatinë e pemëve, për udhëtarët, për të sëmurët, vuajtësit dhe robërit.

Dhiaku: Me paqe le t'i lutemi Zotit.

Dhiaku fton besmirët që t'i luten Zotit me paqe, qetësi dhe në heshtje. Besimtarët duhet të jenë të përkushtuar tek

Perëndia dhe të ndjekin paqësisht lutjen e përbashkët. *Kori: Mëshiro, o Zot.*

Mëshiro, o Zot përsëritet pas çdo lutjeje. Me anën e kësaj fraze i lutemi Perëndisë të dëgjojë lutjet tona dhe të na dhurojë atë që lëçit dhiaku. Kërkojmë përdëllimin e Perëndisë në emër të dashurisë së Tij. Mëshiro o Zot duhet thënë me shprestari dhe shpejt me qëllim që besimtarët të dëgjojnë lutjen tjetër të paqesoreve.

Dhiaku: Për paqen që lartazi, dhe për shpëtimin e shpirtrave tanë, le t'i lutemi Zotit.

Në lutjen e parë të paqesoreve kërkojmë paqe nga Perëndia. Paqen e kërkojmë për tri arsye: Së pari sepse e gjithë vepra e Shpëtimtarit Krisht është vepër e paqimit të njeriut me Perëndinë. Së dyti sepse paqja e Perëndisë është gjëja më e çmuar për njeriun dhe së treti se nuk mund të lutemi nëse nuk kemi paqe. I lutemi Zotit të na japë paqen dhe shpëtimin e shpirtrave tanë. Është paqja që vjen që lartazi domethënë nga Perëndia. “Çdo gjë e mirë që na jepet dhe çdo dhuratë e përsosur vjen që lartazi dhe zbret nga Ati...” (Letra e Jakobit 1, 17). Është paqja që Zoti u dha dishepujve të tij. “Unë po ju jap paqen, po ju jap paqen time...” (Joani 14, 27). Lutemi të kemi paqe dhe pajtim me Perëndinë. “Ne kemi paqe me Perëndinë nëpërmjet Isu Krishtit, Zotit tonë” (Romakëve 5, 1).

Dhiaku: Për paqen e tërë botës, qëndrimin e mirë të Kishave të shenjta të Perëndisë, dhe për bashkimin e të gjithëve, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Perëndisë për paqen e tërë botës, sepse siç e dimë nga historia shumë popuj kanë qenë në luftë me njeri-tjetrin. Lutemi që mbi njerëzit të sundojë fryma e paqes dhe e

drejtësisë. Gjithashtu i lutemi Perëndisë për kapërcimin e ndryshimeve ndërmjet kishave të ndryshme.

Dhiaku: Për këtë shtëpi të shenjtë dhe për ata që hyjnë brenda në të me besim, shpresëtari dhe frikë Perëndie, le t'i lutemi Zotit.

Me anën e paqesores së tretë lutemi për kishën, brenda së cilës janë besimtarët për të celebruar Liturgjinë Hyjnore. Kisha është vend i shenjtë, sepse në të kryhen misteret, me anën e së cilave shenjtërohen besimtarët. Lutemi për këtë shtëpi të shenjtë që ta ruajë Zoti nga çdo rrezik. Gjithashtu lutemi për gjithë besimtarët që hyjnë në kishë me besim, shpresëtarë dhe frikë Perëndie.

Dhiaku: Për Kryepiskopin (ose episkopin) tonë (Aksh), të nderuarën presviteri dhe dhiakonatinë më Krishtin, për tërë klerin dhe popullin, le t'i lutemi Zotit.

Me anën e kesaj lutjeje besimtarët luten për klerin dhe popullin. Klerikët janë barinj të shpirtërorë të grigjës dhe punojnë për shpëtimin e shpirtave të të krishterëve. “Dëgjoni të parët tuaj dhe nënshtrojeni atyre, sepse ata rrinë zgjuar për shpirtrat tuaj..” (Hebrenjve 13, 17). Prandaj ne lutemi për episkopin, i cili është autoriteti më i lartë shpirtëror. Gjithashtu lutemi për prezviterët dhe dhiakonët. Në fund lutemi për tërë klerin dhe popullin. Episkopi, prifti dhe dhiaku përbejnë tri gradat e hirotonisjes.

Dhiaku: Për Republikën e Shqipërisë, Qeverinë, Ushtrinë dhe gjithë popullin, le t'i lutemi Zotit.

Lutemi për Republikën e Shqipërisë dhe për qeverinë. Kjo lutje vjen nga Shkrimi i Shenjtë: “çdo njeri le t'i nënshtrohet pushteteve të mësipërm, sepse nuk ka pushtet veçse prej

Perëndisë; dhe pushtetet që janë janë caktuar nga Perëndia. Prandaj ai që i kundërvihet pushtetit i kundërvihet urdhërit të Perëndisë...” (Romakëve 13, 1-2). Gjithashtu edhe në Letrën I të Timoteut 2, 1-2 thuhet: “Të bëj thirrje para së gjithash, të bëhen përgjërime, lutje, ndërhyrje dhe falenderime për të gjithë njerëzit, për mbretërit dhe për të gjithë ata që janë në pushtet..”. Gjithashtu lutemi për ushtrinë që të na mbrojnë në kohë lufte. Përfundimisht kërkohet ndihmën e Perëndisë për qeverinë dhe ushtrinë, me qëllim të na mbrojnë nga çdo e keqe.

Dhiaku: Për këtë qytet, çdo qytet dhe vend dhe për ata që banojnë ndër to me besë, le t'i lutemi Zotit.

Lutemi për qytetin ku banojmë, por edhe për çdo qytet tjetër. Kjo lutje tregon frymën e dashurisë që karakterizon të krishterët anembanë botës. Lutemi që Perëndia të ruajë ë të mbrojnë gjithë besimtarët dhe t'u dhurojë atyre hirin e tij.

Dhiaku: Për erëra të mira, begati të pemëve të dheut, dhe për kohë me paqe, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Perëndisë për erëra të mira, të cilat janë të dobishme për shëndetin tonë si dhe për begatinë e pemëve të dheut. Gjithashtu i kërkohet kohë me paqe. Për të gjitha këto kërkohet bekimin e Atit Qiellor, sepse sado që të punojmë ne, pa bekimin e tij nuk mund të arrijmë asgjë. Kërkohet hirin e Perëndisë për të mirat materiale të jetës sonë.

Dhiaku: Për ata që lundrojnë, që udhëtojnë, për të sëmurët, vuajtësit, robërit dhe për shpëtimin e tyre, le t'i lutemi Zotit.

Lutemi për ata që lundrojnë në det dhe për ata që udhëtojnë në tokë. Lutemi për të sëmurët, për ata që vuajnë dënimin, për robërit. I kërkohet Perëndisë të mbrojnë të

krishterët që janë në rrezik. Lutemi jo vetëm të shpëtojnë prej rrezikut, por edhe për shpëtimin e shpirtave të tyre.

Dhiaku: Që të shpëtojmë prej çdo hidhërimi, zemërimi, rreziku dhe nevoje, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Perëndisë të na shpëtojë nga hidhërimet dhe zemërimet. Në jetën e njeriut shfaqen hidhërimet dhe zemërimet, por ato na i dërgon Perëndia për të provuar besimin tonë. I lutemi Perëndisë të na falë pendimin dhe të korrigojmë mëkatet tona.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kjo është përmbledhësja e atyre që u thanë më sipër. Kërkojmë hirin e Perëndisë, i cili buron nga dashuria e Krishtit për botën.

Dhiaku: Të tërëshenjtën, të pacënuarën, të përmbibekuarën, të lavdëruarën Zonjën tonë Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërën Mari, bashkë me gjithë shenjtoret duke kujtuar, veten tonë dhe njëri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtrojmë.

Me anën e kësaj lutjeje dhiaku kujton përsëri shembullin e Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërëshës Mari dhe të gjithë shenjtorëve dhe përfundimisht edhe ne t'ia përkushtojmë gjithë jetën tonë Krishtit Perëndi. Me anën e këtyre vargjeve ftohemi të kujtojmë dhe nderojmë jetën e shenjtë të së Tërëshenjtës Hyjlindëse. Gjithashtu ftohemi të nderojmë gjithë shenjtorët, të cilët janë burim frymezimi për jetën tonë. Duke ecur nën shembullin e tyre ftohemi që gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtrojmë. Ndërkohë kori përgjigjet.

Kori: Ty, o Zot.

Me anën e kësaj fraze i premtojmë Perëndisë që do t'i përkushtohemi me gjithë qenien tonë. Bashkë me këtë duhet të marrim vendimin të jetojmë sipas ligjit të Perëndisë.

ANTIFONËT

Antifonët janë tropare, të cilat psalen në dy kohë. Nga antifonët më të njohur që psalen gjatë Liturgjisë Hyjnore janë: “Me ndërmjetimet e Hyjlindëses”, dhe “Shpëtona, o i Biri i Perëndisë”. Gjatë celebrimit të Liturgjisë Hyjnore psalen tri antifone. Antifonët janë tropare të marra nga psalmet 103 dhe 146.

Urata e Antifonit të parë:

Prifti: (me zë të ulët) O Zot Perëndia ynë, pushteti i të cilit s'mund të merret me mend dhe lavdia është e pakuptueshme, përdëllimi i të cilit është i pakufishëm dhe njeridashja e patreguar; Ti o Zot, sipas dhembshurisë sate hidh syrin tënd mbi ne dhe mbi këtë shtëpi të shenjtë, dhe dërgo mbi ne dhe mbi ata që falen bashkë me ne, përdëllimet dhe dhembshuritë e Tua të pasura.

Prifti: (me zë të lartë) Se Ty të përket tërë lavdia, nderimi dhe adhurimi, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me anën e kësaj urate prifti kërkon përdëllimin e Perëndisë për besimtarët që marrin pjesë në Liturgjinë Hyjnore. Meshtari i lutet Perëndisë që t'i përdëllejë besimtarët me dhembshurinë e tij.

Kori: Amin.

Dhe menjëherë psalin antifonin e parë:

Kori: Me ndërmjetimet e Hyjlindëses, Shpëtimtar, shpëtona (tri herë).

Ose në vend të kësaj thuhet psalmi 102. Kur këndohet antifoni i parë dhiaku qëndron përpara ikonës së Krishtit. Pasi përfundon antifoni i parë dhiaku vjen përsëri para derës së bukur dhe pasi falet lëçit lutjen e shkurtër, e cila është një përmbledhje e paqesoreve, të cilat i analizuam mësipër. Lutja e shkurtër lëçitet jo vetëm gjatë Liturgjisë Hyjnore, por edhe gjatë shërbesave të tjera të kishës.

Dhiaku: Përsëri dhe përsëri me paqe, le t'i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Të tërëshenjtën, të pacënuarën, të përmbibekuarën, të lavdëruarën Zonjën tonë Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërën Mari, bashkë me gjithë shenjtorët duke kujtuar, veten tonë dhe njëri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtrojmë.

Kori: Ty, o Zot.

Ose në vend të kësaj thuhet psalmi 145. Kur këndohet antifoni i dytë dhiaku qëndron përpara ikonës së Shën Marisë.

Urata e Andifonit të dytë:

Prifti: (me zë të ulët) O Zot, Perëndia ynë, shpëto popullin tënd dhe beko trashëgimin tënd; tërë besimtarët e Kishës sate ruaji; shenjtëroi ata që duan hijeshinë e shtëpisë sate. Edhe Ti lavdëroi ata me fuqinë tënde të perëndishme dhe mos na Ier ne që shpresojmë tek Ti.

Prifti: (me zë të lartë) Se yti është pushteti dhe jotja është mbretëria, dhe fuqia, dhe lavdia, e Atit, e Birit dhe e Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me anën e kësaj urate prifti i kërkon Perëndisë të shpëtojë popullin dhe të bekojë trashëgimin e tij. Prifti kërkon përdëllimin dhe hirin e Perëndisë. Në fund i kërkon Perëndisë të mos i braktisë ata që besojnë në të.

Kori: Amin.

Dhe menjëherë psalim Antifonin e dytë:

Kori: Shpëtona, o Bir i Perëndisë, që u ngjalle prej së vdekurish, ne që të psalim Aliluia (tri herë).

Kur është e kremte ose në ditë të tjera brenda javës, në vend të “*që u ngjalle prej së vdekurish*” thuhet: “*o i çuditshëm ndër shenjtoret*”.

Lavdi Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë. Tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin. O i vetëmlindur Bir dhe Fjalë e Perëndisë, që je i pavdekshëm, dhe denjove për shpëtimin tonë, të trupëzohesh prej Hyjlindëses së shenjtë dhe gjithmonë Virgjërës Mari, duke u bërë njeri pa ndryshuar; që u kryqëzove, o Krisht Perëndi, dhe shkele vdekjen me vdekje, që je një prej Trinisë së Shenjtë dhe lavdërohesh bashkë me Atin dhe me Shpirtin e Shenjtë, shpëtona.

Ky himn është krijuar nga perandori Justinian. Ai është himni i besimit në hyjnishmërinë e Krishtit, në mishërimin, kryqëzimin dhe ngjalljen, si një nga Trinia e Shenjtë, për shpëtimin e njerëzve. Me anën e këtij himni i kërkojmë Krishtit shpëtimtar të na shpëtojë. Pasi përfundon antifoni i dytë dhiaku vjen përsëri përpara derës së bukur, falet dhe thotë:

Dhiaku: Përsëri dhe përsëri me paqe, le t’i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Të tërëshenjtën, të pacënuarën, të përmbibekuarën, të lavdëruarën Zonjën tonë Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërën Mari, bashkë me gjithë shenjtoret duke kujtuar, veten tonë dhe njëri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtrojmë.

Kori: Ty, o Zot.

Urata e Andifonit të tretë:

Prifti: (me zë të ulët) Ti që na fale këto lutje, të cilat i bëjmë dhe i themi së bashku, dhe që premtove t'u japësh ç'të kërkojnë të bashkuarve në emrin tend, qofshin këta edhe vetëm dy ose tre; Ti dhe tani plotësoi kërkesat e shërbëtorëve në dobi të tyre, duke na falur ne këtë botë njohjen e së vërtetës sate dhe duke na dhuruar në botën tjetër jetë të amëshuar.

Prifti: (me zë të lartë) Se Ti je Perëndi mëshirues dhe njeridashës dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me anën e kësaj urate prifti kujton premtimin që Krishti u dha pasuesve të tij duke thënë: “Aty ku janë dy ose tri që mbledhen në emrin tim, aty do të jem unë” Antifoni i tretë është pjesë nga lumurimet (Matheu 5, 3-12), të cilat këndohen me refrene të marra nga fjalët që tha kusari në momentin e kryqëzimit: “Kujtona o Zot, kur të vish në mbretërinë tënde” (Lluka 23, 42). Në këtë kohë dhiaku hyjn në hierore.

Kori: Amin.

HYRJA E VOGËL

Hyrja e Vogël është procesioni i klerikëve meshtarë drejt altarit dhe simbolizon shfaqjen e Krishtit në botë si mësues dhe predikues i të vërtetave ungjillore. Hyrja e Vogël simbolizon

lëvizjen e kishës, nëpërmjet Krishtit drejt altarit. Ky procesion i shenjtë simbolizon Mbretërinë e Perëndisë. Rruga për të arritur në Mbretërinë e Perëndisë është Ungjilli i Shenjtë. “Jisui tha: Unë jam udha, e vërteta dhe jeta; askush nuk vjen tek Ati përveçse nëpërmjet meje” (Joani 14, 6). Ungjilli i Krishtit na shpie drejt Mbretërisë së Perëndisë. Para se të përfundojnë psaltët Antifonin e tretë, prifti ia jep ungjillin dhiakut, i cili i paraprirë nga lambadhat e ndezura del nga dera e veriut. Hyrja e Ungjillit bëhet duke psalur përlëshoren e tingullit ose të shenjtit. Kur arrijnë në mesin e kishës që të dy ulin kryet dhe dhiaku thotë:

Dhiaku: (me zë të ulët): Le t’i lutemi Zotit. Mëshiro, o Zot.

Urata e Hyrjes

Prifti: (me zë të ulët) O Zot Perëndia ynë, ti që vendose ne qiejt legjione dhe armata engjëjsh dhe kryeengjëjsh për t’i shërbyer lavdisë sate; bëj që bashkë me hyrjen tonë, të hyjnë dhe engjëj të shenjtë, që të meshojnë bashkë me ne dhe të lavdërojnë bashkë me ne mirësinë tënde. Se Ty të përket tërë lavdia, nderimi dhe adhurimi, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo uratë i drejtohet Trinisë së Shenjtë. Prifti u drejtohet engjejve të shenjtë, të cilën ndihmojnë në veprën e shpërimit të shpirtave. “Do të ketë gëzim në mes të engjëjve për një mëkatar të vetëm që pendohet” (Lluka 15,10). Me anën e kësaj urate meshtari lutet që edhe engjëjt e padukshëm të marrin pjesë në adhurimin e shenjtë, duke adhuruar bashkë me besimtarët Atin Qiellor, sepse atij i përket tërë lavdia, nderimi dhe adhurimi, tani e përherë e në jetë të jetëve. Pas mbarimit të uratës dhiaku

duke mbajtur orarin me tri gishtërinjtë e dorës së djathtë dhe duke treguar nga lindja i thotë priftit me zë të ulët:

Dhiaku: (me zë të ulët) Beko, o Zot, Hyrjen e shenjtë.

Prifti duke bekuar thotë:

Prifti: (me zë të ulët) E bekuar është hyrja në shenjtëroren tënde, o Zot, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

Në kohën që procesioni i klerikëve ecën drejt soleas kryeepiskopi zbret nga froni dhespotik dhe qëndron në mesin e kishës. Dhiaku shkon tek kryeepiskopi, i cili puth ungjillin. Si përfundon përleshorja, dhiaku qëndron para priftit dhe duke ngritur Ungjillin lart thotë:

Dhiaku: (me zë të lartë) Urtësi. Drejtë.

Pasi thotë dhiaku: Urtësi, Drejtë! Besimtarët ngrihen më këmbë në shenjë respekti për Ungjillin. Procesioni i klerikëve hyn në hierore nga dera e bukur, ndërsa të gjithë të pranishmit në Liturgjinë Hyjnore këndojnë himnin e hyrjes. Dhiaku, pasi hyn në hierore vendos Ungjillin e shenjtë mbi tryezën e shenjtë, ndërsa prifti, duke u përkulur pak nga ana e fronit episkopal në shenjë nderimi, hyn në hierore, ndërsa kori këndon himnin e hyrjes.

Kori: Ejani t'i falemi e t'i biem ndër këmbë Krishtit. Shpëtona, o Bir i Perëndisë, që u ngjalle prej se vdekurish, ne që të psalim, Aliluia.

Në ditët e zakonshme në vend të “u ngjalle prej së vdekurish”, thuhet “o i çuditshëm ndër shenjtoret”. Në qoftë se meshon episkop ose më shumë se një prift “Ejani t'i falemi...” psalet prej tyre në mes të Kishës, ndërsa psaltët përsëritin edhe një herë “Shpëtona, ...”. Pastaj psalet përleshorja ngjallësore e

tingullit, tropari i shenjtit të kishës dhe e shenjtit të ditës dhe kondaqi në qoftë se ka; po të mos ketë thuhet kondaqi i të kremteve të mëdha (të Ngritjes së Kryqit, të Hyrjes së Shën Marisë në tempull, të Krishtlindjes, të Ujit të Bekuar, të Ipapandisë, të Ungjillëzimit, të Pashkës, të Ngritjes në qiell, të Shpërfytyrimit, të Fjetjes së Hyjlindëses), ndërsa në të dielat e tjera kondaqi (shkurtore) i mëposhtëm.

Mbrojtje e paturpëruar e të krishterëve, ndërmjetim i pandërprerë ndaj krijuesit, dëgjo zërat e lutjeve të mëkatarëve, dhe arri si e mire për të na ndihmuar ne që të thërresim me besim, nxito të ndërmjetosh dhe shpejto të lutesh, o Hyjlindëse, që mbron ngaherë ata që të nderojnë.

HIMNI TRISHENJTOR

Dhiaku i kthyer nga populli, nga ana e majtë e derës së bukur dhe duke mbajtur me gishtërinjtë e dorës së tij të djathtë cepin e orarit thotë:

Dhiaku: Le t'i lutemi Zotit.

Dhiaku kthehet përsëri në hierore në vendin e tij të zakonshëm.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Prifti: (me zë të ulët) O Perëndi i shenjtë, që prehesh ndër të shenjtët, që himnohesh me zë trishenjtor nga serafimet dhe që lavdërohesh nga keruvimet e që adhurohesh nga çdo fuqi qiellore; ti që krijove gjithësinë nga e mosqena; që bërë njeriun simbas ikonës dhe shembëllesës sate, dhe e stolise me tërë dhuratat e tua; ti që i jep urtësi dhe mençuri atij që kërkon, dhe nuk e heq syrin nga mëkatarin, por caktove pendimin për

shpëtim; ti që na bërë të denjë ne shërbëtorët e tu të përulur dhe të padenjë që të qëndrojmë në këtë orë përpara lavdisë së altarit tënd të shenjtë dhe të të parashtrijmë adhurimin dhe lavdërimin që kemi për detyrë ndaj Teje. Ti, o Zot, prano dhe nga goja e ne mëkatarëve himnin trishenjtor, dhe vështrona me mirësinë tënde. Falna çdo faj të bërë me dashje ose pa dashje; shenjtërona shpirtat dhe trupat tanë; dhe bëna të denjë që të të adhurojmë me shpresëtari tërë ditët e jetës sonë; me ndërmjetimet e Hyjlindëses së shenjtë dhe të gjithë shenjtorëve që te kanë pëlqyer që prej jete.

Prifti: (me zë të lartë) Se i shenjtë je, o Perëndia ynë, dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë,

Me anën e kësaj urate meshtari lutet para altarit për faljen e fajeve dhe të mëkateve, me qëllim që të gjithë të bëhen të denjë nga Perëndia. Ata që qëndrojnë në këtë orë përpara lavdisë së altarit tënd të shenjtë dhe të parashtrijmë adhurimin dhe lavdërimin... Dhiaku e plotëson:

Dhiaku: E në jetë të jetëve.

Kori: Amin.

Dhe menjëherë psalim himnin trishenjtor:

Kori: Shenjt Perëndi, Shenjt i fuqishëm, Shenjt i pavdekshëm, mëshirona (tri herë). Lavdi Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë. Tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin. Shenjt i pavdekshëm mëshirona.

Ky është himni i engjëjve, të cilët këndojnë papushim në praninë e Perëndisë. Ky himn e ka origjinën nga Dhiata e Vjetër. “Mbi të cilin ishin serafinët, secili prej tyre kishte gjashtë krahë; me dy mbulonte fytyrën, me dy të tjerë këmbët dhe me

dy fluturonte. Njeri i bërtiste tjetrit dhe i thoshte: i shenjtë, i shenjtë, i shenjtë është Zoti i ushtrive. Tërë toka është plot me lavdinë e tij”. (Isaia 6, 2-3). Himni Trishenjtor është himni më i vjetër, i cili i kushtohet Trinisë së Shenjtë. Prifti dhe dhiaku thonë: “*Shenjt Perëndi...*”, pa zë, tri herë duke bërë tri metanira. Kur meshon episkop dhe kur meshojnë më shumë se një prift “*Shenjt Perëndi...*” e psalin dhe këtë nga hierorja.

Dhiaku: Fuqi.

Kori: Shenjt Perëndi, Shenjt i fuqishëm, Shenjt i pavdekshëm, mëshirona.

Në të kremten e Ngritjes së Kryqit (14 shtator) në vend të “*Shenjt Perëndi...*” psalet himni “*Kryqit tënd i falemi, o Zot, dhe ngjalljen tëndë të shenjtë e lavdërojmë*”. Në të kremtet e mëdha të Krishtlindjes, të Ujit të Bekuar, të Pashkës së Madhe, të Pesëdhjetores (Pendikostisë) si dhe të shtunën e L Lazarit në vend të “*Shenjt Perëndi...*” psalet “*Sa u pagëzuar më Krishtin, me Krishtin u veshët. Aliluja*”.

Dhiaku: (me zë të ulët) Urdhëro, o Zot.

Prifti bekon duke thënë:

Prifti: (me zë të ulët) I bekuar është ai që vjen në emrin e Zotit.

Ky varg është marrë nga Ungjilli i Shenjtë. “*I bekuar është ai që vjen në emrin e Zotit*” (Joani 21, 13) dhe tregon hyrjen triumfale të Krishtit në Jerusalem të ulur mbi një këriç gomari.

Dhiaku: (me zë të ulët) Beko, o Zot, fronin lart.

Me anën e kësaj dhiaku fton Perëndinë të bekojë fronin e mbretit Krisht. Gjatë këndimit të Himnit Trishenjtor meshtarët

shkojnë në vendin e lartë prapa altarit dhe duke bekuar Krishtin thonë:

Prifti: (me zë të ulët) I bekuar je mbi fronin e lavdisë së mbretërisë sate, ti që rri mbi keruvimet, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

APOSTULLI

Apostulli përmban pjesë nga Veprat e Apostujve dhe letrat e Dhiatës së Re, për të dielat, të kremtet, ditët e zakonshme dhe për shërbesa të ndryshme. Kisha ka një seri të caktuar të këndimeve të Apostullit për çdo ditë të vitit, me përjashtim të ditëve të javës së Kreshmeve të Mëdha. Apostulli zakonisht lëçitet prej lexuesit (anagnostit) nga solea e kishës. Pas mbarimit të “*Shenjt Perëndi ...*” dhiaku del te Dera e Bukur. Lexuesi (anagnosti) thotë vargun e parë të Apostullit.

Dhiaku: Le të vëmë re!

Lexuesi (anagnosti) thotë vargun e dytë të Apostullit.

Dhiaku: Urtësi!

Dhiaku fton besimtarët të dëgjojnë me kujdes fjalët e Apostullit.

Lexuesi: Këndimi nga letra e ...

Dhiaku: Le të vëmë re!

Lexuesi (anagnosti) vazhdon Apostullin.

Dhiaku merr temjanicën dhe me zë të ulët i thotë priftit:

Beko o Zot, temjamin.

Prifti e bekon atë, duke thënë me zë të ulët uratën e temjamit:

I bekuar është Perëndia ynë gjithnjë; tani e përherë, e ne jetë të jetëve. Amin. Temjam po të blatojmë, o Krisht Perëndi, si erë kundërmimi shpirtëror, të cilën pasi ta pranosh në altarin tënd përmbiqiellor, dërgona si shpërblim hirin e Shpirtit tënd të tërëshenjtë.

Dhiaku temjanis rreth Tryezës së Shenjtë, Proskomidhinë e shenjtë; dhe nga Dera e Bukur temjanis ikonat dhespotike, fronin arkieratik edhe popullin. Kthehet në hierore, temjanis Tryezën e Shenjtë, priftin dhe gjithë priftërinjtë.

Dhiaku: (me zë të ulët) Le t'i lutemi Zotit. Mëshiro, o Zot.

UNGJILLI

Me Ungjill kuptojmë librin liturgjik të kishës, i cili përmban pjesë nga të katër librat e shenjtë atë të Matheut, Markut, Lukës dhe Joanit, të cilët flasin për jetën dhe mësimdhënien e Isu Krishtit. Pjesët ungjillore lëçiten gjatë Liturgjisë Hyjnore ose nëpër shërbesa të tjera të kishës. Ungjilli simbolizon Krishtin, prandaj vendoset mbi Tryezën e Shenjtë.

Urata para Ungjillit:

Prifti: (me zë të ulët) O Zot njeridashës, bëj që të shkëlqejë në zemrat tona drita e kulluar e njohjes së hyjnisë sate, dhe çil syt e mendjes sonë për të kuptuar mësimet e tua ungjillore. Futna dhe frikën e porosive të tua të lumtura, që, pasi të shtypim të gjitha epshet trupore të mundim të kalojmë një jetë shpirtërore, duke menduar dhe duke bërë të gjitha ato që të pëlqejnë. Se Ti je ndriçimi i shpirtrave dhe i trupave tanë, o Krisht Perëndi, dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, bashkë me Atin tënd pa fillim, dhe Shpirtin tënd të tërëshenjtë, të mirë dhe jetëbërës, tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

Me anën e kësaj urate prifti kërkon nga Perëndia ndriçimin hyjnor, me qëllim që populli të kuptojë fjalët e Ungjillit të Shenjtë. Kërkon ndriçim nga Perëndia, sepse fjalët e Ungjillit burojnë prej Shpirtit të Shenjtë. Prifti i lutet Shpëtimtarit Krisht të çeli sytë e mendjes për të kuptuar mësimin të vertetat ungjillore. Ai kërkon që besmirët të rrojnë me frikën e porosive të ungjillit. Pas temjanisjes, dhiaku vendos temjanicën në vendin e saj, i afrohet priftit, ul kryet dhe duke mbajtur me tri gishta orarin thotë:

Dhiaku: (me zë të ulët) Beko o Zot, lexuesin e Ungjillit të Apostullit të shenjtë dhe Ungjillorit (Aksh).

Prifti e bekon duke bërë shenjën e kryqit mbi kryet e dhiakut.

Prifti: (me zë të ulët) Perëndia, me ndërmjetimet e Apostullit të shenjtë, të lavdëruar dhe Ungjillor (Aksh), të dhëntë, ty lexuesit, fuqi të shumtë, për të plotësuar veprën e Ungjillit të Birit të tij të dashur dhe Zotit tonë Iisu Krisht.

Dhiaku: (me zë të ulët) Amin. Amin. Amin. U bëftë sipas fjalës sate.

Duke iu falur Ungjillit të shenjtë me shprestari, e merr atë nga duart e priftit, i puth dorën dhe thotë:

O apostull i shenjtë dhe ungjillor..., ndërmjeto tek Perëndia mëshirëplotë, që t'u japë ndjesë fajesh shpirttrave tanë.

Dhiaku ngrihet dhe me Ungjillin del nga dera e veriut duke u paraprirë nga dy djem me lambadha të ndezura dhe shkon drejt amvonit. Pasi mbarohet këndimi i Apostullit, lexuesi (anagnosti) vjen përpara derës së bukur dhe puth dorën e priftit, i cili duke e bekuar i thotë:

Prifti: (me zë të lartë) Paqe mbi ty që këndon dhe mbi gjithë popullin.

Kori: Aliluia (tri herë).

Gjatë këndimit të Aliluiave temjaniset Ungjilli, ikonat, këndonjësi dhe i gjithë populli. Alilujat dhe temjanisja tregojnë praninë e Perëndisë. Prifti vjen tek dera e bukur dhe duke shikuar nga populli thotë:

Prifti: (me zë të lartë) Urtësi. Drejtë. Le të dëgjojmë Ungjillin e Shenjtë. Paqe në të gjithë.

Me anën e kësaj prifti u kujton besmirëve që mësimdhënia e Ungjillit është e vërteta dhe mençuria e Perëndisë, prandaj ai fton besimtarët të qëndrojnë në këmbë dhe të dëgjojnë me vëmendje pjesën ungjillore. Gjithashtu i fton besimtarët që të kenë paqe në shpirt.

Kori: Dhe në shpirtin tënd.

Besmirët kërkojnë që paqja e Perëndisë të vijë edhe në shpirtin e meshtarit.

Dhiaku: Këndimi prej Ungjillit të Shenjtë sipas ...

Prifti: Le të vëmë re.

Kori: Lavdi më Ty, o Zot, lavdi më Ty.

Kur nuk ka dhiak, prifti e këndon Ungjillin nga Dera e Bukur, ndërsa dhiaku e lëçit Ungjillin nga amvoni i kishës. Kur mbaron këndimi i Ungjillit prifti bekon:

Prifti: Paqe më ty që këndon Ungjillin.

Kori: Lavdi më Ty, o Zot, lavdi më Ty.

Dhiaku zbret nga amvoni, vjen përpara Derës së Bukur dhe i jep Ungjillin priftit, duke i puthur dorën e djathtë. Prifti, pasi e puth e vendos Ungjillin mbi Tryezën e Shenjtë. Ungjilli është lajmi i mirë i Perëndisë për shpëtimin e njerëzve.

PREDIKIMI

Menjëherë pas lëçitjes së Ungjillit të Shenjtë fillon predikimi. Predikuesit zakonisht janë ieromonakë, arkimandritë, klerikë dhe teologë laikë. Predikimi është lëçitja e fjalës së Perëndisë, i cili bëhej me anën e apostujve të Krishtit. Në traditën ortodokse, predikimi është pjesë e rëndësishme e liturgjisë eukaristike. Gjithashtu kanoni XIX i Sinodit të Penthektë thotë: “Çdo ditë, veçanërisht të dielave, prelatët e kishës duhet t’u mësojnë klerikëve dhe laikëve Biblën, duke përdorur konkluzionet dhe interpretimet e përcaktuara nga etërit e Kishës. Kështu që njerëzit të mësojnë dhe të punojnë për shpëtimin e tyre”.

LITANIA E GJERË

Nëpërmjet Litanisë së gjerë populli lutet për nevojat e veçanta. Lutemi për njerëzit që kanë nevojë për bekimet, ndihmën dhe udhëzimet e Perëndisë. Me anën e Litanisë së gjerë bëhen lutje për të sëmurët, vuajtësit, nevojtarët dhe të fjeturit. Gjithashtu lutemi edhe për gjëra të veçanta, çlirim prej kërcënimeve të ndryshme etj. Në përfundim të Litanisë së gjerë lutemi edhe “*për ata që sjellin pemë dhe bëjnë punë të mira në këtë kishë të shenjtë...*”. Dhiaku qëndron në vendin e zakonshëm dhe thotë litaninë e gjerë:

Dhiaku: Le të themi të gjithë, me tërë shpirtin dhe me tërë mendjen tonë, le të themi:

Me anën e kësaj lutjeje dhiaku fton besmirët jo vetëm të dëgjojnë, por të përkushtohen me tërë shpirtin dhe mendjen e tyre tek Perëndia, sepse çdo lutje nëse nuk bëhet me shprestarin

dhe me gjithë shpirt atëherë nuk pranohet nga Perëndia. Në vijim dhiaku na thotë se për çfarë duhet t'i lutemi Perëndisë me tërë shpirtin dhe mendjen tonë.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: O Zot i gjithëpushtetshëm, Perëndi i etërve tanë, të lutemi, dëgjo e mëshiro.

Përpara se të fillojmë të lutemi duhet të kemi bindjen e plotë se Zoti është i gjithëpushtetshëm, domethënë sundues i të gjithave. I gjithëpushtetshëm është edhe në plotësimin e lutjeve tona. Kërkojmë që Perëndia t'i dëgjojë lutjet tona dhe të na përdëllejë.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Mëshirona, o Perëndi, sipas mëshirës sate të madhe, të lutemi, dëgjo e mëshiro.

Kjo lutje është përsëritje e së parës. Përsëri kërkojmë përdëllimin e Perëndisë, sepse e dimë që Perëndia është i mbushur me dashuri dhe njeridashje, prandaj i kërkojmë të na mëshirojë sipas mëshirës së tij të madhe.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Lutemi edhe për të krishterët shpresëtarë dhe orthodhoksë.

Dhiaku lutet për të krishterët shpresëtarë ortodoksë, të cilët adhurojnë Perëndinë dhe janë anëtarë të Kishës Ortodokse. Për këta të krishterë dhiaku i kërkon Perëndisë që t'i mbështesë në besim dhe tu kultivojë virtytin.

Në kohën që dhiaku thotë litaninë e gjerë, prifti thotë këtë uratë:

Prifti: (me zë të ulët) O Zot Perëndia ynë, prano këtë lutje të gjerë prej shërbëtorëve të tu dhe mëshirona sipas

mëshirës sate të shumtë; dhe dërgo dhembshuritë e Tua mbi ne dhe mbi gjithë popullin tënd që pret prej Teje mëshirën e pasur.

Me anën e kësaj urate prifti i lutet Perëndisë të pranojë lutjet tona. Gjithashtu kërkon përdëllimin e Perëndisë për besimtarët që rrojnë me besë dhe shprestari.

Dhiaku: Lutemi edhe për Kryepiskopin (ose episkopin) tonë (Aksh).

Lutemi për Kryepiskopin, sepse ai është bariu i grigjës së krishterë, është autoriteti më i lartë shpirtëror i kishës. I lutemi Perëndisë që ta ndriçojë dhe forcojë atë në detyrën shpirtërore që ka.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Lutemi edhe për vëllezërit tanë: priftërinjtë, ieromonakët, ierodhiakonët, monakët dhe për tërë vëllazërinë tonë më Krishtin.

Gjithashtu lutemi edhe për vëllezërit tanë: priftërinjtë, ieromonakët, ierodhiakonët, monakët dhe në përgjithësi për vëllazërinë tonë më Krishtin. Kjo lutje bëhet në frymën e Dhiatës së Re. “Me ndihmën tuaj me anë të lutjeve për ne, që shumë njerëz të falenderojnë për dhuntitë e hirit që do të na jepet me anë të lutjeve të shumë njerëzve” (Letra e dytë Korintasve 1, 11).

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Lutemi edhe për mëshirë, jetë, paqe, shëndet, shpëtim, vështrim, ndjesë dhe falje të mëkateve të shërbëtorëve të Perëndisë, gjithë të krishterëve shpresëtarë dhe orthodhoksë, që banojnë dhe ndodhen në këtë qytet (ose manastir).

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë nga Perëndia mëshirë, jetë, paqe, shëndet, shpëtim, vështrim, ndjesë dhe falje të mëkateve për të gjithë të krishterët shpresëtarë që banojnë në qytetin ose enorinë në të cilën gjendet kisha.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Lutemi edhe për të lumturit dhe gjithmonëkujtueshmit themelues të kësaj shtëpie të shenjtë, dhe për tërë etërit dhe vëllezërit tanë të parafjetur, orthodoxë që prehen me shpresë këtu e kudo.

Lutemi për themeluesit e kësaj kisha, sepse ata do të kujtohen gjithnjë me respekt. Gjithashtu lutemi për tërë etërit dhe vëllezërit tanë të parafjetur, orthodoxë që prehen me shpresë këtu e kudo. Lutemi për ta, sepse e dimë se edhe pas vdekjes shpirti i tyre ekziston. Trupi është i vdekshëm dhe futet në varr, ndërsa shpirti është i pavdekshëm. Lutemi me shpresë së do të vijë një ditë dhe Zoti do të gjykojë botën. "...sepse po vjen ora kur të gjithë ata që janë në varre do ta dëgjojnë zërin e tij. Dhe do të dalin prej tyre ata që kanë bërë të mira, në ringjallje të jetës dhe ata që kanë bërë të liga në ringjalljen e dënimit" (Joani 5, 28-29).

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Dhiaku: Lutemi edhe për ata që sjellin pemë dhe bëjnë punë të mira në këtë kishë të shenjtë dhe të gjithënderuar, që mundohen, që psalin dhe për popullin që qëndron rrotull, dhe pret prej Teje mëshirën e madhe dhe të pasur.

Me frazën ata që sjellin pemë dhe bëjnë punë të mira në këtë kishë të shenjtë kuptojmë ata njerëz, të cilët ndihmojnë kishën me anë të donacioneve të ndryshme. Gjithashtu lutemi

për ata që punojnë në kishë si dhe për popullin besëmirë. Të gjithë presin mëshirën e pasur të Perëndisë.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë).

Prifti: (me zë të lartë) Se Ti je Perëndi mëshirues dhe njeridashës dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve. Populli: Amin.

Kjo uratë është një lavdërim i Perëndisë Triadike. Në këtë kohë prifti merr Ungjillin dhe bën shenjen e kryqit mbi antimisën.

LUTJA PËR KATEKUMENËT

Pas litanisë së gjerë bëhet një lutje për katekumenët dhe pas saj ata përleshohen nga Liturgjia Hyjnore. Në kishën e hershme mjaft njerëz bëheshin të krishterë në moshë madhore. Përpara se të pranonin pagëzimin ata ndiqnin kurset e katekizmit, prandaj quheshin katekumenë. Meqenëse ata nuk qenë të pagëzuar, nuk mund të blatonin dhe të merrnin dhuratat eukaristike. Sot fëmijët pagëzohen foshnja, prandaj përleshimi i katekumenëve bëhet vetëm teorikisht, sepse në praktikë ata nuk largohen nga kisha, por qëndrojnë në Liturgjinë e besimtarëve. Lutja e katekumenëve ka mbetur si traditë nga kisha e hershme.

Dhiaku: Lutjuni Zotit, ju katekumenët. Ne besimtarët le të lutemi për katekumenët. Që t'i mëshirojë Zoti. Që t'u mësojë fjalën e së vërtetës. Që t'u zbulojë ungjillin e drejtësisë. Që t'i bashkojë me Kishën e shenjtë, katolike dhe apostolike. Shpëtoi, mëshiroi, përkrahi dhe ruajti, o Perëndi, me hirin tënd. Ju katekumenët, kryet tuaj uljani Zotit.

Dhiaku i fton katekumenët që t' i luten Zotit, gjithashtu fton edhe besimtarët që të luten për katekumenët që të bashkohen me Kishën e shenjtë, katolike dhe apostolike. Pas lutjes së dhiakut, vijon urata e katekumenëve, të cilën prifti e thotë përpara se të hapet antiminsi:

Prifti: (me zë të ulët) O Zot, Perëndia ynë, që rri në të lartat dhe qyrr ata që ndodhen poshtë, që i dërgove njerëzisë shpëtimin, Birin tënd të vetëmlindur dhe Perëndi, Zotin tonë Iisus Krisht, shtjer sytë mbi shërbëtorët e tu katekumenë, që kanë ulur kryet përpara Teje, dhe në kohën e duhur bëji të denjë për banjën e rilindjes, për ndjesën e mëkateve, dhe për rrobën e mosprishjes; bashkoi me Kishën tënde të shenjtë, katolike dhe apostolike dhe numëroi bashkë me grigjën tënde të zgjedhur.

Prifti: (me zë të lartë) Që dhe ata bashkë me ne të lavdërojnë emrin tënd të gjithënderuar dhe madhështor, të Atit, të Birit dhe të Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me anën e kësaj urate prifti lutet që Perëndia që rri në të lartat dhe qyrr ata që ndodhen poshtë, të shtjer sytë mbi katekumenët, të cilët kanë ukur kryet në shënjë përulësie. Prifti lutet që në kohën e duhur katekumenët me anën e pagëzimit të shenjtë të bashkohen me Kishën katolike dhe apostolike dhe të renditen grigjën e zgjedhur. Pagëzimi është misteri me anën e të cilit bëhemi anëtarë të kishës. Në përfundim të uratës prifti thekson dogmën mbi Trininë e Shenjtë, për të cilën mësonin katekumenët. Ndërkaq prifti merr Ungjillin dhe bën me të shenjë e kryqit mbi antimisin, të cilin e hap mbi Tryezën e

Shenjtë, ndërsa ungjillin e vendos në pjesën e sipërme të antimisit.

Kori: Amin.

Dhiaku: Sa jeni katekumenë, shkoni; ju katekumenët, shkoni; sa jeni katekumenë, shkoni. Asnjë nga katekumenët të mos qëndrojë.

Në kishën e hershme pas kësaj urate katekumenët largoheshin nga kisha. Gjithashtu bashkë me ta largoheshin edhe ata të krishterë, të cilët kishin dënim për mëkatet që kishin bërë dhe ata njerëz që nuk duhej të merrnin kungatën. Pas daljes së tyre dyert e kishës mbylleshin dhe vijonte Liturgjia e Besimtarëve.

KREU I DYTË

LITURGJIA E BESIMTARËVE

Qëllimi i Liturgjisë Hyjnore është kryerja e misterit të falenderimit hyjnor, i cili kryhet në Liturgjinë e besimtarëve. Quket Liturgjia e Besimtarëve, sepse në kishën e hershme vetëm besimtarët merrnin pjesë në të. Gjatë Liturgjisë së Besimtarëve adhurojmë Perëndinë jo vetëm me anën e himneve, por edhe me sakrifikimin në kryq të Krishtit. Gjatë Liturgjisë dhuratat e shenjtëruara sillen nga proskomidhia në Tryezën e Shenjtë. Në vijim kryhet shndërrimi i verës dhe bukës në Trup dhe Gjak të Krishtin. Më pas vazhdojmë me kungimin e besimtarëve. Liturgjia e Besimtarëve ndahet në tri pjesë kryesore. 1) parapërgatitja e kungatës hyjnore, 2) kryerja e kungatës dhe 3) kungimi i besimtarëve. Liturgjia e Besimtarëve mbyllet me përleshimin. Si parapërgatitje të falenderimit hyjnor shërbejnë lutje të ndryshme si dhe pohimi i besimit. Dhiaku lëçit lutjen për besimtarët.

Dhiaku: Sa jeni besimtarë. Përsëri dhe përsëri me paqe, le t'i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Prifti pasi hap antimisin thotë uratën e parë të besimtarëve. Antimisi përbëhet prej basme katërkëndëshe dhe

pëdoret për celebrimin e Liturgjisë Hyjnore, në vendet jashtë kisha si për shembull, nëpër kampingje, spitale, ose në ato kisha të cilat nuk janë shenjtëruar. Në këto raste antimisi zëvendëson Tryezën e Shenjtë. Mbi antimisin ikonizohen katër ungjillorët, skena e kryqëzimit të Krishtit etj. Zakonisht në katër cepat e antimisit vendosen copëza lipsane shenjtorësh.

Urata e parë e besimtarëve

Prifti: (me zë të ulët) Të falënderojmë, o Zot, Perëndi i Fuqive, që na bërë të denjë të qëndrojmë dhe tani përpara altarit tënd të shenjtë dhe të lypim gjunjazi dhembshuritë e Tua, për mëkatet tona dhe për fajet e popullit të bëra nga padija. Prano, o Perëndi, lutjen tonë; bëj që të jemi të denjë të të bëjmë lutje, dhe kërkesa dhe thërrorë të pagjakshme për tërë popullin tënd; dhe ne që na caktove në këtë shërbesën tënde bëna të aftë, me fuqinë e Shpirtit tënd të Shenjtë, që pa faje dhe pengesa të të thërresim me dëshminë e ndërgjegjes sonë të pastër në çdo kohë dhe vend; në mënyrë që pasi të na dëgjosh, të tregohesh i butë sipas mirësisë sate të shumtë.

Me anën e kësaj urate prifti së pari falenderon Perëndinë që e bëri të denjë të qëndrojë përpara altarit. I lutet Perëndisë të dëgjojë lutjen e tij dhe ta bëjë të denjë të kryejë Falenderimin Hyjnor. Ai kërkon hirin dhe fuqinë e Shpirtit të Shenjtë që ta ndërgjegjësojë në çdo kohë dhe vend. Gjithashtu i lutet Perëndisë ta përdëllejë sipas mëshirës së tij të madhe. Prej kësaj urate kuptojmë se prifti duhet të qëndrojë përpara Tryezës së Shenjtë me shprestarin dhe frikë Perëndie. Ndërkohë që prifti lëçit uratën dhiaku thotë:

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd. Urtësi.

Dhiaku fton besimtarët të ndjekin me shprestari fjalët që do të thotë prifti në vijim:

Prifti: (me zë të lartë) Se Ty të përket tërë lavdia, nderimi dhe adhurimi, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e ne jetë te jetëve.

Kjo lutje përbën epilogun e uratës së parë drejtuar besimtarëve.

Kori: Amin.

Dhiaku: Përsëri dhe përsëri me paqe, le t'i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Prifti thotë uratën e dytë të besimtarëve:

Urata e dytë e besimtarëve

Prifti: (me zë të ulët) Përsëri dhe shumë herë të biem ndër këmbë dhe të lutemi, o i Mirë dhe njeridashës, që, duke vënë re lutjen tonë, të pastrosh shpirtrat dhe trupat tanë nga çdo ndyrësi trupi dhe shpirti; dhe bëna të qëndrojmë përpara altarit tënd të shenjtë, pa faj dhe pa dënim. Dhuroju, o Perëndi, dhe atyre që falen bashkë me ne përparim në jetë, në besë, dhe në mençuri shpirtërore; jepu që të të adhurojnë gjithnjë me frikë dhe dashuri, dhe të marrin pjesë në misteret e Tua të shenjta, pa faj dhe pa dënim, dhe të tregohen të denjë për mbretërinë tënde qiellore.

Prifti i lutet Zotit të mirë dhe njeridashës të dëgjojë lutjen, të pastrojë shpirtrat dhe trupat nga çdo gjë e ligë. Gjithashtu i lutet ta bëjë të denjë të qëndrojë përpara altarit pa faj dhe pa dënim. I lutet edhe për gjithë besimtarët, të cilët marrin pjesë në adhurimin e përbashkët. Perëndia t'u dhurojë atyre përparim në jetë, në besë, dhe urtësi shpirtërore. *“Prandaj edhe ne, nga dita që e dëgjuam këtë, nuk pushojmë të lutemi*

për ju dhe të kërkojmë që të mbusheni me njohjen e vullnetit të tij me çdo urtësi dhe mençuri frymore” (Kolosianëve 1, 9). Prifti kërkon nga Perëndia të denjësojë besimtarët, ta adhurojnë atë, të marrin pjesë në misteret e shenjta dhe kur të largohen nga kjo botë të denjësohen për mbretërinë qiellore. Prifti që kryen misteret e shenjta duhet të jetë i pastër shpirtërisht dhe trupërisht, ndërsa besimtarët duhet të kenë përparim shpirtëror, të kenë frikë Perëndie dhe përgatitjen e duhur përpara se të kungohen.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd. Urtësi.

Dhiaku hyn në hierore dhe shkon në vendin e tij të zakonshëm.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Prifti: (me zë të lartë) Që të ruajtur gjithnjë prej fuqisë sate, të të drejtojmë lavdinë, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo lutje është epilogu i uratës së mëparshme. Prifti i lutet Perëndisë që të ruajë me fuqinë e tij besimtarët. Pas kësaj menjëherë fillon përgatitja për Hyrjen e Madhe.

Kori: Amin.

HYRJJA E MADHE

Gjatë procesionit të Hyrjes së Madhe dhuratat e shenjta nga proskomidhia shkojnë drejt Tryezës së Shenjtë. Bashkë me to shpiem edhe enët e shenjta, të cilat do të na ndihmojnë në procesin e falenderimit hyjnor. Është koha për blatinin flijimor tek Perëndia, e cila sakrifikon Krishtin për shpëtimin e

botës. Përpara se të bëhet dajla e dhuratave të shenjta psalet Himni Kerubik, i cili ka për qëllim të përgatisë besimtarët për falenderimin hyjnor.

Kori: Ne që simbolizojmë mistikisht keruvimet, dhe i këndojmë Trinisë jetëbërëse himnin trishenjtor, le të largojmë prej nesh tërë kujdesin për jetën; që mbretin....

Himni Keruvik e ka origjinën prej vegimit apokaliptik të profetit Isaia (6, 3). Gjatë Liturgjisë Hyjnore besimtarët simbolizojnë mistikërisht keruvimet dhe i këndojnë Trinisë së Shenjtë. Gjithashtu duhet vemëndje e madhe dhe përkushtim tek Perëndia duke lënë mënjanë përkujdesjen për jetën. Në blatimin liturgjik besimtarët japin vetveten në flijim tek Perëndia së bashku me Krishtin. Në kohën që psalet Himni Keruvik dhiaku thotë:

Dhiaku: (me zë të ulët) Le t'i lutemi Zotit.

Kur psalet Himni Keruvik prifti, përpara Tryezës së Shenjtë, duke ulur kryet thotë me zë të ulët uratën e Himnit Keruvik.

Urata e Himnit Keruvik

Prifti: (me zë të ulët) Asnjë nga ata që janë lidhur me epshet dhe dëfrimet trupore nuk është i denjë të vijë tek Ti, ose të të afrohet ose të të shërbejë Ty, o mbret i lavdisë. Se të shërbyerit tek Ti është një gjë e madhe dhe e frikshme edhe për fuqitë qiellore. Mirëpo nga njeridashja jote e patregueshme dhe e pamatshme u bëre njeri pa u ndryshuar, dhe ke qenë kryeprifti ynë, dhe si Zot i gjithësisë na dorëzove shërbesën e shenjtë te kësaj Meshe dhe theroreje të pagjakshme; se vetëm Ti, o Zot Perëndia ynë, i sundon qielloret dhe të dheshmet, Ti që rri mbi fronin keruvik, Zoti i serafimeve dhe mbret i Izraelit,

që je i vetmi shenjt dhe që prehesh ndër shenjtorët. Të lutem pra, Ty, të vetmit të mirë dhe të gatshëm për të dëgjuar; shijer sytë mbi mua shërbëtorin tënd mëkatar dhe të padobishëm, dhe pastroma shpirtin dhe zemrën nga ndërgjegja e keqe, dhe bëmë të zotin me fuqinë e Shpirtit tënd të Shenjtë, mua që kam veshur hirin e priftërisë, të qëndroj përpara kësaj Tryezës tënde të shenjtë, dhe t'i shërbej flijimit të Trupit tënd të shenjtë e të pacënuar dhe Gjaktit tënd të nderuar. Se tek Ti vij duke ulur kryet dhe Ty të lutem; mos e hiq fytyrën tënde nga unë, as mos më përjashto nga rrethi i shërbëtorëve të Tu, po denjo të të blatohen këto dhurata prej meje, shërbëtorit tënd mëkatar dhe te padenjë. Se Ti je blatuesi dhe i blatuari. Ai që pranon dhe që jep vetveten, o Krisht Perëndia ynë, dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, bashkë me Atin tënd pa fillim dhe Shpirtin tënd të tërëshenjtë, të mirë dhe jetëbërës, tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

Kjo uratë i kushtohet Shpëtimtarit Krisht, i cili është Mbreti i lavdisë. Urata ndahet në dy pjesë. Në të parën prifti pohon se kush është i denjtë t'i afrohet Krishtit në këto momente dhe vijon me veprën shpëtimtare të tij në botë. Në pjesën e dytë, prifti kërkon hirin dhe përdëllimin e Krishtit për të kryer misterin e falenderimit hyjnor. Pasi thotë uratën e himnit keruvik prifti thotë pa zë tri herë himnin keruvik:

Prifti: (me zë të ulët) Ne që simbolizojmë mistikisht keruvimet, dhe i këndojmë Trinisë jetëbërëse himnin trishenjtor, le të largojmë prej nesh tërë kujdesin për jetën (tri herë).

Ndërsa dhiaku e plotëson duke thënë:

Dhiaku: Që mbretin e të gjithave të presim të pasuar padukurisht prej rreshtave ëngjëllore. Aliluia, Aliluia, Aliluia (tri herë).

Prifti merr temjanicën, e bekon dhe thotë:

Prifti: I bekuar është Perëndia ynë gjithnjë; tani e përherë, e në jetë të jetëve. Amin. Temjanë po të blatojmë, o Krisht Perëndi, si erë kundërmimi shpirtëror, të cilën pasi ta pranosh në altarin tënd përmbiqiellor, dërgona si shpërblim hirin e Shpirtit tënd të tërëshenjtë.

Temjanica simbolizon barkun e Shën Marisë, thëngjilli që vendoset në të simbolizon Krishtin dhe temjani hirin e Shpirtit të Shenjtë. Temjanica përdoret për të temjanisur ikonat, altarin etj. Në temjanicë vendoset karbon i ndezur dhe disa copëza temjani. Temjanica simbolizon lutjen që i drejtohet Perëndisë.

Prifti temjanis Tryezën e Shenjtë, ikonat dhe popullin duke thënë me zë të ulët: “*Ne që pamë ngjalljen e Krishtit ...*” dhe pastaj “*Ejani të falemi ...*” (tri herë) edhe psalmin 50 “*Përdëllëmë o Perëndi sipas përdëllimit...*”. Me anën e psalmit 50 prifti kërkon përsëri përdëllimin e Perëndisë për të kryer misterin e shenjtë të falenderimit hyjnor. Kur arrin te vargu “*Atëhere do të pëlqejë thetore drejtësie...*” prifti hyn brenda në hierore, temjanis Tryezën e Shenjtë, proskomidhinë dhe të gjithë sa janë brenda. Pasi temjanis ai e dorëzon temjanicën. Dhiaku merr temjanicën, temjanis të parin priftin dhe gjithë të pranishmit me radhë. Pastaj bashkëmeshtarët përulen tri herë para Tryezës së Shenjtë, puthin antimisën dhe Tryezën e Shenjtë, duke thënë këto tropare: “*Mëkatova përpara teje, o Shpëtimtar, si biri i shturur, pranomë të penduar, o Atë, dhe mëshiromë,*

o Perëndi. Të thërres, o Krisht Shpëtimtar, me zërin e doganierit, falmë si atë dhe mëshiomë, o Perëndi”.

Secili duke u përkulur para bashkëmeshtarëve dhe klerikëve të tjerë që gjenden në hierore thotë: *“O vëllezër dhe bashkëmeshtarë, falmëni mua mëkatarin. Prifti dhe dhiaku kthehen nga populli duke kërkuar ndjesë me përlje thonë: “O Perëndi, fali ata që na urrejnë e na duan”.*

Prifti shkon tek proskomidhia, ul kryet dhe falet tri herë duke thënë *“O Perëndi, falmë mua mëkatarin dhe mëshiomë”*, ndërkohë dhiaku i thotë priftit (me zë të ulët) *Ngrejti, o Zot. Prifti merr mbulesën e madhe (ajrin) dhe ia vendos dhiakut mbi supe. “Me paqe ngrini duart tuaja në të shenjtat dhe bekoni Zotin”.*

Pastaj prifti merr diskun e shenjtë të mbuluar dhe ia vendos me vëmendje dhe shpresëtari dhiakut mbi krye. Merr dhe prifti Potirin e shenjtë, gjithashtu të mbuluar duke thënë: *“U ngjit Zoti me brohoritje, Zoti me zë trumbete”*. Kur psaltët kanë mbaruar së kënduari *“Që mbretin...”*, prifti dhe dhiaku dalin nga dera veriore për Hyrjen e Madhe. Përpara tyre shkojnë fëmijë me Kryqin, gjashtëkrahëshet, lambadha të ndezura dhe temjanica. Duke shkuar drejt mesit të kishës, dhiaku thotë:

Dhiaku: (me zë të lartë) Të gjithë ne, edhe të gjithë të krishterët shpresëtarë orthodhoksë na kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo lutje i drejtohet Shpëtimtarit Krisht. Fjalët janë marrë nga Dhiata e Re, kur kusari që ishte në kryq i tha Krishtit *“Kujtomë e Zot, kur të vish në mbretërinë tënde”* (Lluka 23, 42).

Kori: Amin.

Kur vijnë përpara derës së bukur, dhiaku hyn në hierore dhe qëndron në të djathtë të Tryezës së Shenjtë duke pritur priftin, i cili kur arrin në mes të kishës thotë:

Prifti: Kryepiskopin (ose episkopin) tonë (Aksh), dhe gjithë vëllazërinë tonë më Krishtin, kombin tonë shpresëtar, udhëheqjen dhe ushtrinë e tij. Të gjithë ata që banojnë e ndodhen në këtë qytet: enoritët, epitropët, ndihmëtarët, dhuruesit e kësaj kisha të shenjtë, si edhe të gjithë ne që marrim pjesë në këtë Meshë Hyjnore.

Kori: Amin.

Prifti: Ndërtuesit e lumtur e të gjithmonëkujtueshëm, rindërtuesit dhe dhuruesit e kësaj kisha të shenjtë, ata që ranë për fenë e për atdhenë dhe të gjithë etërit dhe vëllezërit tanë që kanë ndërruar jetë me shpresë ngjalljeje dhe jetë të pasosur, i kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë dhe në jetë të jetëve.

Kori: Amin.

Prifti hyn në hierore, vendos potirin e shenjtë mbi antimisin, mbi tryezën e shenjtë, nga krahu i djathtë. Prifti duke marrë temjanicën nga duart e shërbyesit, temjanis dhiakun i cili mban diskun e shenjtë mbi kryet. Ndërkohë që psaltët përfundojnë himnin keruvik:

Kori: Që mbretin e të gjithave të presim, të pasuar padukurisht prej rreshtave ëngjëllore. Aliluia, Aliluia, Aliluia.

Kur merr pjesë në meshë episkop ose kryepiskop, nuk del në Hyrjen e Madhe por qëndron përpara derës së bukur pa mitër dhe pret dhuratat e çmuara, ndërsa dhiaku dhe prifti duke i dorëzuar me radhë, i pari diskun dhe i dyti potirin, thonë:

Kryepriiftërinë tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kori: Amin.

Kur hyn në hierore, dhiaku i thotë priiftit ose kryeepiskopit apo episkopit:

Dhiaku: Priiftërinë (ose Kryepriiftërinë) tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Priifti ose kryeepiskopi apo episkopi thotë: Dhiakoninë tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Pastaj priifti merr diskun e shenjtë nga kryet e dhiakut, e puth atë dhe e vendos mbi antimisën, në tryezën e shenjtë, pranë potirit të shenjtë nga krahu i majtë duke thënë:

Priifti: Bujari Josif, si e zbriti prej drurit trupin tënd të pacënuar, e mbështolli me pëlhurë të pastër dhe me aroma dhe e varrosi, duke e vënë në një varr te ri.

Priifti zbulon dhuratat, merr mbulesën e madhe (ajrin) nga supet e dhiakut dhe mbulon potirin dhe diskun së bashku dhe i puth ato.

Dhiaku: Bëj të mirë, o Zot.

Priifti temjanis të Shenjtit duke thënë:

Priifti: Atëherë do të sjellin viça mbi altarin tënd (tri herë)

Priifti, duke ulur kryet para tryezës së shenjtë, i thotë dhiakut:

Priifti: Kujtomë, o vëlla dhe bashkëmehëtar.

Dhiaku: Priiftërinë tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve.

Pastaj dhiaku ul kryet para priftit, duke mbajtur orarin me dorën e djathtë thotë:

Dhiaku: Lutu për mua, o zot i shenjtë.

Prifti: Shpirti i Shenjtë do të vijë mbi Ty dhe fuqia e të Lartit do të të mbrojë.

Kjo uratë është marrë nga Bibla dhe janë fjalët që kryeengjëlli Gabriel i tha Virgjëreshës Mari: “Fryma e shenjtë do të vijë mbi ty dhe pushteti i shumë lartit do të të mbulojë me hijen e vet..” (Lluka 1, 35). Pikërisht këto fjalë përsërit prifti duke i uruar dhiakut që hiri i shpirtit të shenjtë ta mbrojë në dhiakoninë e tij, sepse hiri është i domosdoshëm në kryerjen e misterit të shenjtë.

Dhiaku: Shpirti vetë do të meshojë bashkë me ne tërë ditët e jetës sonë. Kujtomë, o zot i shenjtë.

Me anën e kësaj urate dhiaku i përgjigjet fjalëve të priftit dhe shpreh bindjen se hiri i Shpirtit të Shenjtë do të jetë kurdoherë bashkë me ta gjatë kryerjes së mistereve të shenjta.

Prifti: Dhiakoninë tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve.

Dhiaku: Amin.

Dhiaku si puth dorën e djathtë të priftit del nga hierorja dhe qëndron përpara derës së bukur dhe thotë lutjen e dhuratave të shenjta.

LUTJA E DHURATAVE TE SHENJTA

Dhiaku: Le ta plotësojmë lutjen tonë ndaj Zotit.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë jo vetëm të mirat që përmendëm mësipër, por lutemi edhe për dhuratat e shenjta,

prandaj pas lutjes së pare, e cila është si prolog dhiaku vijon me kërkesat e tjera:

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Për Dhuratat e çmuara të paravëna, le t'i lutemi Zotit.

Le të lutemi për dhuratat e çmuara, për bukën dhe verën, të cilat gjenden tashmë mbi tryezën e shenjtë. Gjithashtu kërkojmë nga Perëndia të pranonë ato që i ofrojmë dhe kur të vijë çasti i kryerjes së misterit t'i shenjtërojë ato.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Për këtë shtëpi të shenjtë dhe për ata që hyjnë brenda në të me besim, shpresëtari dhe frikë Perëndie, le t'i lutemi Zotit.

Lutemi për kishën, brenda së cilës janë besimtarët për të celebruar Liturgjinë Hyjnore. Kisha është vend i shenjtë, sepse në të kryhen misteret, me anën e së cilave shenjtërohen besimtarët. Lutemi për këtë shtëpi të shenjtë që ta ruajë Zoti nga çdo rrezik. Gjithashtu lutemi për gjithë besimtarët që hyjnë në kishë me besim, shprestari dhe frikë Perëndie.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Që të shpëtojmë prej çdo hidhërimi, zemërimi, rreziku dhe nevoje, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Perëndisë të na shpëtojë nga hidhërimet dhe zemërimet. Në jetën e njeriut shfaqen hidhërimet dhe zemërimet, por ato na i dërgon Perëndia për të provuar besimin tonë. I lutemi Perëndisë të na falë pendimin dhe të korrigojmë mëkatet tona.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Ndërsa dhiaku vazhdon lutjen, prifti thotë uratën e proskomidhisë:

Urata e Proskomidhisë

Prifti: (me zë të ulët) O Zot, Perëndi i tërëfuqishëm, i vetmi i shenjtë, që pret therore lavdërimi prej atyre që të thërresin me gjithë zemër, prano dhe lutjen e ne mëkatarëve dhe shpjere në altarin tënd të shenjtë; dhe bëna të zotët të të sjellim dhurata dhe therore shpirtërore për mëkatet tona dhe për fajet e popullit të bëra nga padija. Bëna të denjë të gjejmë hir përpara Teje që të bëhet mirëpritur prej Teje therori ynë, dhe Shpirti i mirë i hirit tënd të ngrerë tendën mbi ne dhe mbi këto dhurata që ndodhen përpara dhe mbi tërë popullin tënd.

Kjo uratë i drejtohet Perëndisë Atë. Me anën e kësaj urate meshtari pohon se Perëndia është i tërëfuqishëm. Ati qiellor pranon lutjet dhe dhoksologjitë e atyre që luten me gjithë zemër. Lutjet dhe lavdërimet ngrihen tek Perëndia si therore dhe pranohen prej tij. Prandaj prifti meshtar duke marrë parasysh dashurinë e pafund të Atit qiellor, i lutet të dëgjojë lutjen e mëkatarëve dhe ta shpjerë në altarin e tij të shenjtë. I lutet që ta bëjë të denjë atë që ofron theroren. Sakrifikimi i Birit të Perëndisë është therorja më e çmuar dhe e pëlqyer. Gjatë kohës që prifti thotë pa zë këtë uratë dhiaku vijon lutjet.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kjo është përmbledhësja e atyre që u thanë më sipër. Kërkojmë hirin e Perëndisë, i cili buron nga dashuria e Krishtit për botën.

Kori: Amin.

Dhiaku: Ditën të tërë, të përsosur, të shenjtë, me paqe dhe të pamëkatshme, le t'ia lypim Zotit.

Kërkojmë nga Perëndia që ta kalojmë gjithë ditën e shenjtë me paqe dhe duke mos bërë mëkate. Meqenëse jemi të dobët shpirtërisht kemi nevojë për hirin dhe ndihmën e Perëndisë, me qëllim që të kalojmë një ditë të përsosur.

Kori: Falna, o Zot.

Në këtë rast kori përgjigjet *Falna, o Zot* që do të thotë: Perëndi dëgjo lutjen tonë dhe na fal.

Dhiaku: Engjëll paqeje, udhëheqës besnik, ruajtës të shpirtave dhe të trupave tanë, le t'ia lypim Zotit.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë nga Perëndia të na dërgojë engjëllin mbrojtës të shpirtave dhe trupave tanë. Siç e dimë nga Shkrimi i Shenjtë çdo njeri ka engjëllin mbrojtës të tij.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Ndjesë dhe falje të mëkatave dhe të fajeve tona, le t'ia lypim Zotit.

Kërkojmë nga Perëndia ndjesë që të na i fali mëkatet dhe fajet tona. Jo vetëm mëkatet e mëdha, për të cilat jemi penduar, por edhe fajet e vogla që bëjmë çdo ditë.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Të mirat dhe të dobishmet për shpirtat tanë dhe paqe për botën, le t'ia lypim Zotit.

Gjithashtu i kërkojmë Perëndisë të mira të dobishme për shpirtërat tanë. I kërkojmë Perëndisë paqe për gjithë botën, të sundojë paqja ndërmjet njerëzve dhe kombeve.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Që të kalojmë në paqe dhe në pendim jetën që na mbetet, le t'i lypim Zotit.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë që të kalojmë me paqe dhe në pendim ditët e mbetura të jetës sonë. Përkujdesja e besimtarit është që ta kalojë gjithë jetën sipas dëshirës së Perëndisë, prandaj i lutemi të na ndihmojë dhe të na mbështesë që të kalojmë pa mëkat dhe në pendim kohën e mbetur të jetës sonë.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Mbarim të krishterë të jetës sonë, pa dhimbje, faqebardhë, me paqe dhe mbrojtje të mirë përpara gjykatores së frikshme të Krishtit, le të lypim.

Nuk mjafton që ta kalojmë jetën sipas dëshirës së Perëndisë, por duhet edhe mbarim i krishterë i jetës sonë. Prandaj lutemi që fundi i jetës sonë të jetë i mbushur me shpresë, besim dhe përkushtim tek Perëndia. Gjithashtu lutemi që fundi i jetës sonë të jetë pa dhimbje dhe të lagogemi nga kjo botë faqebardhë. Të jemi të paqtuar me të gjithë, me qëllim që të kërkojmë mbrojtje përpara gjykatores së frikshme të Krishtit.

Kori: Falna, o Zot.

Priifti: Të Tërëshenjtën, të pacënuarën, të përmbibekuarën, të lavdëruarën Zonjën tonë Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërën Mari, bashkë me gjithë shenjtorët duke kujtuar, veten tonë dhe njeri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtojme.

Me anën e kësaj lutjeje dhiaku kujton shembullin e Hyjlindëses dhe gjithmonë Virgjërshës Mari dhe të gjithë shenjtorëve dhe përfundimisht edhe ne t'ia përkushtojmë gjithë jetën tonë Krishtit Perëndi.

Kori: Ty, o Zot.

Prifti: (me zë të lartë) Me përdëllimet e Birit tënd të vetëmlindur, me të cilin je i bekuar, bashkë me Shpirtin tënd të tërëshenjtë, të mirë dhe jetëbërës, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo lutje përbën epilogun e uratës së proskomidhisë. Prifti kërkon që Perëndia të pranojë thoren e falenderimit hyjnor me përdëllimet e Birit të vetëmlindur.

Kori: Amin.

Në këtë moment prifti del tek Dera e Bukur dhe duke bekuar popullin thotë:

Prifti: Paqe në të gjithë.

Meshtari uron që paqja e Perëndisë të mbretërojë në zemrat e besimtarëve.

Kori: Dhe në shpirtin tënd.

Dhiaku: Le të duam njeri-tjetrin që të rrëfejmë me një mendje.

Gjithë sa besojmë tek Krishti duhet ta duam njeri-tjetrin. Dy janë shprehjet solemne të *dashurisë* dhe *besës*, të cilat janë themelore për jetën e krishterë. Pa to nuk mund të ketë vetëblatim dhe kungim me Perëndinë. Ku ka dashuri atje është Perëndia, sepse vetë Perëndia është dashuri. Dashuria është themeli i jetës dhe kjo është e vërteta që predikon krishtërimi. Pa dashuri nuk mund të ketë kungim me Perëndinë. “*Dhe ne njohëm dhe besuam dashurinë që Perëndia ka për ne. Perëndia është dashuri; dhe ai që qëndron në dashuri qëndron në Perëndinë dhe Perëndia në të*” (Letra e parë e Joanit 4, 16). Gjithashtu me anën e kësaj lutjeje na jepet që nxënësit duhet ta duan njeri-tjetrin, sikundër Ati i do ata. “*Po ju jap një urdhërim*

të ri: ta doni njëri-tjetrin; sikurse unë ju kam dashur, ashtu edhe ju ta doni njëri-tjetrin” (Joani 13, 34).

Kori: Atin e Birin edhe Shpirtin e Shenjtë, Trininë e njëqenshme e të pandarë.

Në këtë kohë prifti duke u falur tri herë thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Do të të dua, o Zot, fuqia ime, Zoti është mbështetja ime, dhe streha ime, dhe shpëtimtari im.

Pastaj puth dhuratat e shenjta siç janë të mbuluara; së pari diskun, pastaj potirin dhe kryqin mbi antimisin dhe anën e Tryezës së Shenjtë. Kur meshojnë më shumë priftërinj se një, puthin të gjithë dhuratat e shenjta me radhë dhe përqafojnë njeri-tjetrin, duke thënë: “*Krishti midis nesh. Edhe ishte, edhe është, edhe do të jetë*”. Ndërsa dhiaku, që qëndron në vendin e zakonshëm, mbasi përkulet, puth kryqin e orarit. Kur janë më shumë dhiakonë, puthin orarin e njeri-tjetrin (edhe në sup) duke thënë edhe ata të njëjtën gjë. Gjatë Liturgjisë Hyjnore meshtarët thirren vazhdimisht në dashuri. Shprehja e jashtme e kësaj dashurie është puthja e paqes e bërë nga klerikët meshtarë, e cila në kohët e shkuara bëhej edhe nga besimtarët. Pa këtë dashuri mesha nuk mund të vazhdojë. Dhe pas kësaj, dhiaku thotë:

Dhiaku: (me zë të lartë) Dyert! Dyert! me urtësi, le të vëmë re.

Dyert për të cilat bëhet fjalë në këtë lutje nuk janë dyert e kishës, apo dyert e ikonastasit. Dhiaku thotë me me zë të lartë *Dyert! Dyert!* për tu siguruar se katekumenët dhe ata që nuk duhet të kungohen janë larguar nga kisha. Pas kësaj askush nuk mund të hyjë apo të dalë në kishë. Simboli i Besimit thuhet

vetëm prej atyre që janë pagëzuar dhe vazhdojnë ta rrëfejnë atë brenda jetës së kishës.

SIMBOLI I BESIMIT

Për të lehtësuar besimtarët, të cilët nuk kishin kohën ose përgatitjen e nevojshme që të mund të studionin dhe të thelloheshin në Shkrimet e Shenjta, që të ndërgjegjësoheshin për besimin e tyre, kisha hartoi qysh në kohët e hershme disa përmbledhje të pikave të besimit, të quajtura Simbole të Besimit. Të gjitha simbolet fillojnë me fjalën: “Besoj”, prandaj quhen “Besore”. Çdo kristian, sado i pamësuar qoftë, duhet të dijë përmendësh Simbolin e Besimit. Në shekujt e parë të kristianizmit çdo kishë e rëndësishme kishte simbolin e vet, i cili nuk ndryshonte nga simbolet e kishave të tjera veçse fare pak nga mënyra e formulimit të tij, sepse esenca e të gjitha simboleve ishte e njëjtë. Simboli i Besimit paraqet gjithë dogmën e besimit kristian dhe është dekretuar në Sinodin e Nikesë në vitin 325. Simboli i Besimit ka dymbëdhjetë rreshta.

Populli: I.-Besoj në një Perëndi, Atë të tërëfuqishëm, krijues të qiellit dhe të dheut dhe të gjithë të dukurave dhe të padukurave. II.-Dhe në një Zot, Iisu Krishtin, Birin e Perëndisë, të vetëmlindurin, që lindi prej Atit përpara gjithë shekujve. Dritë prej drite, Perëndi të vërtetë, prej Perëndie të vërtetë, të lindur, jo të bërë, që ka të qenët një me Atin, me anën e të cilit u bënë të gjitha. III.- Që për ne njerëzit edhe për shpëtimin tonë, zbriti prej qiejve, dhe u trupëzua prej Shpirtit të Shenjtë edhe Virgjëreshës Mari dhe u bë njeri. IV.-Dhe u kryqëzua për ne në kohën e Pontit Pilat, dhe pësoi e u varros. V.- Dhe u ngjall të tretën ditë sipas Shkrimeve. VI.- Dhe u ngjijt në qiejt

dhe rri në të djathtë të Atit. VII.- Dhe do të vijë përsëri me lavdi të gjykojë të gjallët dhe të vdekurit, mbretëria e të cilit nuk do të ketë mbarim. VII.- Dhe në Shpirtin e Shenjtë, Zot, jetëbërës, që buron prej Atit, që adhurohet e lavdërohet bashkë me Atin e me Birin, që foli me anën e profetëve. IX.- Në një Kishë të shenjtë, katolike dhe apostolike. X.- Pohoj një pagëzim për ndjesën e mëkateve. XI.- Pres ngjalljen e të vdekurve. XII.- Dhe jetën e ardhshme të amëshuar. Amin.

I.-Besoj në një Perëndi, Atë të tërëfuqishëm, krijues të qiellit dhe të dheut dhe të gjithë të dukurave dhe të padukurave.

Me anën e kësaj kuptojmë se Perëndia është një nga esenca dhe në tri persona. Ati është personi i parë i Trinisë së Shenjtë. Perëndia është jolëndor dhe frymëplotë, prandaj është i përjetshëm, që nuk ka as nisje dhe as mbarim, është i padukshëm, sepse i mungon lënda, është i panxënë, sepse nuk kufizohet, por gjendet kudo, është i pandryshuar, sepse është apsolutisht i plotë, është i tërëfuqishëm, sepse mund t'i bëjë të gjitha, është i gjithurtë, sepse çdo gjë e bën me urtësi, është i shenjtë dhe i pamëkatshëm, është i drejtë, sepse shpërblen të mirën dhe dënon të keqen, është i gjithmirë, sepse dëshiron shpëtimin e njerëzve. Perëndia bëri qiellin si dhe të gjitha të dukurat dhe të padukurat. Perëndia e krijoi botën vetëm me fjalëm e tij, ashtu siç thotë edhe Shkrimi i Shenjtë “Perëndia tha dhe u bë” (Gjeneza 1).

II.-Dhe në një Zot, Iisu Krishtin, Birin e Perëndisë, të vetëmlindurin, që lindi prej Atit përpara gjithë shekujve. Dritë prej drite, Perëndi të vërtetë, prej Perëndie të vërtetë, të lindur,

jo të bërë, që ka të qenët një me Atin, me anën e të cilit u bënë të gjitha.

Me anën e kësaj kuptojmë se Iisu Krishti është personi i dytë i Trinisë së Shenjtë. Ai është i bashkëqenshem me Atin, i lindur dhe jo i bërë. Isu është emri që iu vu Mesias në ditën e tetë pas lindjes, kur iu bë rrethprerja, prandaj në përkthimin e të 70-ve e gjejmë me emrin *Jeshua* që do të thotë: “*Perëndia është Shpëtimtar*”. Rrethprerja e Krishtit u bë tetë ditë pas lindjes. Në kohët e hershme familjet kishin shumë fëmijë dhe jo të gjithë prej tyre jetonin, sepse kushtet e lindjes ishin të këqija dhe sëmundjet bënë kërdrinë. Megjithatë nëse fëmija rezistonte deri në ditën e tetë, atëhere sipas marrëveshjes që kishte bërë Abrahami me Perëndinë, duhej që të rrethpritej. Pikërisht gjatë ritualit të rrethprerjes fëmijës i vihej emri. Isui e mori emrin prej qiellit kur engjëlli njoftoi Josifin (Mateu 1,21). “*Ajo do të lindë djalë dhe ti do t’i vësh emrin Isu, sepse ai do të shpëtojë popullin e tij nga mëkatet*”. Emri Isu në kohët e mëparshme ishte përdorur te fëmijët, por më vonë për nderim të Zotit Krisht nuk u përdor më.

Krisht është titull që do të thotë “lyej me miro” ose “i lyeri”. Në hebraisht ai që është “i lyer” quhej “Meshiah” dhe grekët e përkthyen në “Mesia”. Misteri i lyerjes ka qenë që në kohët e hershme. Kryepriifti Haroni përgatiti një vaj dhe pasi u lye me të u quajt “krisht”, madje edhe “krisht Zoti”, sepse vaji ishte porositur nga Perëndia. Më pas u lyen edhe pasardhësit e tij. Gjithashtu me vaj lyeshin edhe mbretërit si Sauli, (Libri I i Samuelit 10,1) Davidi etj. Në rast se vaji u kullonte nga hunda, atëhere quheshin krisht. Por edhe profetët lyeshin me miro dhe quheshin “krisht”. Pra kemi emrin krisht për kryepriiftin,

mbretin dhe profetin, por këta ishin krishti me “k” të vogël, sepse hebrenjtë prisnin atë Krisht, i cili do t’i shpëtonte. Këtë e ka profetizuar Davidi:”Unë jam krishti, por një pasardhësi im do të jetë Krishti që do të shpëtojë”. Hebrenjtë prisnin me padurim Krishtin, ardhjen e tij e profetizon aq bukur Davidi në psallmet kristologjike: “Unë u leva me vaj si të gjithë mbretërit, kurse ti o Krishti im do të lyhesh me vaj nga vetë Perëndia dhe ky vaj do të jetë Shpirti i Shenjtë”. Për lyerjen e Krishtit flet ungjillori Luka 4,18.Ardhjen e Krishtit e prisnin të gjithë, madje profetët kishin profetizuar se si do kryqëzohej, do të pësonte dhe do të shkonte drejt vdekjes si një qengj i pafajshëm, do të ngjallej etj. Në gjuhën hebraike nuk ekziston folja *jam*, prandaj kur hebrenjtë donin të thonin “ky është Krishti” përdornin “Isu Krishti”. Me këtë donin të thonin se Isui është Krishti. Kur thonin Isu nënkuptonin një person dhe kur thonin Krisht nënkuptonin Perëndinë.

Me anën e së cilit u bënë të gjitha, kuptojmë ashtu si Ati është krijuesi i botës, kështu edhe Biri është krijues dhe jo i krijuar. Pra është Perëndi i vërtetë, i lindur prej Atit.

III.- Që për ne njerëzit edhe për shpëtimin tonë, zbriti prej qiejve, dhe u trupëzua prej Shpirtit të Shenjtë edhe Virgjëreshës Mari dhe u bë njeri.

Nyja e tretë e Besores na mëson, se personi i dytë i Trinisë së Shenjtë, Biri i Perëndisë, për të shpëtuar njerëzit nga mëkati, zbriti prej qiejve dhe u trupëzua prej Virgjëreshës Mari me anën e Shpirtit të Shenjtë dhe u bë njeri. Vetëm duke u bërë njeri do të ishte e mundur që të kryqëzohej dhe të derdhte gjakun për mëkatet tona.

IV.-Dhe u kryqëzua për ne në kohën e Pontit Pilat, dhe pësoi e u varros.

Me anën e kësaj kuptojmë: se dashuria më e madhe e Perëndisë arrin kulmin me kryqëzimin e Krishtit për mëkatet e njerzimit. “Sepse Perëndia e deshi aq botën sa, dha Birin e Tij të Vetëmlindur, që kushdo që beson në të të mos humbasë, por këtë jetë të përjetëshme” (Joani 3:16). Sipas ligjit romak ai që kryqëzohej qëndronte i varur në drurin e kryqit derisa të vdiste nga etja dhe uria, torturë kjo, e cila mund të zgjaste edhe disa ditë, ndërsa ligji hebraik theksonte që trupi i keqbërësit duhej zbritur nga kryqi dhe të varrosej përpara se të binte muzgu. Sipas ligjit judaik ekzekutimet me vdekje kryheshin jashtë qytetit të shenjtë. “Pastaj Zoti i tha Moisiut: -Ky njeri duhet të vritet, e tërë asambleja do ta vrasë me gurë jashtë kampit” (Numrat 15,35).

Ligji romak e detyronte keqbërësin që ta mbante vetë kryqin deri në vendin e ekzekutimit. Krishti i dërmuar keqazi nga rrahjet u rrëzua gjatë udhës së mundimshme. Ushtarët romakë ia dhanë kryqin Simon Kirineasit, i cili e shpuri deri në Golgotha. Simoni ishte idhujtar nga qyteti Kirë i Libisë. Simoni po kthehej nga puna, ndërkohë që ushtarët romakë e detyruan që të mbante kryqin (Lluka 23, 26). Golgotha ishte një kodër në afërsi të Jerusalemit, në të cilën persekutoheshin fajtorët. Pikërisht mbi këtë kodër u kryqëzua Krishti. Gjithashtu sipas traditës në Golgotë gjendej edhe kafka e Adamit. Përpara kryqëzimit, keqbërësit ia zhvishnin rrobat dhe e mbështillnin vetëm me një pëlhurë në mes. Kjo kryhej me qëllim që ai të ishte më i lirshëm nga krahët dhe këmbët për ta mbërthyer në kryq. Përmbi kryq vihej një tabelë mbi të cilën shkruhej faji që

kishte bërë krimineli. Në rastin e Krishtit u shkruajt: Ky është mbreti i judenjve.

Krishtin e kryqëzuan në kohën e sundimit të Ponc Pilatit, i cili ishte prokuratori i Judesë dhe ka qeverisur në vitet 26-36 pas Krishtit. Rezidenca e tij ishte në Qesarinë e Palestinës. Në momentin që Krishti dorëzoi shpirtin tek Perëndia u bë një errësi e madhe sikur të kishte ndodhur eklipsi i diellit. Të gjithë Judenë e pushtoi errësira, ndonëse ishte Pashkë, e cila festohej me hënën e plotë dhe eklipsi ishte gjë e pamundur. Kuptimi figurativ i kësaj është që përpara një veprimi kaq mizor edhe dielli i fshehu rrezet e tij. Krishti tha: *“Eli, Eli, lama sabaktani”*, e cila është në gjuhën aramaiste do të thotë: *“Perëndia im, Perëndia im, përse më ke braktisur?”* Krishti ndonëse ishte Perëndi i vërtetë dorëzoi shpirtin tek Ati Qiellor me qëllim që të përmbushet ajo që është shkruar për të. Në këtë moment kurtina e tempullit ndante vendin e shenjtë nga vendi shumë i shenjtë u ça më dysh. Kurtina ishte me ngjyrë të kuqe dhe kishte të qendisur disa kerubimë (Eksodi 36,35). Kurtina tregonte pengesën që ekziston midis Perëndisë dhe njeriut në gjendjen e mëkatit. Me flijimin e Krishtit në kryq kurtina e tempullit u hoq. Pranë Kryqit qëndronte Hyjlindësja me gratë Mirapurrëse. Ndër to ishin Maria Magdalena, Maria e ëma e Jakovit, si dhe e ëma e bijve të Zebedeut.

V.- Dhe u ngjall të tretën ditë sipas Shkrimeve.

Nyja e pestë e Besores në mëson se Krishti u ngjall në ditën e tretë. Të parat që mësuuan për ngjalljen e Krishtit qenë gratë mirapurrëse. Tek ungjilli sipas Markut kemi: *“Si kaloi e shtuna, Maria Magdalena dhe Maria, nëna e Jakovit dhe Salomeja blenë aroma për të shkuar të vajosin Jisuin”* (Marku

16,1). Ndërsa Ungjillor Llukai na thotë: “..qenë Maria Magdalena, Joana, Maria nëna e Jakovit...” (Lluka 24,10). Cila ishte Maria tjetër? Me siguri që ka qenë Maria, nëna e Jakovit. Salomeja ishte nëna e djemve të Zevedeut, ndërsa Joana ishte gruaja e Huzës. Vetë Krishti u kishte parathënë dishepujve të tij se do të ngjallej së vdekurish: “Ja tek po ngjitemi në Jerusalem dhe do të jepem në duart e kryepriftërinjve, të cilët do të më mundojnë dhe do të më kryqëzojnë, por ditën e tretë do të ngjallem, sikurse thonë shkrimet për mua”.

VI.- Dhe u ngjit në qiejt dhe rri në të djathtë të Atit.

Më anën e kësaj mësojmë se Krishti pasi u ngjall së vdekurish, qëndroi dyzetë ditë me dishepujt e tij dhe u ngjit në qiell. Krishti i ringjallur ju shfaq dishepujve dymbëdhjetë herë. 1) Ju shfaq Maria Magdalenës (Marku 16,9). 2) Ju shfaq grave mirapurrëse (Matheu 28,5), 3). Ju shfaq Petros (Lluka 24,12) dhe (1 Korintasve 15,5). 4) Ju shfaq dy dishepujve në Emaus (16,12), 5). Ju shfaq dhjetë apostujve (Joani 20, 19), 6). Ju shfaq njëmbëdhjetë dishepujve (Joani 20, 21), 7). Ju shfaq shtatë dishepujve në liqenin e Tiberiadës (Joani 21, 5). 8) Ju shfaq njëmbëdhjetë nxënësve në malin e Galilesë (Matheu 28,18). 9) Ju shfaq më tepër se pesëqind vëllezërve (1 Korintasve 15, 6), 10). Ju shfaq Jakovit (1 Korintasve 15, 7). 11) Ju shfaq gjithë nxënësve (1 Korintasve 15, 7). 12) Ju shfaq apostujve gjatë Analipsit (Lluka 24, 50).

Krishti i porositi dishepujt të përfundojnë veprën që ai nisi. Mësoni gjithë kombet më fjalën e dashurisë dhe jo me dhunë. Shkoni tek të gjithë fiset dhe gjithë njerëzit pa kurrfarë dallimi. Ai i porositi dishepujt: “*Shkoni dhe mësoni gjithë kombet, duke i pagëzuar në emër të Atit, Birit dhe të Shpirtit*

të Shenjtë”. Ashtu siç ishte rrethprerja për judenjtë si shenjë e përkushtimit ndaj Perëndisë, për të krishterët është pagëzimi, që do të thotë pastrim i zemrës dhe rilindje nëpërmjet Shpirtit të Shenjtë. Pasi i siguroi dishepujt: “Do të jem bashkë me ju gjër në mbarim të jetës”, u ngjit në qiell dhe rri në të djathtë të Atit.

VII.- Dhe do të vijë përsëri me lavdi të gjykojë të gjallët dhe të vdekurit, mbretëria e të cilit nuk do të ketë mbarim.

Krishti do të vijë përsëri për të gjykuar botën. Do të vijë si Perëndi i rrethuar me ushtritë engjëjlore, me lavdinë dhe madhësitinë e tij të perëndishme. Ne nuk e dimë kohën kur do të bëhet ardhja e dytë e Krishtit, prandaj duhet të jemi kurdoherë të përgatitur si në paravolinë e dhjetë virgjëreshave (Matheu 20, 1-13). “*Nuk ju takon juve të dini kohët*”. Me anën e kësaj shprehjeje Isui nuk ua tregon dishepujve kohën e saktë të mbretërisë. Vetëm Perëndia e di kohën e saktë sigurisht edhe Krishti (Marku 13, 32). Zoti u ka shpjeguar dishepujve shumë gjëra, por refuzon t’u përgjigjet për gjënë më kryesore, që ka të bëjë me shpëtimin e tyre. Dishepujt mësuan prej tij që është Biri i Perëndisë, mësuan se ai u ngjall, mësuan se do të vijë përsëri të gjykojë botën, etj. Pasi Krishti ua kishte parathënë dishepujve gjithë këto zbulesa të mëdha, përse refuzon t’u thotë edhe kohët e motet? Ai nuk ua thotë, sepse do që t’u kalisi durimin, dëshiron që dishepujt të presin dhe të mos kërkojnë të dinë ato gjëra që vetëm Perëndia i di.

VIII.- Dhe në Shpirtin e Shenjtë, Zot, jetëbërës, që buron prej Atit, që adhurohet e lavdërohet bashkë me Atin e me Birin, që foli me anën e profetëve.

Me anën e kësaj mësojmë se Shpirti i Shenjtë është Perëndi i vërtetë, siç është Ati edhe Biri, dhe që buron vetëm prej Atit. Shpirti i Shenjtë shenjtëron të gjithë ata që e marrin. Ai quhet Zot, jetëbërës, sepse u jep jetë shpirtërore gjithë besimtarëve. Shpirti i Shenjtë është personi i tretë i Trinisë së Shenjtë, prandaj duhet të adhurohet dhe të lavdërohet me po atë nderim të Atit dhe të Birit. Për Shpirtin e Shenjtë kanë profetizuar profetët.

IX.- Në një Kishë të shenjtë, katolike dhe apostolike.

Me termin Kishë kuptojmë popullin e shenjtë të Perëndisë dhe veçanërisht çdo mbledhje të të krishterëve në emër të Krishtit në një vend të caktuar. Kisha u themelua nga Krishti me rrethin e dymbëdhjetë apostujve. Në ditën e Pendikostisë u vunë themelet e Kishës së Krishterë. Tashmë me termin Kishë kuptohej i gjithë populli i Perëndisë, që beson te Mesia. Në Dhiatën e Re termi Kishë përdoret rreth 115 herë. Fjala kishë (ἁγία ἐκκλησία) përdoret për herë të parë tek Veprat e Apostujve dhe nënkupton bashkësinë e parë kristiane të Jeruzalemit. Anëtarët e kishës quhen *ata që besojnë* (Veprat 2, 44), *besimtarët* ἡ ἀγάπη (Veprat 4, 32), *vëllezërit* ἡ ἀγάπη (Veprat 1, 15), *të vetët* ἡ ἀγάπη (Veprat 4, 23) dhe së fundmi *të krishterët* ἡ ἀγάπη (Veprat 11, 26). Kisha është e shenjtë, sepse e shenjtëroi Krishti me gjakun e tij. Quhet kishë katolike, sepse në gjirin e saj përfshin gjithë njerëzit. Gjithashtu quhet apostolike, sepse ruan traditën apostolike.

X.- Pohoj një pagëzim për ndjesën e mëkateve.

Nyja e dhjetë e Besores bën fjalë për misterin e pagëzimit. Çdo i krishterë ortodoks duhet të marrë vetëm një herë misterin e pagëzimit. Me anën e mistereve transmetohet

tek njeriu hiri i Perëndisë. Quhen mistere, sepse në këto shërbesa Shpirti i Shenjtë vepron fsheftazi. Misteret na sjellin nëpërmjet shenjash dhe sendeve materiale si (uji, buka, vera, vaji) hirin e padukshëm, i cili është i nevojshëm për shpëtimin tonë. Misteret e Kishës sonë janë shtatë: 1-Pagëzimi. 2- Falenderimi Hyjnor. 3- Metania. 4-Efqelia. 5-Krezmimi. 6-Martesa. 7-Priftëria. Dy të parat përbëjnë edhe misteret themelore të Kishës.

Pagëzimi

Pagëzimi është misteri i parë që kryhet në Kishën Ortodokse për t'u bashkuar me Krishtin. Në kohët e hershme Pagëzimi kryej me të zhyturit në ujë ashtu siç e kishte parathënë profeti Jezekiel: *“Do të lëshoj pastaj ujë të pastër mbi ju dhe do të jeni të pastër; do t'ju pastroj nga të gjitha ndyrësitat tuaja dhe nga të gjithë idhujt tuaj”* (Jezekiel 36, 25). Mirëpo ky nuk ishte pagëzimi i vërtetë, sepse atë do ta merrnin nga Zoti dhe Shpëtimtari Krishti i cili predikonte: *“Në të vërtetë, në të vërtetë po iu them se kush nuk ka lindur nga uji dhe nga fryma, nuk mund të hyjë në mbretërinë e Perëndisë”* (Joani 3, 5). Nëpërmjet kryqëzimit, Krishti na pastroi nga mëkati stërgjyshor dhe na dha mundësinë që të besojmë dhe të pagëzohemi. Ai që nuk pranon si edhe nuk pohon besimin te Zoti Krisht dhe nuk pagëzohet, nuk mund të shpëtohet. Krishti i porositi apostujt që të shkojnë në të gjitha kombet dhe të pagëzojnë ata që besojnë, *“Në emër të Atit dhe të Birit dhe të Shpirtit të Shenjtë”*.

Krezmimi

Krezmimi është misteri gjatë të cilit prifti menjëherë pas pagëzimit lyen të gjitha pjesët e trupit të njeriut me Miro të Shenjtë, duke thënë: *“Shenjë dhurate e Shpirtit të Shenjtë”*. Në

misterin e krezmimit i pagëzuari merr në mënyrë të padukshme dhuratat e Shpirtit të Shenjtë. Apostujt në fillim e kryen misterin e krezmimit *me vendosjen e duarve* sipër kokës së të pagëzuarit. Më pas, kur numri i të krishterëve u shtua shumë dhe ishte e pamundur që të shkonin te çdo i pagëzuar, u dhanë porosi episkopëve dhe priftërinjve që t'i lyenin me vaj. Kështu u vendos që në vend të vendosjes së duarve në kokën e të pagëzuarit, misteri i krezmimit të bëhet me anë të lyerjes me Miro të Shenjtë. Në fillim Miroja e Shenjtë shenjtërohej nga episkopët dhe më pas përdorej nga priftërinjtë. Çdo Kishë autoqefale ka të drejtën që të përgatisë Miron e Shenjtë, por për të respektuar Patriarkanën Ekumenike të Kostandinopojës, ne e marrim atje të përgatitur.

Kungimi

Kungimi është misteri më i shenjtëruar, nëpërmjet të cilit besimtarët kungohen me bukën që është trupi i Krishtit dhe verën që është gjaku i Tij. Kungimi na jepet për faljen e mëkateve dhe trashëgimin e jetës së përjetshme. Këtë mister, për herë të parë e kreu vetë Krishti gjatë Darkës Mistike. Apostull Pavli, e shpjegon kështu mënyrën me të cilën Zoti e ofroi këtë mister të madh: “Sepse unë mora nga Zoti atë që ju transmetova edhe juve; se Zoti Isu, në atë natë që po tradhëtohej, mori bukën dhe si falenderoi, e theu dhe tha: “Merrni, hani, ky është trupi im që është thyer për ju; bëni këtë në përkujtimin tim”. Gjithashtu pas darkës mori edhe kupën, duke thënë: “*Kjo kupë është Besëlidhja e re në gjakun tim; bëni këtë sa herë që të pini, në përkujtimin tim*”. Sepse sa herë të hani nga kjo bukë ose të pini nga kjo kupë, ju shpallni vdekjen e Zotit, derisa ai të vijë” (Letra I Korintasve 11, 23-26). Kisha

jonë e Shenjtë e mori këtë mister të madh nga apostujt dhe e vazhdon me anë të episkopëve dhe priftërinjve. Gjatë Liturgjisë Hyjnore shenjtërohet buka dhe vera, pra dhuratat e çmuara, të cilat nëpërmjet uratave të posaçme me anë të hirit të Shpirtit të Shenjtë transformohen në Trup dhe Gjak të Krishtit. Ata që kungohen marrin Trupin dhe Gjakun e Krishtit. Qëllimi i këtij misteri është që besimtarët ta ruajnë të gjallë kujtimin e vdekjes së Zotit.

Pendimi

Zoti i Gjithëmirë e dinte se të krishterët edhe mbas pagëzimit do të mëkatonin. Ai i njihte dobësitë e njerëzve dhe për këtë arsye krijoi një mister të veçantë, pra Pendim-Rrëfimin. Çdo i krishterë, çfarëdo mëkati që të kryej mbasi është pagëzuar, në rast se pendohet me sinqeritet të plotë dhe rrëfëhet përpara Atit shpirtëror me mëshirë dhe besim te Perëndia, atëherë i falen të gjitha mëkatet. Këtë mister të Shenjtë, Krishti e krijoi që në momentin kur u tha nxënësve të tij: *“Në të vërtetë po ju them, se nga gjërat që do të keni lidhur mbi tokë do të jenë lidhur edhe në qiell; dhe të gjitha gjërat që keni zgjidhur mbi tokë do të jenë zgjidhur edhe në qiell”* (Mateu 18, 18). Zoti u tha apostujve: *“Merrni Frymën e Shenjtë. Kujt do t’ia falni mëkatet, do t’i jenë falur, kujt do t’ia mbani, do t’i jenë mbajtur”* (Joani 20, 23). Mbas apostujve të shenjtë, të drejtën për të falur mëkatet e morën pasardhësit e tyre, episkopët, të cilët kanë të drejtën t’i japin leje edhe priftërinjve më të devotshëm që të kryejnë misterin e pendimit dhe të falin mëkatet e cilitdo që rrëfëhet.

Rrëfimi duhet të kryhet sa herë që goditet ndërgjegjja jonë nga ndonjë veprim i lig, si edhe kur dëshirojmë që të marrim

Trupin dhe Gjakun e Krishtit. Në fillim të krisherët rrëfeheshin shumë shpesh. Kjo gjë theksohet në Veprat e Apostujve, ku besimtarët dhe të pagëzuarit, shkonin shpesh tek etërit shpirtërorë, që të rrëfeheshin e t'u tregonin për veprimet e padëshiruara që bënin. *“Dhe shumë nga ata që kishin besuar vinin të rrëfeheshin dhe të tregonin gjërat që kishin bërë”* (Veprat 19, 18).

Efqelia

Efqelia është misteri i lyerjes me vajin e bekuar për shëndetin e shpirtit dhe të trupit. Efqelia mbështetet në fjalët e Apostullit Jakob, i cili në Letrën e tij thotë: *“A është i sëmurë ndonjë nga ju? Le të thërrasë pleqtë e kishës dhe ata të lutën përmbi të, e ta lyejnë me vaj në emër të Zotit, dhe lutja e besimit do ta shpëtojë të sëmurin dhe Zoti do ta mëkëmbë; dhe nëse ka bërë mëkate, ato do t'i falen”* (Letra e Jakobit 5, 14-15). Apostujt e shenjtë, si na informon ungjillor Marku, *“Dëbonin shumë demonë dhe vajosnin me vaj shumë të lëngatë dhe i shëronin”* (Marku 6, 13). Kisha jonë e shenjtë, e kryen misterin e Efqelisë gjatë gjithë vitit.

Martesa

Në misterin e Martesës shenjtërohet lidhja ndërmjet burrit dhe gruas, ku me anë të hirit të Shpirtit të Shenjtë krijohet familja e shëndoshë dhe e lumtur, në përputhje me vullnetin e Perëndisë. Apostull Pavli e cilëson martesën si një vepër madhore të Perëndisë. Zoti e shenjtëroi martesën, për faktin se mrekullinë e Tij të parë e bëri te dasma në Kanë. Kur Perëndia krijoi njeriun e parë, Adamin, tha: *“Nuk është mirë që njeriu të jetë vetëm, unë do t'i bëj një ndihmë që i leverdis”* (Gjeneza 2, 18). Kështu Perëndia krijoi gruan e parë, Evën dhe u tha atyre,

“*u shtofshi dhe u shumofshi*”. Pra misteri i Martesës kryhet si rezultat i vullnetit të Perëndisë, me qëllim që të shumonte racën njerëzore.

Priftëria

Misteri i Shenjtë me anën e të cilit hirotoniset dikush. Dorëzimi në gradën e priftit kryhet prej episkopit gjatë Liturgjisë Hyjnore. Që dikush të hirotoniset në prift duhet të plotësojë këto kushte: 1-Të jetë i krishterë ortodoks. 2-Të jetë të paktën 26 vjeç. 3-Të ketë dëshmi të mirë në ambjentin përreth tij. Priftërinjtë kryejnë të gjitha Misteret e Shenjta përveç hirotonisjes, shenjtërimit të miros dhe përrurimit të kishës. Misterin e Pendim-Rrëfimit, e kryejnë vetëm ata të cilët marrin një leje të veçantë nga episkopi.

XI.- Pres ngjalljen e të vdekurve.

Nyja e njëmbëdhjetë e Besores na mëson se trupat e të vdekurve do të ngjallën në fundin e botës dhe do të bëhen të pavdekshëm. Dimë se pas vdekjes së njeriut dhe ndarjes së shpirtit nga trupi, ky i fundit tretet, ndërsa shpirti është i pavdekshëm. Në ardhjen e dytë të Krishtit trupat e të vdekurve do të ngjallen të shpirtëzuar. Kur të vijmë përpara gjykatores së drejtë të Krishtit dhe të gjykohe mi për punët që kemi bërë në këtë botë, atëherë të drejtët do të trashëgojnë jetën e përjetshme, ndërsa mëkatarët do të kenë dënimin e përjetshëm në ferr. Të drejtët do të jetojnë bashkë me engjëjt dhe shenjtorët, ndërsa mëkatarët do të rrojnë në mundime e hidhërim.

XII.- Dhe jetën e ardhshme të amëshuar. Amin.

Nyja e dymbëdhjetë e Besores na mëson se pas ngjalljes së të vdekurve, të drejtët do të gëzojnë jetën e përjetshme. Kjo nyje përfundon me fjalën *amin* që do të thotë *ashtu qoftë*.

ANAFORA E SHENJTË

Gjatë thënies së Simbolit të Besimit, prifti ngre mbulesën e madhe (ajrin) dhe e lëviz përmbi dhuratat e shenjta duke thënë edhe ai Simbolin e Besimit. Ky veprim ishte një akt nderimi ndaj perandorëve tokësorë në periudhën Bizantine. Më vonë u përdor në meshë si akt nderimi ndaj dhuratave të Mbretit Qiellor, të cilat janë Ungjilli dhe dhuratat eukaristike. Kur anagnosti arrin në fjalët “*Dhe u ngjit në qiejt...*”, ngre ajrin dhe bën me cepat e tij formën e kryqit mbi dhuratat e çmuara, e palos, e puth edhe e vendos në anën e djathtë bashkë me mbulesat e tjera. Po të jenë edhe priftërinj të tjerë që meshojnë, këtë punë e bëjnë bashkarisht duke e kapur mbulesën nga të katër cepat. Si mbaron Simboli i Besimit dhiaku thotë:

Dhiaku: Le të qëndrojmë mirë; le të qëndrojmë me frikë; le të kemi kujdes, që ta blatojmë me paqe theroren e shenjtë.

Le të qëndrojmë mirë e ka kuptimin të ngrihemi më këmbë. Le të qëndrojmë me frikë, sepse bëhet fjalë për misterin e shenjtë. Kjo pjesë e Liturgjisë Hyjnore quhet *anafora*, që do të thotë *ngjitje, lartësim*, sepse dhuratat e bukës dhe të verës që janë blatur në altar, ngrihen nga altari drejt Perëndisë, duke marrë shenjtërimin hyjnor nga Shpirti i Shenjtë, i cili vjen t’i ndryshojë ato në Trupin dhe Gjakun e Krishtit.

Kori: Mëshirë paqeje, therore lavdërimi.

Therorja e Shenjtë është Krishti, Biri i Perëndisë, i cili u bë Biri i Njeriut, që të blatojë vetveten tek Ati i tij, për jetën e botës. Në personin e tij, Isui është blatimi paqësor i përsosur, i cili është i vetmi që sjell mëshirën pajtuese të Perëndisë. Ky është kuptimi i shprehjes *mëshirë paqeje*. Gjithashtu Krishti

është e vetmja *therore lavdërimi* e përshtatshme dhe e mjaftueshme që njerëzit mund t'i blatojnë Perëndisë. Prifti duke marrë me tri gishtërinjtë e dorës së djathtë ajrin e palosur, e lëviz mbi potirin dhe diskuton e shenjtë; si e vendos, thotë përpara popullit duke bekuar:

Prifti: Hiri i Zotit tonë Iisu Krisht dhe dashuria e Perëndisë dhe Atit dhe pjesëmarrja e Shpirtit të Shenjtë, qoftë me ju të gjithë.

Me anën e kësaj urate meshtari i adresohet popullit duke i dhënë bekimin Trinisor të apostull Pavlit. “*Hiri i Zotit Isu Krisht, dashuria e Perëndisë dhe bashkësia e Frymës së Shenjtë qofshin me ju të gjithë. Amin*” (Letra II e Korintasve, 13, 13).

Kori: Dhe në shpirtin tënd.

Në fillim vjen hiri i Krishtit. Në këtë hir përmbahet plotësia e dashurisë së Perëndisë dhe kungimi (bashkëpërjetimi) i Shpirtit të Shenjtë. Meshtari ia afron këtë derdhje të bollshme të jetës së brendshme të Trinisë së Shenjtë popullit të Perëndisë, prandaj edhe populli i përgjigjet që kjo plotësi të jetë edhe në shpirtin e tij.

Prifti: Le t'i ngremë lart zemrat.

Kur njerëzit që besojnë në Krishtin, i ngrenë lart dhuratat eukaristike, ata ngrenë lart edhe zemrat e tyre. Mënyra për të ngritur lart veten tek Perëndia është nëpërmjet falenderimit. Fjala *eukaristi* në gjuhën greke do të thotë falenderim. Liturgjia Eukaristike është kryesisht veprimi i ngritjes lart të zemrave dhe falenderimi ndaj Perëndisë, për gjithçka që ka bërë për njeriun dhe botën.

Kori: I kemi te Zoti.

Prifti, duke kryqëzuar duart, përkulet përpara ikonës së Zotit Krisht dhe thotë:

Prifti: Le ta falenderojmë Zotin.

Pasi thotë lutjen prifti kthehet në Tryezën e Shenjtë.

Kori: I ka hije dhe është e drejtë.

Dhiaku hyn në hierore dhe qëndron në të majtë të priftit, falet tri herë duke puthur Tryezën e Shenjtë; si merr një mbulesë, e lëviz me shprestari mbi të shenjtat, ndërsa prifti thotë Uratën e Anaforasë.

Urata e Anaforasë

Prifti: (me zë të ulët) Të ka hije dhe është e drejtë të të himnojmë, të të bekojmë, të të lavdërojmë, të të falenderojmë, të të falemi në çdo vend të zotërimit tënd. Se ti je Perëndi që s'mund të të shprehim, që s'mund të të kuptojmë; që je i padukshëm, që s'të arrin mendja jonë, që je gjithnjë, që je i njëjti; Ti dhe Biri yt i vetëmlindur dhe Shpirti yt i Shenjtë. Ti nga e mosqena në të qenët na solle; dhe kur ramë na ngrite përsëri; dhe nuk pushove së bëri çdo gjë, gjersa na shpure lart në qiell dhe na fale mbretërinë tënde të ardhshme. Për të gjitha këto të falenderojmë, Ty dhe Birin tënd të vetëmlindur dhe Shpirtin tënd të Shenjtë, për te gjitha ato që dimë dhe ato që s'dimë, për bamirësitë e dukshme dhe të padukshme që na janë bërë. Të falenderojmë dhe për këtë Liturgji, që denjove ta pranosh nga duart tona, ndonëse qëndrojnë pranë Teje mijëra kryeengjës dhe dhjetra mijëra engjës, keruvimet dhe serafirnet me gjashtë krahë, me shumë sy, që qëndrojnë ne erë, që fluturojnë,

Prifti: (me zë të lartë) Himnin triumfal duke kënduar, duke britur, duke thirrur dhe duke thënë:

Psaltët ose kori psalin Himnin triumfal:

Kori: Shenjt, Shenjt, Shenjt, Zoti Savaoth, qielli e dheu janë plot me lavdinë tënde: Hosana Ti në më të lartat. I bekuar është ai që vjen në emrin e Zotit. Hosana Ti në më të lartat.

Në këtë pikë të Liturgjisë Hyjnore, falenderimi i njeriut ndaj Perëndisë arrin kulmin. Njeriu kujton të gjitha gjërat dhe i shpreh mirënjohjen Perëndisë. Ai e përkujton dhe falenderon Perëndinë duke kënduar *Himnin Trishenjtor* së bashku me koret e engjëjve (Isaia 6, 1-5). Hosana është fjalë hebraike që do të thotë: *Shpëtona!* Populli izraelit këtë shprehje, e cila ishte pjesë e psalmit 118 e përdorte gjatë *festës së kasolleve*. Ceremoninë e udhëhiqte gjithnjë prifti dhe turma e njerëzve herë pas here thërriste *hosana* duke tundur degët e dafinave. Ndërsa në rastin e hyrjes triumfale të Krishtit në Jerusalem turma e popullit brohoriste: *“Hosana birit të Davidit! I bekuar është ai që vjen në emrin e Zotit! Hosana në më të lartat!”* (Matheu 21, 9).

Dhiaku merr yllin dhe qengjin, bën shenjën e kryqit mbi diskun dhe fshin anët mbi antimisin. Pastaj e puthin atë prifti dhe dhiaku, i cili e vendos mbi ajrin e palosur dhe shkon në krahë të djathtë të priftit, i cili duke ulur kryet thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Edhe ne, o Zot njeridashës, bashkë me këto fuqi te lumtura, thërresim e themi: I shenjtë dhe i tërëshenjtë je, Ti dhe Biri yt i vetëmlindur dhe Shpirti yt i Shenjtë. I shenjtë dhe i tërëshenjtë je, dhe madhështore është lavdia jote; Ti që e deshe botën tende aq sa edhe Birin tënd të vetëmlindur e dhe, që çdo njeri që beson tek ai te mos humbasë por të ketë jetë të amëshuar; i cili si erdhi dhe plotësoi gjithë misionin hyjnor për ne, natën që dorëzohej ose më mire dorëzonte veten e Tij për jetën e botës, si mori bukën në duart

e Tij të shenjtja, të pacënuara dhe të papërlyera, si falenderoi dhe e bekoi e shenjtëroi, e theu dhe ua dha nxënësve dhe Apostujve të Tij të shenjtë, duke thënë: Prifti: (me zë të lartë) Merrni, hani, ky është trupi im, që thyhet për ju, për ndjesën e mëkateve.

Me anën e kësaj urate prifti së pari lavdëron Perëndinë dhe në vijim rrëfen si Shpëtimtari Krisht ua trasmetoi brezave misterin e shenjtë të falenderimit hyjnor. Me frazën: “*Merrni, hani, ky është trupi im*” kuptojmë se buka e falenderimit hyjnor, të cilën Krishti u ofroi dishepujve për të ngrënë, simbolizon trupin e Zotit.

Kori: Amin.

Dhiaku duke mbajtur orarin e tij, tregon edhe ai, bashkë me priftin diskuton e shenjtë.

Prifti: (me zë të ulët) Gjithashtu dhe potirin pas darkës duke thënë:

Prifti: (me zë të lartë) Pini prej këtij të gjithë; ky është Gjaku im i Dhiatës se Re, që derdhet për ju dhe për shumë, për ndjesën e mëkateve.

Zoti nuk dha vetëm Trupin, por edhe Gjakun e tij. Me fjalët “*Ky është gjaku im*” kuptojmë. Në Dhiatën e Vjerër kemi besëlidhjen e Moisiut: “*Pastaj Moisiu mori gjakun, spërkati popullin me të dhe tha: -Ja gjaku i besëlidhjes që Zoti ka lidhur me ju sipas tërë këtyre fjalëve*” (Eksodi 24, 8). Krishti në këtë rast flet për gjakun e tij, që do të derdhej kur ta kryqëzonin. Pas përfundimit të ngrënies ngritën potirin e bekuar. Ngritja e potirit simbolizon Kungimin e Shenjtë. Vargu që pason është marrë nga Bibla: “*Pini prej këtij të gjithë; ky është Gjaku im i Dhiatës se Re, që derdhet për ju dhe për shumë, për ndjesën e*

mëkateve” (Matheu 28, 26). Gjakun e ofroi pas përfundimit të Darkës Mistike “*Po ashtu, pas darkës mori edhe kupën dhe tha: Kjo kupë është besëlidhja e re në gjakun tim, që po derdhet për ju*” (Lluka 22, 20). Gjaku i Zotit është gjaku i Dhiatës së Re, domethënë i paktit të ri që u lidh ndërmjet Perëndisë dhe njerëzve. Me anën e kësaj dhiate Perëndia u jep njerëzve faljen e mëkateve dhe jetën e përjetëshme.

Kori: Amin.

Dhiaku bashkë me priftin tregojnë potirin e shenjtë. Prifti duke ulur kryet thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Duke kujtuar pra këtë porosi shpëtimtare dhe gjithë sa janë bërë për ne, Kryqin, Varrin, Ngjalljen e triditshme, të Ngjiturit në qiejt, të ndenjurit nga e djathta, ardhjen e dytë dhe të lavdëruar,

Prifti duke ngritur lart, në formë kryqi, diskun me dorën e djathtë dhe potirin me të majtën thotë:

Prifti: (me zë të lartë) Të tuat nga të tuat, Ty të blatojmë nga të gjitha dhe për të gjitha.

Krishti i gjatë darkës mistike veproi në këtë mënyrë: “*Mori bukën dhe, si falenderoi, e theu dhe tha: “Ky është trupi Im, i cili është për ju; bëjeni këtë për të më kujtuar Mua.” Po ashtu, pas darkës, mori edhe kupën dhe tha: “Kjo kupë është besëlidhja e re në gjakun Tim; bëjeni këtë, sa herë që të pini prej saj, për të më kujtuar Mua.”* (Letra I e Korintasve 11, 24-25). Me anën e kësaj i porositi dishepujt që këtë mister ta bëjnë për ta kujtuar. Me fjalët “*Të tuat nga të tuat, Ty të blatojmë*” bëhet bashkimi i Perëndisë me dhuratat e shenjta.

Në momentin që prifti lëçit uratën “*Të tuat nga të tuat...*” të krishterët zakonisht bien në gjunjë. Ky zakon

shprestarie tregon respektin ndaj Misterit më të Shenjtë, atë të bekimit të Dhuratave të Nderuara, në kohën që kleriku liturgues fton hirin e Shpirtit të Tërëshenjtë për kthimin e bukës e të verës në Trup dhe Gjak të Krishtit. Ky zakon ndalohet gjatë të dielave, prandaj është mirë që të krishterët të mos gjunjëzohen, por vetëm të përkulin lehtë qafën në shenjë përulësie dhe nderimi ndaj të Shenjtave. Këtë ndalim e përcakton kanoni 20 i Sinodit I Ekumenik të Nikeas, i cili thekson se gjatë të dielave lutemi më këmbë, gjithashtu edhe gjatë Pendikostisë. *“Përderisa disa persona bien në gjunjë në kishë të dielën dhe në ditët e Pendikostisë, Këshilli i Shenjtë duke marrë në konsideratë uniformitetin e kishës, konsideron si praktikë më të drejtë e të përshtatshme ofrimin e lutjeve kur besimtarët janë në këmbë”*. Komentuesi i kanonit Zonara parashton se edhe Vasili i Madh përsërit të njëjtin ndalim duke paraqitur edhe arsyet përse nuk duhet të gjunjëzohemi të dielën. Vasili i Madh në letrën kanonike drejtuar Amfilokit si dhe në veprën “Mbi Shpirtin e Shenjtë” thekson: *E diela është dita e ngjalljes së Zotit prandaj nuk duhet të gjunjëzohemi, por të qëndrojmë në këmbë*. Qëndrimi drejt, sipas etërve të kishës tregon se e diela është ditë gëzimi, prandaj nuk duhet të shoqërohet me asnjë energji dëshpërimi, siç janë gjunjëzimi dhe kreshma. Kanoni i 90 i Sinodit në Kupolë përcakton qartë që të mos gjunjëzohemi të dielën, madje nga pasditja e së shtunës, për arsye se ngjallja e Krishtit u bë gjatë natës të së shtunës duke u gdhirë e diela. *“Etërit e Kishës na udhëzojnë të mos gjunjëzohemi të Dielën. Kjo prej të shtunës në mbrëmje deri të dielën në mbrëmje..”*. Irineu i Lionit në veprën e tij “Rreth Pashkëve” e ndalon gjunjëzimin gjatë të dielave. Nikodhim Agjioriti thekson se ndalimi i gjunjëzimit

nuk përjashton metanitë që bëjnë të krishterët kur falen përpara ikonave. Gjithashtu edhe himnet e kishës nuk i ndalojnë metanitë e lehta. Në Liturgjinë Hyjnore psalim: “*Ejani t’i falemi dhe t’i biem më këmbë Krishtit..*”. Gjunjézimi është qëndrimi në shenjë shpresëtarie në gjunjë gjatë kohës së lutjes dhe tregon përulësi ndaj Perëndisë. Të dielën ndalohej gjunjézimi dhe jo metania e thjeshtë. Sipas kanoneve të kishës gjunjézimi nuk lejohet që nga e Diela e Pashkëve deri në të Dielën e Pendikostisë, gjithashtu edhe të dielave. E diela është ditë Ngjalljeje dhe duhet të jemi më këmbë dhe jo të gjunjézuar.

Kori: Të himnojmë, të bekojmë, Ty të falenderojmë, o Zot, dhe të lutemi, o Perëndia ynë.

Të himnojmë dhe të bekojmë, o Zot për të mirat që na ke dhënë dhe në mënyrë të veçantë për misterin e falenderimit hyjnor. I lutemi Perëndisë në momentin më të shenjtë të Liturgjisë Hyjnore atëherë kur Shpirti i Shenjtë zbret për të shenjtëruar dhuratat e çmuara. Me fjalët “*Të himnojmë, të bekojmë*” besimtarët i luten Perëndisë për të shenjtëruar dhuratat e çmuara. Në vijim prifti, duke ulur kryet thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Të blatojmë edhe këtë therore shpirtërore e të pagjakshme; dhe lypim prej Teje, të lutemi e të përulemi; dërgo Shpirtin tënd të Shenjtë mbi ne; dhe mbi këto Dhurata që ndodhen përpara.

Me anën e kësaj urate prifti shpreh qëllimin për të cilin kryhet misteri i falenderimit hyjnor. Prifti lutet që besimtarët nëpërmjet kungimit të marrin ndjesën e mëkateve, sepse falja që ata kanë kërkuar nëpërmjet misterit të rrëfim pendimit realizohet nëpërmjet kungimit me Trupin dhe Gjakun e Krishtit. Gjithashtu lutet që besimtarët të marrin hirin e Shpirtit të

Shenjtë. Prifti dhe dhiaku falen tri herë, duke bërë tri metanira përpara Tryezës së Shenjtë dhe duke thënë pa zë: “O Perëndi, falmë mua mëkatarin dhe mëshiromë”. Pastaj dhiaku duke mbajtur orarin me tri gishta dhe duke treguar bukën e shenjtë që ndodhet në diskun thotë:

Dhiaku: (me zë të ulët) Beko, o Zot, Bukën e shenjtë.

Prifti duke bekuar bukën e shenjtë thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Dhe bëje këtë Bukë Trup të çmuar të Krishtit tënd.

Me anën e kësaj, prifti kërkon nga Perëndia që nëpërmjet fuqisë së Shpirtit të Shenjtë ta shndërrojë bukën në Trup të çmuar të Krishtit.

Dhiaku: (me zë të ulët) Amin.

Dhe duke treguar Potirin e shenjtë thotë:

Dhiaku: Beko, o Zot, Potirin e shenjtë.

Prifti duke bekuar potirin e shenjtë thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Dhe atë që është në këtë Potir, bëje Gjak të çmuar të Krishtit tënd.

Prifti kërkon nga Perëndia që nëpërmjet fuqisë së Shpirtit të Shenjtë ta shndërrojë verën në Gjak të çmuar të Krishtit.

Dhiaku: (me zë të ulët) Amin.

Duke treguar që të dyja (diskun dhe potirin) thotë:

Dhiaku: Bekoi, o Zot, që të dyja të Shenjtat.

Prifti duke bekuar në formë kryqi bukën dhe potirin thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Duke i ndryshuar me anën e Shpirtit tënd të Shenjtë.

Prifti kërkon nga Perëndia që nëpërmjet fuqisë së Shpirtit të Shenjtë ta shndërrojë bukën dhe verën në Trup dhe Gjak të çmuar të Krishtit.

Dhiaku: (me zë të ulët) Amin. Amin. Amin.

Dhiaku merr ajrin të palosur dhe e lëviz mbi të shenjtat. Prifti duke u përlur lutet:

Prifti: (me zë të ulët) Që të bëhen për ata që kungohen, pastrim shpirti, ndjesë mëkatesh, pjesëmarrje të Shpirtit tënd të Shenjtë, përmbushje të mbretërisë së qiejve, paraqitje pa drojtje përpara Teje, jo për gjykim a për dënim. Gjithashtu po të blatojmë këtë theror shpirtëror edhe për ata që janë prehur me besimin, stërgjyshët, etërit, patrikët, profetët, asketët dhe për çdo shpirt të drejtë që ka ndërruar jetë me besë.

Prifti merr temjanicën dhe duke temjanisur të shenjtat tri herë thotë:

Prifti: (me zë të lartë) Veçan për të Tërëshenjtën, të pacënuarën, të përmbibekuarën, të lavdëruarën, Zonjën tonë Hyjlindëse dhe gjithmonë Virgjërën Mari.

Në këtë kohë prifti bekon natorën, e cila do tu jepet besimtarëve në përfundim të Liturgjisë Hyjnore. Dhiaku merr temjanicën, temjanis Tryezën e Shenjtë për qark, qëndron para Tryezës së Shenjtë dhe kujton diptikët e të gjallëve dhe të vdekurve. Në kishën e hershme nëpër kishat katedrale gjendeshin disa libra, të cilët përmbanin emrat e personaliteteve të shquar për shprestarinë e tyre. Diptikët janë libra tek të cilët shënohen emrat e episkopëve dhe priftërinjve, të një kishë.

Kori: Ti meriton me të vërtetë të të lumturojmë Ty Hyjlindësen, gjithmonë të lumturën dhe të përmbikulluarën dhe Mëmën e Perëndisë tonë. Më të nderuarën se keruvimet

dhe më të lavdëruarën pa krahasim se serafimet, që pa u cënuar linde Fjalën Perëndi, me te vërtetë Hyjlindësen, ty të madhërojmë.

Kur është e kremte dhespotike (e Zotit) ose theomitorike (e Shën Marisë) pasalet katavasia e odës IX. Në këtë kohë prifti duke u përlur thotë:

Prifti: (me zë të ulët) Për profetin, pararendësin dhe pagëzorin Shën Joan; Apostujt e shenjtë, të lavdëruar dhe të dëgjuar; shenjtin (aksh të ditës), kujtimin e të cilit po bëjmë, dhe gjithë shenjtorët e tu me lutjet e të cilëve vështrona, o Perëndi. Dhe kujto gjithë ata që kanë ndërruar jetë me shpresë ngjalljeje për jetën e amëshuar (dhe kujton ketu emra të vdekurish që do). Dhe prehi, o Perëndia ynë, atje ku mbikqyr drita e fytyrës sate. Edhe të lutemi, kujto, o Zot, çdo episkopatë orthodhoksësh që përcaktojnë drejt fjalën e së vërtetës sate, gjithë priftërinë, dhiakonatën më Krishtin dhe çdo rresht ieratik dhe monakal. Edhe të blatojmë këtë theror shpirtëror për botën, për Kishën e shenjtë, katolike dhe apostolike, dhe për ata që shkojnë jetën me pastërti dhe me nder.

Prifti: (me zë të lartë) Më parë kujto, o Zot, Kryepiskopin (ose episkopin) tonë (Aksh), te cilin falua Kishave të tua të shenjta, me paqe, të sigurt, të nderuar, të shëndetshëm, jetëgjatë dhe shpjegues të drejtë të së vërtetës sate.

Prifti kujton profetin dhe pagëzorin Joan, apostujt, shenjtin e ditës si dhe gjithë shenjtorët. Njëkohësisht i lutet Perëndisë të kujtojë të fjeturit. Gjithashtu kujton episkopët ortodoksë, të cilët mbrojtën besimin e drejtë, priftërinjtë dhe dhiakonët, kujton gjithë njerëzit e botës dhe lutet që Perëndia t'i shpjerë drejt shpëtimit. Kujton kishën katolike dhe

apostolike që është Kisha Ortodokse. I lutet Perëndisë të kujtojë kryeepiskopin në juridiksionin e të cilit gjendet kisha. Dhiaku del tek Dera e Bukur dhe thotë:

Dhiaku: Dhe ata që ka cilido ndër mend dhe të gjithë e të gjitha.

Dhiaku lutet që Perëndia të kujtojë dhe përdëllejë gjithë besimtarët, të gjallët dhe të vdekurit, pra ata njerëz të dashur që ka cilido ndër mend.

Kori: Dhe të gjithë e të gjitha.

Ndërkohë prifti vazhdon të kujtojë.

Prifti: (me zë të ulët) Kujto, o Zot, qytetin në të cilin banojmë dhe çdo qytet dhe vend, dhe ata që banojnë në to me besim. Kujto, o Zot, ata që lundrojnë, që udhëtojnë, të sëmurët, ata që vuajnë, robërit dhe shpëtimin e tyre. Kujto, o Zot, ata që sjellin pemë dhe bëjnë punë të mira në Kishat e tua të shenjta, dhe që kujtojnë të varfërit dhe dërgo mbi ne të gjithë mëshirat e tua.

Prifti: (me zë të lartë) Dhe jepna që me një gojë dhe me një zemër, të lavdërojmë dhe të himnojmë emrin tënd të gjithënderuar dhe madhështor, të Atit e të Birit dhe të Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Prifti kërkon hirin dhe mbrojtjen e Perëndisë për gjithë qytetin dhe vendin, si dhe për gjithë ata që banojnë në të me besim. Gjithashtu lutet për shpëtimin e atyre që lundrojnë, udhëtojnë, për të sëmurët, vuajtësit, robërit etj. Kujton bamirësit, të cilët ofrojnë donacione për kishën dhe të varfërit. Urata përfundon me lavdërimin e Perëndisë tani e përherë e në jetë të jetëve. Prifti i lutet Perëndisë të na japë hirin e Tij me qëllim që besimtarët e bashkuar në frymën e dashurisë me një

zë, me një zemër dhe me një gojë të himnojnë Perëndinë Triadike.

Kori: Amin.

Prifti kthehet nga populli, e bekon dhe thotë:

Prifti: Dhe do të jenë mëshirat e Perëndisë së madh dhe Shpëtimtarit tonë Isu Krisht me ju të gjithë.

Lutet për gjithë besimtarët që përdëllimi i Perëndisë dhe i Shpëtimtarit Krisht t'i shoqërojë kudo që të jenë.

Kori: Dhe në shpirtin tënd.

Kori dhe besimtarët pohojnë që përdëllimi i Perëndisë dhe i Shpëtimtarit Krisht të jetë edhe në shpirtin e meshtarit.

PËRGATITJA PËR KUNGIMIN HYJNOR

Lutjet dhe uratat në këtë pjesë të fundit të Liturgjisë Hyjnore bëjnë fjalë për përgatitjen e klerikëve dhe besimtarëve për Kungimin Hyjnor, si dhe për falenderimin e Perëndisë gjatë kungimit, prandaj lutjet dhe uratat ndahen në katër pjesë: 1) lutjet dhe uratat para kungimit; 2) kungimi i klerikëve; 3) kungimi i besimtarëve; 4) urata e përleshimit. Dhiaku del nga hierorja dhe pasi merr qeronë qëndron në vendin e zakonshëm dhe thotë:

Dhiaku: Pasi kujtuam gjithë shenjtoret, përsëri dhe përsëri me paqe, le t'i lutemi Zotit.

Pasi kujtuam në Tryezën e Shenjtë gjithë shenjtoret me paqe le t'i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Për dhuratat e çmuara, që u blatuan dhe u shenjtëruan, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Zotit për dhuratat e çmuara, të cilat u blatuan dhe u shenjtëruan në Trup dhe Gjak të Krishtit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Që Perëndia ynë njeridashës, i cili i pranoi ato si aromë shpirtërore në altarin e Tij të shenjtë, qiellor dhe të kuptuar me anë të mendjes, të na dërgojë si shpërblim hirin hyjnor dhe dhuratën e Shpirtit të Shenjtë, le të lutemi.

Lutemi që Perëndia njeridashës të na dërgojë hirin hyjnor dhe dhuratën e Shpirtit të Shenjtë. Kërkojmë që me anën e kungimit me dhuratat e çmuara, hiri dhe bekimi i Perëndisë të vijë në shpirtrat tanë.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Që të shpëtojme prej çdo hidhërimi, zemërimi, rreziku dhe nevoje, le t'i lutemi Zotit.

I lutemi Perëndisë të na shpëtojë nga hidhërimet dhe zemërimet. Në jetën e njeriut shfaqen hidhërimet dhe zemërimet, por ato na i dërgon Perëndia për të provuar besimin tonë. I lutemi Perëndisë të na falë pendimin dhe të korrigjojme mëkatet tona.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Ndërkaq prifti thotë pa zë këtë uratë përpara Tryezës së Shenjtë:

Prifti: (me zë të ulët) Në dorën tënde e lëmë tërë jetën tonë dhe shpresën, o Zot njeridashës, dhe lypim prej Teje, dhe të lutemi e të biem në gjunjë; bëna të denjë të marrim pjesë me ndërgjegje të pastër në Misteret e tua qiellore e të frikshme të kësaj Tryeze të shenjtë dhe shpirtërore për ndjesën e mëkateve dhe për faljen e fajeve, për pjesëmarrjen e Shpirtit të Shenjtë,

për trashëgimin e mbretërisë së qiejve, për paraqitjen, pa drojtje përpara Teje, jo për t'u gjykuar ose dënuar.

Të lutemi o Zot njeridashës të na denjësosh që të marrim pjesë në misteret e tua të frikshme që gjenden në Tryezën e Shenjtë. Të paraqitemi pa drojtje para Tryezës së Shenjtë. Ndërkohë dhiaku vazhdon me lutjet:

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Ditën të tërë të përsosur, të shenjtë, me paqe dhe të pamëkatshme, le t'ia lypim Zotit.

Kërkojmë nga Perëndia që ta kalojmë gjithë ditën e shenjtë me paqe dhe duke mos bërë mëkate. Meqenëse jemi të dobët shpirtërisht kemi nevojë për hirin dhe ndihmën e Perëndisë, me qëllim që të kalojmë një ditë të përsosur.

Kori: Falna, o Zot.

Në këtë rast kori përgjigjet *Falna, o Zot* që do të thotë: Perëndi dëgjo lutjen tonë dhe na fal.

Dhiaku: Engjëll paqeje, udhëheqës besnik, ruajtës të shpirtrave dhe të trupave tanë, le t'i lypim Zotit.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë nga Perëndia të na dërgojë engjëllin mbrojtës të shpirtrave dhe trupave tanë. Siç e dimë nga Shkrimi i Shenjtë çdo njeri ka engjëllin mbrojtës të tij.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Ndjesë dhe falje të mëkateve dhe të fajeve tona, le t'i lypim Zotit.

Kërkojmë nga Perëndia ndjesë që të na i fali mëkatet dhe fajet tona. Jo vetëm mëkatet e mëdha, për të cilat jemi penduar, por edhe fajet e vogla që bëjmë çdo ditë.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Të mirat dhe të dobishmet për shpirtrat tanë dhe paqe për botën, le t'i lypim Zotit.

Gjithashtu i kërkojmë Perëndisë të mira të dobishme për shpirtërat tanë. I kërkojmë Perëndisë paqe për gjithë botën, të sundojë paqja ndërmjet njerëzve dhe kombeve.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Që të kalojmë në paqe dhe në pendim jetën që na mbetet, le t'i lypim Zotit.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë që të kalojmë me paqe dhe në pendim ditët e mbetura të jetës sonë. Përkujdesja e besimtarit është që ta kalojë gjithë jetën sipas dëshirës së Perëndisë, prandaj i lutemi të na ndihmojë dhe të na mbështesë që të kalojmë pa mëkat dhe në pendim kohën e mbetur të jetës sonë.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Mbarim të krishterë të jetës sonë, pa dhimbje, faqebardhë, me paqe dhe mbrojtje të mirë përpara gjykatores së trembshme të Krishtit, le të lypim.

Nuk mjafton që ta kalojmë jetën sipas dëshirës së Perëndisë, por duhet edhe mbarim i krishterë i jetës sonë. Prandaj lutemi që fundi i jetës sonë të jetë i mbushur me shpresë, besim dhe përkushtim tek Perëndia. Gjithashtu lutemi që fundi i jetës sonë të jetë pa dhimbje dhe të largogemi nga kjo botë faqebardhë. Të jemi të paqtuar me të gjithë, me qëllim që të kërkojmë mbrojtje përpara gjykatores së frikshme të Krishtit.

Kori: Falna, o Zot.

Dhiaku: Duke lypur bashkimin e besës dhe pjesëmarrjen e Shpirtit të Shenjtë, veten tonë dhe njeri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë le t'ia parashtrajmë.

Me anën e kësaj lutjeje kërkojmë nga Perëndia bashkimin e besës dhe pjesëmarrjen e Shpirtit të Shenjtë në gjithë jetën tonë.

Kori: Ty, o Zot.

Prifti: (me zë të lartë) Dhe bëna të denjë, o Zot, që pa drojtje e pa dënim të guxojmë të të thërresim Atë, Ty Perëndinë qiellor e të themi:

Bëna të denjë o Zot që me guxim të të thërresim Atë. “Ati ynë që je në qiejt” ta themi pa drojte dhe me guxim. Menjëherë pas kësaj urate psaltët dhe besimtarët e pranishëm në Liturgjinë Hyjnore lëçisin Uratën Zotërore.

URATA ZOTËRORE

Urata Zotërore në Shkrimin e Shenjtë përmendet në dy forma. Në ungjillin sipas Matheut 6, 9-13 kemi formën e gjatë dhe në ungjillin sipas Llukës 11, 2-4 kemi formën e shkurtuar. Një gjë është e qartë, që kjo lutje është thënë nga vetë goja e Krishtit, por se në cilin variant atë nuk mund ta vërtetojmë.

Populli: Ati ynë që je në qiejt, u shenjtëroftë emri yt, ardhhtë mbretëria jote, u bëftë dëshira jote, si në qiell ashtu edhe mbi dhe. Bukën tonë të përditshme jepna neve sot; dhe falna fajet tona, sikurse edhe ne ua falim fajtorëve tanë; dhe mos na shtjer ne ngasje, po shpëtona nga i ligu.

-Ati ynë që je në qiej. Këto fjalë me anë të të cilave thërراسim emrin e shenjtë të Atit dhe Perëndisë të gjithëfuqishëm,

përbëjnë epilogun e Uratës Zotërore. Së pari ne pohojmë me bindje të plotë se Perëndia është Ati dhe Krijuesi ynë. Ai na krijoi nga asgjëja dhe na dhuroi jetën që të jetojmë dhe të gëzojmë së bashku me Krijuesin. Së dyti e thërrasim dhe e pohojmë Atin tonë Perëndi, sepse jo vetëm na krijoi nga asgjëja dhe na dha ekzistencën e jetës, por na ofroi mundësinë që në fillim për t'u bërë fëmijë dhe trashëguesit e Mbretërisë së Tij, nëpërmjet Zotit tonë Isu Krisht, me anë të të cilit ne rilindim dhe bëhemi fëmijë të Perëndisë Atë. Perëndia është prezent kudo dhe i plotëson të gjitha.

-U shënjtëroftë emëri yt. Cili është Emri i Perëndisë? Ai është i të njëjtit Perëndi, i cili gjithçka e krijoi nga zeroja dhe që na u zbulua ne të krishterëve me anë të Isu Krishtit, si Perëndia Atë, prej të cilit lindi Biri dhe buron përjetësisht Shpirti i Shenjtë. Për këtë çështje Zoti thotë: “Unë ia kam treguar emrin tënd njerëzve” (Joani 17, 6). Perëndia sipas natyrës së Tij është i Shenjtë. Ne kur urojmë që të shënjtërohet emri i Perëndisë nuk kuptojmë që të bëhet Perëndia i shenjtë, por këtë gjë e dëshirojmë që të bëhet e njohur tek të gjithë njerëzit, si edhe të dinë që ta adhurojnë dhe ta lavdërojnë. Urojmë që emri i Perëndisë, shënjtërimi, ligjet dhe dëshira e Tij, të bëhen të njohura që të adhurohet dhe respektohet nga të gjithë. Pra ne nuk urojmë thjesht që të shënjtërohet, por që të bëhet e ditur dhe të lavdërohet nga të gjithë ne, emri i tërëshenjtë i Perëndisë.

-Ardhtë mbretëria jote. Duke thënë “ardhtë mbretëria jote”, ne urojmë që të mbizotëroj mbretëria e tretë dhe e katërt e Perëndisë, d.m.th të paraqesë Ungjillin e Tij tek të gjithë njerëzit për t'i shënjtëruar dhe mbretëruar në shpirtet dhe zemrat

tona, me qëllim që të drejtohemi përherë në zgjedhjen e së mirës dhe të vityteve. Së fundi urojmë që të na denjësojë, sikurse ne dëshirojmë të përjetojmë dhe të shijojmë lavdinë hyjnore dhe madhështinë e mbretërisë së përjetëshme.

-U bëftë dëshira jote, Urimi i tretë është shpjegimi i dy pjesëve të mëparshme. Të tre këto urime, përbëjnë një zinxhir të pandarë, sepse është e kuptueshme, kur emri i Perëndisë lavdërohet nga të gjithë, si dhe kur mbretëria shpirtërore vjen në tokë, në këtë moment bëhet dëshira e Tij, e cila do të mbizotërojë në të gjithë njerëzit. Kjo do të ndodhë se mbretëria e Perëndisë ka ligje, në bazë të së cilave qeverisen të krishterët. Këto ligje janë dëshira e Perëndisë, të cilën na e zbuloi Biri i mishëruar dhe Fjala e Tij, Zoti ynë Isu Krishti.

-Si në qiell ashtu edhe mbi dhe. Urojmë dhe kërkojmë që dëshira e Perëndisë të përfshijë gjithçka që ndodhet në tokë, sikurse ndodh në qiell tek ëngjëjt dhe shpirtet e shenjtja. Me fjalë të tjera kërkojmë që nëpërmjet kësaj dëshire të mbizotërojë në tokë me çdo mënyrë dëshira e Perëndisë, me qëllim që njerëzit të dëshirojnë të qeverisen vetëm nga një dëshirë, nga ajo e Perëndisë.

-Bukën tonë të përditshme Me anë të kësaj lutje kërkojmë nga Ati ynë që të na jap ne, vëllezërve tanë dhe të gjithë njerëzve, bukën, për të cilën kemi aq shumë nevojë për të mbijetuar. Çfarë kuptojmë me “të përditshme”? Sipas esencës dhe përbërjes tonë, buka e përditshme është shumë e nevojshme dhe e domosdoshme për të jetuar trupërisht. Zoti ynë Isu Krishti na thotë se është e nevojshme që të kemi për t’u ushqyer, por kjo të bëhet me shumë maturi dhe vetëpërbajtje.

-*Jepna neve sot*. Ne nuk kërkojmë që të kemi bukë për gjithë jetën, por për “sot”. E ardhmja jonë është e padukshme, por duke pasur besim tek Perëndia, këtë shqetësim njerëzor ja lemë përkujdesjes së Tij. Asnjëherë nuk duhet të jemi në agoni dhe të përpiqemi me mjetet njerëzore, për të siguruar të mirat materiale, por duhet të kujdesemi se si mund të jemi të virtytshëm dhe të dashur për Perëndinë, ku padyshim Ai do të na japë çdo gjë që ne kemi nevojë. Njeriu nuk përbëhet vetëm nga trupi, por edhe nga shpirti dhe për rrjedhojë ai nuk ka vetëm nevoja materiale, por edhe shpirtërore. Në Shkrimin e Shenjtë, Zoti e quan veten si “buka e jetës”. Ai thotë: “Unë jam buka e jetës. Etërit tuaj hëngrën *mana* në shkretëtirë dhe vdiqën. Kjo është buka që zbret nga qielli, që një mund të hajë e të mos vdesë” (Joani 6, 48-50). Me anë të kësaj lutje, ne kërkojmë ushqimin më të domosdoshëm material dhe shpirtëror, Zotin tonë Isu Krisht, Trupin dhe Gjakun e Tij të tërëshenjtë që transmetohet tek ne nëpërmjet kungimit. Ashtu sikundër kemi nevojë çdo ditë për ushqimin trupor, kështu e njëjta gjë ndodh edhe me atë shpirtëror. Ne mund të kungohemi për çdo ditë po të dëshirojmë, por e rëndësishme është që të jemi të pastër dhe të falur nga çdo mëkat i bërë.

-*Dhe falna fajet tona*. Gjithkush nga ne është mëkatar, dhe për këtë arsye kemi nevojë për mëshirën e Perëndisë. Ne kërkojmë nga Ati ynë i tërëshenjtë që të na i falë mëkatet që ne kryejmë për çdo ditë me fjalë, me vepra si edhe me dëshirat e liga. Që Perëndia të na falë, është e dobishme që më parë të tregojmë pendimin tonë për gjithçka të keqe që kemi bërë. Perëndia na ka krijuar që të zbatojmë vullnetin e Tij dhe të trashëgojmë jetën e përjetshme. Kur ne e shkelim ligjin e

Perëndisë, biem në mëkat dhe për këtë arsye, duhet të pendohemi sinqerisht dhe të kërkojmë falje.

-Sikurse edhe ne ua falim fajtorëve tanë. Njëkohësisht me lutjen për faljen e mëkateve tona, pohojmë gjithashtu nga zemra edhe për faljen që ne i bëjmë të tjerëve. Pohojmë se nuk mbajmë mëri dhe nuk gjykojmë askënd. Nëse dëshirojmë që Perëndia të na i falë mëkatet, është mëse e domosdoshme që edhe ne t'ua falim fajtorëve tanë. Lidhur me këtë apostull Pavli thotë: “Jini të mirë dhe të mëshirshëm njeri me tjetrin, duke e falur njeri-tjetrin, sikurse edhe Perëndia ju ka falur në Krishtin. Bëhuni pra imitues të Perëndisë, si bij shumë të dashur, edhe ecni në dashuri, sikurse edhe Krishti na deshi dhe na e dha veten e tij për ne, si ofertë e flijim Perëndisë, si një parfum erëmirë” (Efesianëve 4, 32. 5, 1-2). Pra të mësohemi që të jemi të durueshëm, ndaj të gjithë atyre që na bëjnë padrejtësi, duke e treguar edhe me anë të veprave, se doktrina e Ungjillit rreth dashurisë ka nxitur realisht zemrën tonë.

-Dhe mos na shtjer në ngasje. Kujtimi dhe ndjenja e mëkateve të pëparshme, na bëjnë që të kemi më shumë kujdes në jetën tonë. Vazhdimisht kërkojmë nga Perëndia që të mos na shtjerë në ngasje dhe t'i largohemi qëllimit final. “Ngasje” quhet çdo gjë e cila ngacmon, d.m.th provon besimin dhe bindjen që ka njeriu tek Perëndia. “Ngasje” quajmë edhe dinakërinë e djallit, sepse ai përherë përpiqet dhe na nxit, që të mos e zbatojmë vullnetin e Perëndisë, por të kryejmë vepra të liga.

-Po shpëtona nga i ligu. Fjala “i ligu” ka kuptimin e mëkatit. Apostull Petro thotë se: “djalli sillet rreth e qark si një luan vrumbullues, duke kërkuar cilin mund të përpijë” Letra e I. e Petros 5, 8). Pra i lutemi Perëndisë, që të na ruaj nga i ligu,

si edhe nga çdo mëkat e çdo gjë tjetër e keqe. Gjithashtu i kërkojmë që të na ruajë nga kurthet e djallit, që mundohet të na tërheqi drejt mëkatit duke na larguar nga Perëndia. I lutemi Perëndisë që të forcojë dobësitë tona, nëpërmjet hirit hyjnor. Përgjegjësi në këtë drejtim kemi edhe ne, sepse duhet të bëjmë shumë kujdes, me qëllim që mos të biem pre e tundimeve dhe në rast se kjo ndodh, duhet që të rrëfëhemi me sinqeritet të lartë dhe të kërkojmë mëshirë dhe falje nga Perëndia. Falja mundësohet vetëm rastin kur kërkohet me besim, shpresë dhe dashuri Perëndie.

Prifti: Se jotja është mbretëria, dhe fuqia, dhe lavdia, e Atit, e Birit dhe e Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Epilogo i Utarës Zotërore na mëson tri gjëra të rëndësishme: Se Perëndia është mbreti i botës, i plotfuqishmi i Gjithësisë, dhe se lavdia e Tij është e pafundme dhe e përjetshme. Përse kërkojmë nga Perëndia realizimin e kërkesave të Uratës Zotërore? Kjo bëhet për faktin se veçoria e Tij është mbretëria, e cila pohohet në epilog. Ai është mbreti dhe zotëruesi i Gjithësisë, i botës së dukshme dhe asaj të padukshme. Gjithashtu kërkojmë nga Perëndia të lartat, sepse vetëm Ai ka fuqi dhe pushtet mbi çdo gjë. Si i plotfuqishëm dëshiron që lutjet dhe kërkesat e fëmijve të Tij, t'i plotësojë me të gjithë forcën e pushtetit të përjetshëm. Pohojmë se Perëndia si rezultat i përsosmërisë së Tij të përjetshme është e drejtë që të lavdërohet, të nderohet dhe të lartësohet përherë në jetë të jetëve.

Kori: Amin.

Fjala “*Amin*” është ndajfolje në gjuhën hebraike dhe do të thotë “*me të vërtetë, sigurisht*”. Kështu në lidhje me ato

që thuhet në epilog, pohojmë se realisht, me të vërtetë dhe sigurisht pranojmë se mbretëria, fuqia dhe lavdia i përkasin vetëm Perëndisë Triadike, Atit, Birit dhe Shpirtit të Shenjtë në jetë të jetëve.

Prifti, del tek Dera e Bukur dhe duke bekuar popullin thotë:

Prifti: Paqe në të gjithë.

Me anën e kësaj fraze prifti uron që paqja e Perëndisë të vijë mbi gjithë besimtarët e pranishëm në Liturgjinë Hyjnore.

Kori: Dhe në shpirtin tënd.

Dhiaku: Kryet tanë le t'ia ulim Zotit.

Le t'ia ulim kryet tanë Zotit në shenjë shprestarie dhe përlësie.

Kori: Ty, o Zot.

Prifti: (me zë të ulët) Të falenderojmë, o Mbret i padukshëm, që i krijove të gjitha me fuqinë tënde të pamatur dhe që i nxore të gjitha nga e mosqena në të qenët me mëshirën tënde të shumtë; Ti o Zot, shtjer sytë nga qielli mbi ata që kanë ulur kryet e tyre përpara Teje; se nuk i ulën përpara mishit dhe gjakut, por përpara Teje, Perëndisë së frikshëm. Ti pra, o Zot, këto që ndodhen përpara, rregulloi për të mirën e ne të gjithëve, sipas nevojës së veçantë të secilit; lundro bashkë me lundruesit; udhëtarët shoqëroi; shëroi të sëmurët, o mjek i shpitrave dhe i trupave tanë.

Me anën e kësaj urate prifti shpreh falenderimin ndaj Perëndisë, i cili me anën e fuqisë së tij krijoi çdo gjë. Pas falenderimit i lutet Perëndisë të shtjer sytë nga besimtarët, të cilët kanë ulur kryet dhe po luten. Në mënyrë të veçantë i lutet për ata që lundrojnë dhe për ata që udhëtojnë. Gjithshtu lutet për shërimin e të sëmurëve si mjek i shpitrave dhe i trupave.

Prifti: (me zë të lartë) Me hirin dhe dhembshuritë dhe njeridashjen e Birit tënd të vetëmlindur, me të cilin je i bekuar, bashkë me Shpirtin tënd të tërëshenjtë dhe të mirë e jetëbërës, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Pasi çdo e mirë jepet me hirin dhe dhembshuritë dhe njeridashjen e Birit të Perëndisë kërkojmë që hiri i Shpirtit të Shenjtë të vijë në jetë të jetëve.

Kori: Amin.

Prifti: (me zë të ulët) Vër re, o Zot Iisu Krisht, Pertëndia ynë, nga banesa jote e shenjtë dhe nga fronti i lavdisë së mbretërisë sate, dhe eja të na shenjtërosh, Ti që rri lart bashkë me Atin dhe që je këtu padukurisht bashkë me ne. Dhe me dorën tënde të fuqishme denjo të na japësh Trupin tënd të pacënuar, dhe Gjakun tënd të çmuar dhe me anën tonë gjithë popullit.

Kjo uratë i kushtohet Shpëtimtarit Krisht. Prifti i lutet që të vijë e të na shenjtërojë ne që lutemi me besë. “*Që je këtu padukurisht bashkë me ne*” ka kuptimin që Krishti është prezent, sepse mbi Tryezën e Shenjtë gjendet Trupi dhe Gjaku i tij.

Dhiaku: (me zë të lartë) Le të vemë re.

Me frazën “*Le të vemë re*” prifti që celebron Liturgjinë Hyjnore kërkon vëmendjen e besimtarëve të pranishëm.

Prifti: (me zë të lartë) Të shenjtat, të shenjtëve.

Me anën e kësaj fraze “*Të shenjtat, të shenjtëve*” kuptojmë se dhuratat e shenjta janë gati tu serviren shenjtëve. Të shenjtët janë besimtarët, të cilët shenjtërohen me anën e besimit që kanë tek Krishti dhe nëpërmjet pjesëmarrjes në misteret e shenjta.

Kori: Një është Shenjt, një është Zot, Iisu Krishti, për lavdi të Perëndisë Atit. Amin.

Me anën e kësaj kuptojmë se gjithë besimtarët quhemi të shenjtë, prandaj duhet të kërkojmë vazhdimisht shenjtërinë duke imituar Krishtin, sepse ai është i shenjtë, ai është Zot, për lavdi të Perëndisë. Me këtë përfundojnë uratat para kungimit hyjnor.

Dhe menjëherë këndohet Qionikoja.

Kori: Lavdërojeni Zotin prej qiejve, lavdërojeni në më të lartat. Aliluia.

Në qoftë ndonjë e kremte këndohet qionikoja e posacme e ditës. Pastaj dhiaku hyn në hierore dhe duke qëndruar në anën e djathtë të priftit, i cili mban bukën e shenjtë, thotë:

Dhiaku: Copëto, o zot, Bukën e shenjtë.

Prifti e copëton në katër pjesë me kujdes dhe shpresëtari, duke thënë:

Prifti: Copëtohet dhe pjesëtohet Qengji i Perëndisë, i cili copëtohet dhe nuk përndahet, i cili hahet gjithnjë dhe nuk mbarohet kurrë, por shenjtëron ata që kungohen.

Prifti rregullon të katër pjesët e bukës mbi diskun e shenjtë në formë kryqi, ndërsa dhiaku duke treguar potirin e shenjtë thotë:

Dhiaku: Mbush, o zot, Potirin e shenjtë.

Prifti merr pjesë nga shkronjat IS dhe si bën me të shenjën e kryqit potirin (nga njëra buzë në tjetrën) thotë:

Prifti: Mbushja e Potirit me Shpirt të Shenjtë.

Dhe vendos atë brenda në potirin e shenjtë. Ndërkohë dhiaku thotë: *Amin.*

Dhe si merr ujin e nxehtë, i thotë priftit: *Beko, o zot, ujin e nxehtë.* Prifti e bekon dhe i thotë:

Prifti: E bekuar është nxehtësia e shenjtoreve të tu, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

Dhiaku, duke mbajtur në dorën e majtë me kujdes potirin e shenjtë, derdh në formë kryqi ujin e nxehtë, e nevojshëm në potir, ndërsa prifti thotë:

Prifti: Nxehtësi e besës, plot me Shpirt të Shenjtë.

Dhiaku: Amin.

URATA PËR KUNGIMIN HYJNOR

Si vendos enën me ujin e nxehtë në vendin e saj, qëndron pak më lart duke u falur me vete, ndërsa prifti kokulur lexon me shpresëtarë këto urata para kungimit:

Prifti: Besoj, o Zot, dhe pohoj se Ti je me të vërtetë Krishti, Biri i Perëndisë së gjallë, që erdhe në botë të shpëtosh mëkatarët, nga të cilët i pari jam unë. Gjithashtu besoj se ky është vetë Trupi yt i pacënuar dhe ky është vetë Gjaku yt i çmuar. Të lutem pra, mëshiromë dhe falmi fajet, të bëra me dashje dhe pa dashje, me fjalë, me punë, me dije dhe padije; dhe bëmë të denjë që të marr pjesë pa dënim në Misteret e tua të pacënuara, për ndjesën e mëkateve dhe për jetën e amëshuar. Amin.

Pastaj thotë këto vargje: *Ja tek po shkoj për Kungatën hyjnore, O Krijues, mos më digj me anën e Kungatës. Se Ti je zjarr që djeg të padenjët. Por pastromë prej çdo njolle.*

Dhe këto tropare: *Në darkën tënde mistike, o Bir i Perëndisë, merrmë sot pjesëtar; se nuk do t'ua them armiqve*

të tu misterin; nuk do të të jap të puthur si Juda; por duke të pohuar si kusari, thërres: Kujtomë, o Zot, në mbretërinë tënde.

Pastaj prapë këto vargje: O njeri, dridhu, duke parë Gjak hyjnizues; Se është thëngjill që djeg të padenjët. Trupi i Perëndisë, dhe më hyjnizon dhe më ushqen, Shpirtin e hyjnizon dhe mendjen e ushqen çuditërisht.

Dhe këto tropare: Më ngazëllove me mallin tënd, o Krisht, dhe më ndryshove me dashurinë tënde hyjnore; po digji me zjarr të palëndshëm mëkatet e mia dhe bëmë të denjë të ngopem me ëmbëlsinë tënde, që duke kërcyer të madhëroj, o i Mirë, të dyja ardhjet e tua. Ndër shkëlqimet e shenjtoreve të tu si do të hyj unë i padenji? Se në guxofsha të hyj bashkë në nusëroren, rroba më tregon se s'është e dasmës, dhe i lidhur do të nxirrem jashtë prej engjëjve. Pastro, o Zot, ndotësinë e shpirtit tim dhe shpëtomë si njeridashës.

Pastaj këtë uratë: O Zot njeridashës, Zoti Iisu Krisht, Perëndia im, të mos jenë për dënimin tim këto të Shenjtat mbasi jam i padenjë, por për pastrim dhe shenjtëriin të shpirtit dhe të trupit dhe për sigurim të jetës dhe mbretërisë së ardhshme. Për mua është mire t'i ngjitem Perëndisë dhe të vë te Zoti shpresën e shpëtimit tim.

Dhe përsëri: Në darkën tënde mistike, o Bir i Perëndisë, merrmë sot pjesëtar; se nuk do t'ua them armiqve të tu misterin; nuk do të të jap të puthur si Juda; por duke të pohuar si kusari, thërres: Kujtomë, o Zot, në mbretërinë tënde.

Pastaj prifti duke ardhur që të kungohet i thotë dhiakut ose priftërinjve të tjerë që meshojnë së bashku: O vëlla dhe bashkëmëshëtar, ndjemë mua priftin mëkatar. Ndërsa dhiaku i përgjigjet:

Dhiaku: Priftërinë tënde e kujtoftë Zoti Perëndia në mbretërinë e Tij, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve

Pastaj prifti thotë: *O Perëndi, falmë mua mëkatarin dhe mëshiromë (tri herë).*

Dhe si u afrohet të shenjtave me frikë dhe shpresë, merr një pjesë nga Trupi i Shenjtë (nga pjesa që ka shkronjat IS) dhe thotë: *Ja tek vij te Krishti, mbret i pavdekshëm dhe Perëndia ynë. Trupi i çmuar dhe i tërëshenjtë i Zotit Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë Iisu Krisht më jepet mua priftit të padenjë (aksh) për ndjesën e mëkateve të mia dhe jetë të pasosur.*

Dhe si kungohet thotë: *Amin.*

Pastaj i thotë dhiakut: *Dhiak, afrohu.*

Dhiaku, duke ardhur dhe duke hapur duart në formë kryqi, duke pasur pëllëmbën e djathtë mbi të majtën, thotë: *Ja tek vij te Krishti, mbret i pavdekshëm dhe Perëndia ynë. Jepmë, o Zot, Trupin e çmuar dhe të shenjtë të Zotit dhe Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë Iisu Krisht, mua dhiakut të padenjë (aksh) për ndjesën e mëkateve të mia dhe për jetën e amëshuar.*

Prifti duke i dhënë një pjesë nga Trupi i shenjtë thotë: *Të jepet, ty dhiakut shpresëtar (aksh), Trupi i çmuar dhe i shenjtë i Zotit dhe Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë Isu Krisht, për ndjesën e mëkateve të tua dhe për jetën e amëshuar.*

Dhiaku, pasi puth dorën e priftit, merr Bukën e shenjtë, shkon prapa tryezës së hirëshme dhe kokulur, kungohet. Këtë e bëjnë edhe priftërinjtë ose dhiakonët e tjerë kur bashkëmeshojnë. I pari i priftërinjve pastaj, si kungohet me Trupin e nderuar, ia dorëzon atë dhiakut. Pastaj merr mbulesën dhe ai e mbështet mirë te nofulla e tij, merr me të dyja duart dhe me mbulesën Potirin e shenjtë dhe thotë:

Gjithashtu më jepet mua (aksh), priftit të padenjë, Gjaku i çmuar dhe i tërëshenjtë i Zotit dhe Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë Isu Krishtit për ndjesë mëkatesh dhe jetë të pasosur.

Dhe kungohet tri herë pa thënë gjë, fshin mirë buzët e tij dhe buzët e potirit të shenjtë me mbulesën që mban në dorë, e ngre potirin lart pasi e puth edhe thotë: *Ky preku buzët e mia, dhe Zoti do të më heqë gjithë paudhësitë dhe do të më pastrojë nga mëkatet.*

Dhe fton dhiakun duke thënë: *Dhiak, afrohu përsëri.*

Dhiaku vjen para Tryezës së Shenjtë, fshin pëllëmbën mbi diskun dhe thotë: *Jepmë, o Zot, mua (aksh) dhiakut të padenjë, Gjakun e çmuar dhe të tërëshenjtë të Zotit dhe Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë, Isu Krisht, për ndjesë mëkatesh dhe jetë të pasosur.*

Prifti e kungon atë tri herë me potirin duke thënë:

Prifti: Të jepet ty, dhiakut shpresëtar (aksh), Gjaku i çmuar dhe i shenjtë i Zotit dhe Perëndisë dhe Shpëtimtarit tonë Iisu Krisht, për ndjesën e mëkateve të tua dhe jetë të pasosur. Amin.

Pastaj, si fshin me mbulesën buzët e veta e të potirit të shenjtë, puth potirin. Pastaj prifti, duke ngritur potirin lart, thotë: *Ky preku buzët e tua, dhe Zoti do të shlyejë gjithë paudhësitë e tua e do të të pastrojë nga mëkatet e tua.*

Pastaj dhiaku, merr diskun e shenjtë me dorën e majtë dhe me dy gishtërinjtë e dorës së djathtë sfyngjerin dhe hedh pjesët e trupit të shenjtë (pjesët me gërmat KR, FI dhe TON), të cilat i ndan në pjesë të vogla kur ka për të kunguar besimtarët, në potirin e shenjtë me kujdes e thotë:

Dhiaku: Ne që pamë ngjalljen e Krishtit, le t'i falemi të shenjtit Zotit Iisu, të vetmit të pamëkatshëm. Kryqit tënd po i falemi, o Krisht, dhe ngjalljen tënde të shenjtë himnojmë dhe lavdërojmë; se Ti je Perëndia ynë, veç Teje nuk njohim tjetër, emrin tënd përmendim. Ejani gjithë besimtarët t'i falemi ngjalljes së shenjtë të Krishtit. Se ja tek erdhi me anën e Kryqit gëzim në tërë botën. Duke bekuar kurdoherë Zotin, himnojmë ngjalljen e Tij; se duke duruar Kryqin për ne, me vdekje vdekjen e zhduku. Ndriçohu, ndriçohu, o Jerusalem i ri, se lavdia e Zotit lindi përmbi ty. Vallëzo tani dhe ngazëllohu, o Sion, dhe ti, o Hyjlindëse e kulluar, dëfre me ngjalljen e Birit tend. O zëri yt i hyjshëm, i dashur edhe fort i ëmbël; se me të vërtetë u zotove të jesh bashkë me ne gjer në mbarim të jetës, o Krisht; të cilin zë duke e patur ne besimtarët si spirancë shprese, ngazëllohem. O Krisht, Pashkë e madhe dhe fort e hirshme, o urtësi dhe Fjalë dhe fuqi e Perëndisë; jepna që më qartë të marrim pjesë me ty në ditën e paperënduar të Mbretërisë sate.

KUNGIMI I BESIMTARËVE

Prifti, pasi të ketë vënë lugën e shenjtë brenda në potir, ngre potirin e shenjtë dhe ia jep dhiakut, i cili falet një herë; dhe si hap Derën e Bukur prifti kthehet nga populli, ndërkohë që dhiaku thotë:

Dhiaku: Me frikë Perëndie, besim dhe dashuri, afrohuni.

Prifti bën kungimin e besimtarëve jashtë hierores. Kungimi është misteri më i shenjtëruar, nëpërmjet të cilit besimtarët kungohen me bukën që është trupi i Krishtit dhe verën që është gjaku i Tij dhe na jepet për faljen e mëkateve

dhe trashëgimin e jetës së përjetshme. Këtë mister, për herë të parë e kreu vetë Zoti ynë Isu Krisht gjatë Darkës Mistike. Apostull Pavli, e shpjegon kështu mënyrën me të cilën Zoti e ofroi këtë mister të madh: “Sepse unë mora nga Zoti atë që ju transmetova edhe juve; se Zoti Isu, në atë natë që po tradhëtohej, mori bukën dhe si falenderoi, e theu dhe tha: “Merrni, hani, ky është trupi im që është thyer për ju; bëni këtë në përkujtimin tim”. Gjithashtu pas darkës mori edhe kupën, duke thënë: “*Kjo kupë është Besëlidhja e re në gjakun tim; bëni këtë sa herë që të pini, në përkujtimin tim*”. Sepse sa herë të hani nga kjo bukë ose të pini nga kjo kupë, ju shpallni vdekjen e Zotit, derisa ai të vijë” (Letra I Korintasve 11, 23-26).

Kisha jonë e Shenjtë e mori këtë mister të madh nga apostujt dhe e vazhdon me anë të episkopëve dhe priftërinjve. Gjatë Liturgjisë Hyjnore shenjtërohet buka dhe vera, pra dhuratat e çmuara, të cilat nëpërmjet uratave të posaçme me anë të hirit të Shpirtit të Shenjtë transformohen në Trup dhe Gjak të Krishtit. Ata që kungohen marrin Trupin dhe Gjakun e Krishtit. Qëllimi i këtij misteri është që besimtarët ta ruajnë të gjallë kujtimin e vdekjes së Zotit.

Prifti: Të jepet Trupi dhe Gjaku i Zotit dhe Perëndisë, Shpëtimtarit tonë, Iisu Krisht, për ndjesë mëkatesh dhe jetë të pasosur. Amin.

Në kohën që kungohen besimtarët, psaltët thonë me zë një herë ose dhe më shumë, sipas rastit, këtë tropar: *Në darkën tënde mistike, o Bir i Perëndisë, merrmë sot pjesëtar; se nuk do t’ua them armiqve të tu misterin; nuk do të të jap të puthur si Juda; por duke të pohuar si kusari, thërres: Kujtomë, o Zot, në mbretërinë tënde.*

Kurse gjatë periudhës së Pashkës, psalin këtë që pason:

Kori: Kungoni Trupin e Krishtit, shijoni prej burimit të pavdekshëm.

Si kungohen të gjithë ata që dëshirojnë, prifti i dorëzon dhiakut potirin, dhe pasi bekon popullin thotë:

Prifti: (me zë të lartë) O Perëndi, shpëto popullin tënd dhe beko trashëgimin tënd.

Populli i Perëndisë dhe trashëgimtarët e fruteve qiellore janë besimtarët që u kunguan me Trupin dhe Gjakun e Krishtit.

Kori: Pamë dritën e vërtetë, morëm frymën qiellore, gjetëm besimin e vërtetë, duke iu falur Trinisë së pandarë, se ajo na shpëtoi.

Me anën e këtij himni besimtarët pohojnë dhuratat shpirtërore dhe shfaqin mirënjohjen e tyre për Shpëtimtarin Krisht. Me frazën “*Pamë dritën e vërtetë*” kuptojmë; pasi u njohëm me të vërtetat ungjillore, të cilat na shpiten drejt shpëtimit, pasi besuam tek Shpëtimtari Krisht dhe pasi u kunguam me Trupin dhe Gjakun e tij, morrëm hirin e Shpirtit të Shenjtë, i cili është dhuratë qiellore. Nëpërmjet Ungjillit besimtarët u njohën me besimin e vërtetë. Ky himn në kohët e hershme psalej gjatë pagëzimit të katekumenëve, të cilët për herë të parë bëheshin anëtarë të kishës dhe kishin të drejtë të ndiqnin Liturgjinë e Besimtarëve, në përfundim të së cilës kungoheshin. Duke kënduar këtë himn ata shfaqnin gëzimin e tyre për dhuratat shpirtërore. Gjithashtu e këndonin këtë himn për të shprehur kënaqësinë shpirtërore që gjetën besimin e vërtetë.

Prifti, bashkë me dhiakun kthehen në Tryezën e Shenjtë. Dhiaku si vendos mbi të potirin e shenjtë i thotë priftit:

Lartësoje, o Zot. Prifti i temjanis tri herë të shenjtat e thotë me zë të ulët: Lartësohu, përmbi qiejt, o Perëndi, dhe lavdia jote përmbi tërë dhenë (tri herë). Pastaj i jep dhiakut diskun e shenjtë bashkë me mbulesat dhe ky, duke i mbajtur me të dyja duart mbi krye dhe pasi bën një përkulje para popullit, duke i ardhur qark Tryezës së Shenjtë. Prifti si falet, merr potirin e shenjtë të mbuluar, thotë para tryezës së shenjtë me zë të ulët:

Prifti: (me zë të ulët) I bekuar është Perëndia ynë,

Kthehet pastaj nga populli duke thënë:

Prifti: (me zë të lartë) Gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve.

Dhe e vendos potirin e shenjtë në proskomidhi.

Kori: Amin.

FALENDERIM – PERLESHIM

Dhiaku del në vendin e zakonshëm para derës së bukur dhe thotë:

Dhiaku: Drejtë; pasi u kunguam me misteret hyjnore, të shenjta, të kulluara, të pavdekshme, qiellore, jetëbërëse dhe të frikshme të Krishtit, siç i meriton, le ta falenderojmë Zotin.

Dhiaku fton besimtarët të qëndrojnë drejt derisa të kungohen edhe të tjerët dhe të shkojnë nëpër vendet e tyre. Më pas fton besimtarët që pasi u kunguan me misteret hyjnore, të shenjta, të kulluara, të pavdekshme, qiellore le ta falenderojnë Zotin. Ai i quan misteret hyjnore, të shenjta, të kulluara, të pavdekshme, qiellore dhe jetëbërëse.

Dhiaku: Përkrahna, shpëtona, mëshirona dhe ruajna, o Perëndi, me hirin tënd.

Kjo është përmbledhësja e atyre që u thanë më sipër. Kërkojmë hirin e Perëndisë, i cili buron nga dashuria e Krishtit për botën.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Dhiaku: Ditën të tërë, të përsosur, të shenjtë, me paqe dhe të pamëkatshme duke lypur, veten tonë dhe njeri-tjetrin dhe gjithë jetën tonë, Krishtit Perëndisë, le t'ia parashtrojmë.

Kërkojmë nga Perëndia që ta kalojmë gjithë ditën e shenjtë me paqe dhe duke mos bërë mëkate. Meqenëse jemi të dobët shpirtërisht kemi nevojë për hirin dhe ndihmën e Perëndisë, me qëllim që të kalojmë një ditë të përsosur. Ndërkohë dhiaku hyn në hierore.

Kori: Ty, o Zot.

Prifti vendos sfyngjerin në antimis, të cilin e palos. Palosja bëhet kështu: së pari paloset pjesa e sipërme, pastaj pjesa e poshtme e më në fund anët; e majta dhe e djathta. Pjesa e sipërme mund të paloset dhe më dysh, që të mos mbulohet ana e jashtme e saj nga e brendshmjia e pjesës së poshtme dhe gjatë palosjes të mos mbeten mbi të thërrime. Në këtë mënyrë, ana e brendshme mbulon njëra-tjetrën. Si e palos, e lë në qendër të tryezës, pastaj lexon këtë uratë falenderimi:

Prifti: (me zë të ulët) Të falenderojmë, o Zot njeridashës, mirëbërës i shpirtëve tanë, se edhe këtë ditë na bërë të denjë për misteret e tua qiellore dhe të pavdekshme. Tregona rrugën e drejtë, forcona ne të gjithë me frikën tënde, ruajna jetën, sigurona hapat; me uratat dhe lutjet e Hyjlindëses së lavdëruar dhe gjithmonë Virgjërës Mari dhe të gjithë shenjtorëve të Tu.

Prifti: (me zë të lartë) Se Ti je shenjtërimi ynë, dhe Ty ta drejtojmë lavdinë, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me frazën “*Ti je shenjtërimi ynë*” kuptojmë se Perëndia është burimi i shenjtërimit tonë, prandaj i drejtojmë lavdërimin Atit, Birit dhe Shpirtit të Shenjtë.

Kori: Amin.

Këtu prifti mer Ungjillin e shenjtë, bën me të shenjen e kryqit mbi antimisin e palosur dhe e vendos mbi të me shpresëtari. Pastaj kthehet nga populli e thotë:

Prifti: Me paqe le të shkojmë.

Besimtarët do të përlëshohen nga kisha, prandaj prifti thotë: “*Me paqe le të shkojmë*”. Kjo ka kuptimin që të largohemi nga kisha me paqe në shpirt. Këtë paqe e marrëm gjatë kungimit hyjnor. Këtë përlëshim prifti e thotë nga Dera e Bukur.

Dhiaku: Le t’i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot (tri herë). Beko, o Zot i shenjtë.

Prifti del nga dera e bukur, qëndron para ikonës së Krishtit dhe thotë lutjen e fundit, e cila quhet lutja e amvonës, sepse në kohët e hershme prifti e lëçiste uratën pas amvonit, i cili gjendej në smesin e kishës. Me anën e kësaj urate prifti i kërkon Perëndisë bekimin dhe paqen për gjithë popullin, kishën dhe botën:

Prifti: O Zot, që bekon ata që të bekojnë, dhe shenjtëron ata që kanë besim më ty, shpëto popullin tënd dhe beko trashëgimin tënd; ruaje tërësinë e Kishës sate, shenjtëro ata që duan hijeshinë e shtëpisë sate. Ti shpërblei ata me lavdi, me anën e fuqisë sate hyjnore dhe mos na ler ne që shpresojmë më Ty. Fali paqe botës sate, kishave të tua, priftërinjve,

udhëheqësve tanë, ushtrisë dhe gjithë popullit tënd. Se çdo dhënie e mirë dhe çdo dhuratë e përsosur zbret që lartazi prej Teje, Atit të dritave; dhe ty ta drejtojmë lavdinë, falenderimin dhe adhurimin, Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Kjo uratë është marrë nga Shkrimi i Shenjtë: “*Se çdo dhënie e mirë dhe çdo dhuratë e përsosur, zbret që lartazi prej teje, Atit të dritave*” (Jakobi 1, 17). Në përfundim të uratës populli këndon tri herë:

Kori: Amin. Emri i Zotit qoftë i bekuar që tani e gjer në jetë (tri herë).

Këto fjalë i ka thënë Jobi i drejtë, në kohën që Perëndia deshte të provonte besën e tij duke i sjellë trishtime. Megjithatë Jobi lavdëronte Perëndinë. “*Lakuriq dola nga barku i nënës sime dhe lakuriq do të kthehem. Zoti ka dhënë dhe Zoti ka marrë. Qoftë i bekuar emri i Zotit*” (Jobi 1, 21). Këto fjalë përsërisim edhe ne për të lavdëruar emrin e Zotit. Ndërsa psalet himni i Jobit prifti hyn brenda në hierore, shkon në proskomidhi dhe thotë:

Prifti: (me zë të ulët) O Krisht, Perëndia ynë, që je ti vetë plotësimi i ligjit dhe i profetëve, Ti që përmbushe tërë porosinë Atërore, mbushi me gëzim dhe ngazëllim zemrat tona, gjithnjë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin.

Në këtë uratë përmendet Zoti dhe Shpëtimtari ynë Isu Krisht si plotësues i ligjit dhe i profetëve. “*Kështu ligji që mësuesi ynë për te Krishti, që ne të shfaqësohemi më anë të besimit*” (Galatasve 3, 24). Me të vërtetë Krishti plotësoi ligjin e Dhiatës së Vjetër, duke zëvendësuar theroren e kafshëve me atë të gjakut përmbi kryq. Krishti duke aurdhur si njeri në botë

përbushi gjithë profecitë. Tashmë që jemi në përfundim të Liturgjisë Hyjnore dhe do të largohemi nga kisha, prandaj dhiaku del tek Dera e Bukur dhe thotë:

Dhiaku: Le t'i lutemi Zotit.

Kori: Mëshiro, o Zot.

Prifti qëndron në mes të Derës së Bukur, bekon popullin duke thënë:

Prifti: Bekimi dhe mëshira e Zotit ardhte mbi ju, me hirin e tij hyjnor dhe njeridashjen, gjithnjë, tani e përherë e në jetë të jetëve.

Me anën e kësaj urate prifti uron që bekimi dhe mëshira e Zotit të vijë mbi besimtarët. Bekimi dhe mëshira e Zotit, do të jetë përjetë tek ata që besojnë tek Krishti.

Kori: Amin.

Prifti: Lavdi më Ty, o Perëndi, shpresa jonë, lavdi më Ty.

Anagnosti: Lavdi Atit e Birit edhe Shpirtit të Shenjtë; tani e përherë e në jetë të jetëve. Amin. Mëshiro, o Zot (tri herë). Beko, o Atë i shenjtë (ose Zot i shenjtë, në qoftë se meshon episkop).

Pastaj prifti bën përlëshimin. Në qoftë se është e diel e fillon kështu:

Prifti: Ai që u ngjall prej së vdekurish ...

Po të mos jetë e diel: *Krishti, Perëndia ynë i vërtetë, me ndërmjetimet e Zonjës sonë të pacënuar, Hyjlindëses dhe gjithmonë Virgjërës Mari; me fuqinë e Kryqit të çmuar dhe jetëbërës, me mbrojtjet e Fuqive qiellore të çmuara dhe pa trup; të nderuarit, të lavdëruarit profet, pararendësit dhe pagëzorit Joan; të Apostujve të shenjtë, të lavdëruar dhe të*

dëgjuar; të Etërve tanë ndër shenjtoret dhe mësuesve të mëdhenj ekumenikë dhe ierarkëve, Vasilin të Madh, Grigor Theologut dhe Joan Gojartit; patrikëve të Aleksandrisë Athanasit, Qirillit dhe Joan Përdëllimtarit; të çudibërësve, Shën Kollit, Kryepiskopit të Mirës së Liqisë dhe Shën Spiridhonit, episkopit të Trimithundës, të martirëve të shenjtë, të lavdëruar dhe mundës të shkëlqyer; të Etërve tanë oshënarë dhe hyjprurës; të martirëve të shenjtë, të lavdëruar e të mëdhenj Gjergj Tropeprurësit, Dhimitër Mirovlitit, Theodhor Tironit dhe Theodhor Stratilatit; të ieromartirëve të shenjtë dhe të lavdëruar Harallamb dhe Elefter; të Atit tonë ndër shenjtoret Joan Gojartit, kryepiskopit të Konstandinopojës, të shenjtit (Aksh të kishës); të hyjprindërve të shenjtë dhe të drejtë Joaqim dhe Ana, të shenjtit (aksh të ditës) të cilin po lusim sot, dhe gjithë Shenjtorëve të tij, na mëshiroftë dhe na shpëtoftë si Perëndi i mirë, njeridashës dhe mëshirëplotë.

Përlëshimi është urata që thotë kleriku në përfundim të çdo shërbese fetare. Kemi dy lloj përlëshimesh: 1-Përlëshimi i Madh. 2-Përlëshimi i Vogël. Këta dallojnë nga njeri-tjetri sepse në të madhin përmendim më shumë emra shenjtorësh. Bekimi përfundimtar liturgjik, është bekimi i Krishtit, në të cilin thirret mbi popullin mëshira dhe shpëtimi i Krishtit, me ndërmjetimet e Hyjlindëses dhe gjithmonë Virgjëreshës Mari dhe me lutjet e gjithë shenjtoreve të ditës, të shenjtit, meshën e të cilit kremtojmë, shenjtin e kishës dhe sidomos shenjtët e nderuar nga kisha lokale.

Populli: Atë që na bekon dhe na shenjtëron, o Zot, ruaje për shumë vjet.

Priifti: Me uratat e Etërve tanë të shenjtë, o Zot Iisu Krisht Perëndi, mëshirona dhe shpëtona.

Kori: Amin.

Priifti bekon shpresëtarët duke thënë:

Priifti: Shën Trinia le t'u ruajë juve të gjithëve.

Pas përlëshimit të madh priifti ndan naforën. Quhet *naforë*, sepse ka kuptimin “në vend të dhuratës”, meqenëse fillimisht jepej tek ata që nuk kishin marrë kungatën hyjnore, ndërsa sot u jepet të gjithëve. Gjatë dhënies së naforës priifti thotë: “*Bekimi dhe mëshira e Zotit ardh të mbi ju*”.

KREU I TRETË

KISHA

Vendi që adhurohet Krishti u quajt nga e gjithë bota kristiane *kishë*. Me termin *kishë* kuptojmë popullin e shenjtë të Perëndisë dhe veçanërisht çdo mbledhje të të krishterëve në emër të Krishtit në një vend të caktuar. Kisha u themelua nga Krishti me rrethin e dymbëdhjetë apostujve. Në ditën e Pendikostisë u vunë themelet e Kishës së Krishterë. Me termin Kishë kuptohet i gjithë populli i Perëndisë, që beson te Mesia. Në Dhiatën e Re termi Kishë përdoret rreth 115 herë. Fjala kishë përdoret për herë të parë tek Veprat e Apostujve dhe nënkupton bashkësinë e parë kristiane të Jeruzalemit. Anëtarët e kishës quhen *ata që besojnë* (Veprat 2, 44), *besimtarët* (Veprat 4, 32), *vëllezërit* (Veprat 1, 15), *të vetët* (Veprat 4, 23) dhe së fundmi *të krishterët* (Veprat 11, 26). Kishat ndërtohen gjithnjë nga Lindja, sepse në Lindje lindi Krishti dhe nga Lindja u përhap krishterimi. Nga ana arkitektonike kisha ndahet në tri pjesë: 1) ajodhima, 2) naosi dhe 3) pronaosi.

Ajodhimë quhet pjesa lindore e kishës ku gjendet Tryeza e Shenjtë, mbi të cilën priftërinjtë celeburojnë Liturgjinë Hyjnore. Ajodhima konsiderohet vend i shenjtë dhe nuk lejohet futja e grave në të. Në ajodhimë mund të hyjnë vetëm priftërinjtë,

kishtari, psalti, predikuesi dhe anagnosti, pra ata që kryejnë liturgjinë në kishë. Ajodhima ndahet me pjesën tjetër të kishës me anën e ikonastasisit. Në qendër të ajodhimës gjendet Tryeza e Shenjtë. Mbi Tryezën e Shenjtë celebrohet Misteri i Falenderimit Hyjnor. Tryeza e Shenjtë simbolizon varrin e Krishtit. Në inagurimin e kishave, nëpër tryezat e Shenjta vendosen lipsane shenjtorësh. Mbi tryezën e Shenjtë qëndrojnë: Ungjilli, antimisi, kryqi dhe artofori. Në anën e majtë të ajodhimës gjendet proskomidhia, e cila simbolizon grazhdin e Betlehemit, ku lindi Krishti.

Altari ndahet me naosin me anën e ikonastasisit. Ikonastaset i kemi dy llojesh prej druri ose prej muri. Në ikonastas vendosen ikonat e shenjta sipas një rregulli të caktuar. Ikonat e ikonastasisit i ndajmë në të mëdha dhe të vogla. Në vendosjen e ikonave të mëdha ndiqet ky rregull: gjithmonë në qendër të ikonastasisit vihen ikona e Krishtit dhe e Shën Mërisë me Krishtin ndër duar. Në krah tyre vendosen Joan Pagëzori nga njera anë dhe ikona e shenjtit të Kishës nga ana tjetër. Mbi dyert e veriut dhe të jugut vendosen kryeëngjëjt Mihail dhe Gabriel. Ikonat e vogla që vendosen në pjesën e sipërme të ikonastasisit janë me tematikë nga të kremtet kryesore të Krishtit dhe Shën Mërisë. Në qendër të ikonastasisit vendoset kryqi mbi të cilin është pikturuar Krishti i kryqëzuar. Zakonisht ikonastaset i lyenin me bojë ari. Ikonë vjen nga fjala greke ἀεικόνα që do të thotë *figuroj*. Ikonat pikturohen mbi dërrasë dhe më pas vendosen në ikonastas sipas një renditjeje të caktuar. Arti bizantin i pikturimit të ikonave i nënshtrohej rreptësisht kanoneve të kishës. Ikona të lëvizshme quhen ato që paraqesin

skena nga Bibla ose portrete shenjtorësh dhe pikturohen në dru qiparisi ose pise.

Pikturat murale i kemi dy llojesh: a) afresket (al fresco) që pikturohen mbi suva të njomë dhe b) (al secco) të cilat pikturohen mbi suva të thatë. Afresket pikturohen mbi suva të njomë sepse vetëm me këtë mënyrë mund të realizohet kjo teknikë. Ngjyrat depërtojnë thellë në suva dhe bëhen një me të. Kjo është një mënyrë e vështirë, e cila kërkon që ikonografi të jetë me përvojë dhe i shkathët sepse nëse thahet suvaja nuk është e lehtë të bëhen korrigjime. Ana pozitive e kësaj teknike është se ngjyrat depërtojnë tek njera-tjetra dhe rrezistojnë në shekuj. Bizantinët nuk preferonin al secco domethënë pikturën mbi suva të thatë, sepse vepra të tilla nuk i rezistonin kohës. Të gjitha pikturat murale që kanë mbërritur deri në ditët tona janë afreske. Kurora prej ari, e cila pikturohet mbi kokat e shenjtorëve quhen aureola.

Hyrja në ajodhimë bëhet nga tri dyert. Dera e mesit quhet Dera e Bukur. Në naos gjendet froni dhespotik, mbi të cilin qëndron episkopi. Nëse është kishë katedrale gjenden më shumë frone. Përballë me fronin dhespotik gjendet amvoni.

SHKALLËT E HIERARKISË KISHTARE

Hirotonia është Misteri gjatë të cilit, si rezultat i vendosjes së duarve të episkopit në kokën e personit që do të hirotoniset, transmetohet te ky i fundit hiri i Shpirtit të Shenjtë, duke i dhënë kështu të drejtën për të kryer misteret e shenjta, si edhe të kujdeset për kishën dhe të krishterët. Zoti kishte pas

vetes shumë nxënës e pasues, si burra ashtu edhe gra, por të drejtën e një pushteti të veçantë ua dha vetëm dymbëdhjetë apostujve. Të zgjedhurit e Perëndisë u përhapën në të gjitha kombet me qëllim që të predikonin Ungjillin, të kryenin misteret e Shenjta, të emëronin drejtues kishtar në Kishat që ata kishin themeluar. Hirotonisje quhet ofiqi më i lartë dhe më i veçantë që Zoti u dha apostujve dhe më pas ata i'a transmetuan të krishterëve të zgjedhur. Të hirotonisurit quhen klerikë, sepse u zgjodhën për t'i shërbyer kishës. Gradat e priftërisë janë tre: Grada e episkopit, b) e priftit dhe c) e dhiakut. Hirotonisjen e priftit dhe të dhiakut, e kryen vetëm një episkop, ndërsa në hirotonisjen e episkopit duhet të marrin pjesë të paktën dy episkopë. Sipas traditës episkopi nuk martohet, ndërsa prifti dhe dhjakoni mund të martohen vetëm përpara misterit të Hirotonisjes.

Dhiak është grada e parë e dorëzimit. Që dikush të hirotoniset dhiak duhet të jetë në moshën 24-vjeçare. Dhiakët kanë për detyrë që të ndihmojnë episkopët dhe priftërinjtë, kur kryhen Misteret dhe shërbesat e tjera të shenjta. Dorëzimi në gradën e priftit kryhet prej episkopit gjatë Liturgjisë Hyjnore. Që dikush të hirotoniset në prift duhet të plotësojë këto kushte: 1-Të jetë i krishterë ortodoks. 2-Të jetë të paktën 26 vjeç. 3-Të ketë dëshmi të mirë në ambjentin përreth tij. Priftërinjtë kryejnë të gjitha Misteret e Shenjta përveç hirotonisjes, shenjtërimit të miros dhe përrurimit të kishës. Misterin e Pendim-Rrëfimit, e kryejnë vetëm ata të cilët marrin një leje të veçantë nga episkopi. Arkimandrit është ofiq i lartë, të cilin e mbajnë igumenët e manastireve. Gjëja më e veçantë që kanë episkopët është hirotonisja e klerikëve. Ata gjithashtu kanë të drejtë t'i

kryejnë të gjitha misteret e Shenjta, të përhapin fjalën e Perëndisë, si edhe të qeverisin shpirtrat e grigjës së tyre. Nëpër Kishat Ortodokse ka dy psaltë, i majti dhe i djathti. Ky i fundit quhet protopsalt dhe duhet që të ketë vesh të mirë muzikor, zë kumbues si dhe njohuri të muzikës bizantine. Zakonisht pranë protopsaltit qëndrojnë psaltë të tjerë, të cilët mbajnë iso.

VESHJET E KLERIKËVE

Stihari simbolizon njerishmërinë e Krishtit dhe jetën në Mbretërinë e Perëndisë (Zbulesa 7, 9). Stiharin e veshin priftërinjtë dhe episkopët. Zakonisht është në ngjyrë të bardhë dhe quhet “rroba e shpëtimit”, të cilën e veshin të krishterët në ditën e pagëzimit.

Petrahili simbolizon kujdesin e bariut për grigjën e tij. Në kohët e hershme petrahili thurrej prej leshi si simbol i deleve të grigjës. Petrahilin e veshin priftërinjtë dhe episkopët.

Brezi dhe mëngët. Kur veshin brezin priftërinjtë thonë psalmin që iu kujton atyre se Perëndia i ngjesh me fuqi për të kryer shërbesat.

Felloni vishet nga priftërinjtë. Në kohën që veshin fellonin priftërinjtë thonë psalmin 132.

Orari është një brez i gjatë, të cilin e hedh dhiaku mbi sup. Në kohët e hershme në orar qenë shkruar litanitë dhe lutjet. Fjala orar vjen nga latinishtja (orare) që do të thotë të lutesh.

Omofori simbolizon lëkurën e deles së humbur, të cilën Krishti e gjeti dhe e solli përsëri në tufë. Omofori kujton episkopin që të kërkojë delet e humbura dhe t’i bashkojë me

grigjën e kishës. Pas lëçitjes së Ungjillit, episkopi vesh omoforin e vogël.

Sako është veshja perandorake. Gjatë viteve të pushtimit osman peshkopët filluan të veshin veshjet perandorake.

Mitra simbolizon kurorën perandorake. Ajo është shenja e fitores së krishterë, sepse shenjtorët fitojnë kurora (Zbulesa 4, 4).

Skeptri është simboli i pushtetit shpirtëror. Skeptri simbolizon shkopin e Aaronit (Eksodi 4,2).

Epigonatin e veshin episkopët. Gjithashtu dhe priftërinjtë, të cilët kanë ofiqin protoprezbiter, ikonom, stavrofor. Epigonati simbolizon forcën e predikimit.

Kamillafi është kapelja që mbajnë klerikët ortodoksë. Kamillafi u shfaq gjatë epokës bizantine.

Raso quhet veshja e jashtme e klerikëve ortodoksë. Deri në shekullin XIX rason e vishnin vetëm klerikët e rangut të lartë, ndërsa klerikët e martuar vishnin veshjet vendore. Në vitet në vazhdim, u vendos që raso të vishet prej gjithë klerikëve ortodoksë.

SHËRBESAT E SHENJTA

Agripnia është shërbesa, e cila kryhet gjatë natës. Zakonisht bëjmë Agripni gjatë të kremteve të mëdha ose rasteve të veçanta si për shembull sëmundje, luftëra etj. Agripnia zakonisht fillon në orët e mbrëmjes dhe gjatë së cilës kryhen shërbesa të ndryshme, si ajo e Orëve, Mbrëmësore, Mëngjesore dhe Liturgji Hyjnore.

Ajazma është shërbesë liturgjike e kishës, gjatë së cilës bëhet shenjtërimi i ujit, me anën e uratave përkatëse për thirrjen e Shpirtit të Shenjtë dhe të zhytjes së kryqit tri herë në ujë. Janë dy lloj ajazmash: 1-Ajazma e vogël, e cila kryhet çdo fillim muaji dhe në raste të tjera. 2- Ajazma e madhe e cila kryhet vetëm në të kremten e Theofanisë më 6 janar. Shërbesa e Ajazmës gjendet tek Uratorja e Vogël.

Himni Akathist. Quhet shërbesa e kishës kushtuar Hyjlindëses. Përbëhet nga 24 tropare ku në përfundim psalim “Gëzohu o Nuse e panusëruar” dhe “Aliluja”. Në vitin 626 Hyjlindësja kishte shpëtuar qytetin prej sulmeve të persëve dhe avarëve, prandaj banorët e Kostandinopojës, u grumbulluan në kishën e Shën Marisë në Vllahernë, ku në shenjë mirënjohjeje e shprestarie psalën pa u ulur (akathist) himnin falenderues të Hyjlindëses që u bë atë natë. “Përlufteshës Gjenerale, këngët mundëse..”. Ky himn, së bashku me disa tropare të tjera, si dhe gjithë përshëndetjet e Hyjlindëses që ishin bërë deri më atë kohë u quajtën “Himni Akathist” (sepse u psal në këmbë). Ky himn këndohet në të pesë të premtet e Kreshmëve të Mëdha.

Pasdarka. Kjo shërbesë kryhet pas ngrënies së darkës dhe përpara se të biem në gjumë. Pasdarka është lutje për natën që vjen, me qëllim që të jetë e qetë, paqësore dhe e sigurt. Shërbesa përmban psalme dhe urata. Pasdarka ndahet në të Madhe dhe të Vogël. Pasdarkën e Madhe e kryejmë vetëm gjatë kreshmëve të mëdha që nga dita e hënë deri në të premten. Gjithshtu kryhet edhe të Hënë e Madhe dhe të Mërkurën e Madhe, ndërsa Pasdarka e Vogël lexohet gjatë ditëve të tjera.

Shërbesa e Pesë Bukëve celebrkohet vetëm në të kremtet e mëdha. Kjo shërbesë kryhet në përkujtim të pesë

bukëve që bekoj Krishti në shkretëtirë. Shërbesa e pesë bukëve kryhet në përfundim të Mbrëmësorese ose të Mëngjesore. Gjatë kësaj shërbese prifti bekon bukën, verën dhe vajin. Bukët priten në copëza dhe u ndahen besimtarëve të pranishëm.

Mbrëmësorja celebrohet në mbrëmje. Ndahet në të Madhe dhe të Vogël. Mbrëmësorja e Madhe ka më tepër trope dhe kryhet mbrëmjen e së shtunës kur paraprin e kremte dhespotike, hyjllindësore ose e një shenjti të madh. Ndërsa Mbrëmësorja e Vogël ka karakter të thjeshtë.

Liturgjia. Liturgjia Hyjnore ndahet në dy pjesë kryesore: 1-Liturgjia e katekumenëve dhe 2- Liturgjia e besnikëve. Në Kishën Ortodokse celebrohen tri lloj liturgjish, të cilat janë: 1-Liturgjia e Joan Gojartit. 2- Liturgjia e Vasilit të Madh. 3- Liturgjia e Dhuratave të Parashenjtëruara. Pika kulmore e Liturgjisë është misteri i Falenderimit Hyjnor, gjatë të cilit besimtarët kungohen me trupin dhe gjakun e Krishtit. Liturgjia e Vasilit të Madh kryhet dhjetë herë në vit, ndërsa Liturgjia e Dhuratave të Parashenjtëruara celebrohet të mërkurave dhe të premteve dhe kryesisht gjatë Kreshmës së Madhe.

Liti është një shërbesë, e cila kryhet gjatë agripnisë. Liti celebrohet në narteksin e kishës së manastirit.

Shërbesa e mesnatës zakonisht lexohet në mëngjes përpara Shërbesës së Mëngjesit. Përmbajtja e saj i referohet ardhjes së dytë të Krishtit dhe ngjalljes së të vdekurve gjatë gjykimit përfundimtar. Kemi shërbesën e mesnatës që kryhet gjatë ditëve të javës, atë të së shtunës dhe të dielës.

Shërbesa e përshpirtjes gjatë së cilës kisha lutet për shpirtat e të krishterëve të fjetur. Kjo shërbesë kryhet në ditë

të caktuara, si për shembull pas të tretave, të nëntave, të dyzetave etj. Përshpirtja celebrohet pas liturgjisë hyjnore. Emrat e të fjeturve përkujtohen gjatë blatës dhe shenjtërimin të dhuratave të shenjta. Në përfundim të shërbesës nga familja e të ndjerit ndahet koliva, e cila përgatitet prej gruri të zjerë, që simbolizon “Ngjalljen e të Vdekurve”. Kjo simbolikë vjen nga fjalët e Krishtit: “Kokrra e grurit kur bie në tokë duhet që të vdesë, sepse nëse vdes jep më shumë fryte” (Joani 12,24).

Shërbesa e varrimit gjatë së cilës kisha jonë lutet për shpirtin e të vdekurit duke i dhënë lamtumirën e fundit.

Mëngjezorja është një shërbesë e përditshme e kishës, e cila kryhet në mëngjes. Shërbesa e Mëngjezores në të kremtet e mëdha shoqërohet me Liturgjinë Hyjnore. Gjithashtu mëngjezorja e së dielës është e ndryshme nga ajo e ditëve të tjera. Pikat kryesore të saj janë: gjashtë psalmet, përlëshoret, zbritësoret, bekimtoret, shkallesat, shkurtorja, Ungjilli, dërgimsoret, lavdërimet, dhoksologjia etj.

Paraklisi është nga shërbesat më të dashura për besimtarët. Kemi Paraklisin e Madh dhe Paraklisin e Vogël. Paraklisi i së Tërëshenjtës psalet në raste vështirësish. Paraklisi i Vogël psalet shpesh, ndërsa Paraklisi i Madh kryhet vetëm në 15 gusht.

Shërbesa e orëve. Kështu quhen katër shërbesa të vogla, të cilat psalen kryesisht në vazhdimësi të ditës nëpër manastire. Judenjtë e llogarisnin kohën që prej orës 6 të mëngjesit deri në orën 6 të mbrëmjes dhe anasjelltas. Kryqëzimi i Krishtit ndodhi në orën nëntë. Në Dhiatën e Re përmendet ora e tretë, e cila përkon me orën nëntë të mëngjesit. Ora e gjashtë përkonte me orën dymbëdhjetë të mesditës si dhe ora e

nëntë, e cila i përkiste orës pesëmbëdhjetë të pasdites (Matheu 20,3).

Qethja. Shërbesë kishtare, e cila përdoret kur një burrë ose grua përqafton jetën monakale. Quhet qethje sepse në kohët e lashta, kandidatit për murg i qetheshin krejtësisht flokët, në shenjë të përkushtimit tek Perëndia (Veprat 18,18). Qethja shoqërohet me vënien e duarve në kokë.

Shërbesa e Shenjtërimit të Miros. Sipas tipikës që ndiqet në Patriarkanën Ekumenike në të Dielën e Dafinës, Patriku Ekumenik merr pjesë në Liturgjinë Hyjnore në Kishën Patriarkale të Shën Gjergjit në Kostandinopojë, i shoqëruar nga hierarkët e Sinodit. Në fund të dhoksologjisë, patriku lëçit uratën për fillimin e procesit për përgatitjen e Miros së Shenjtë. Siç është e njohur nga Patriarkana Ekumenike e marrin Miron e Shenjtë të gjitha Kishat Ortodokse, në shenjë të besimit të përbashkët e unitetit të tyre. Në Kishën Ortodokse, Miro e Shenjtë shërben dhe përdoret për të kryer Misterin e Shenjtë të Krezmimit të të sapo pagëzuarve, si dhe për krezmimin e heterodoksëve, të cilët pranojnë besimin ortodoks. Gjithashtu përdoret edhe gjatë shenjtërimit të kishave.

Katalogu më i vjetër i parapërgatitjes së Miros të Shenjtë i përket shekullit VII dhe ndodhet në Bibliotekën e Vatikanit. Në këtë katalog, përveç komponentit bazë që është vaji, përmendet edhe 12 esenca aromatike. Gjithashtu, me interes është edhe katalogu, i cili i përket shekullit XVII dhe gjendet në bibliotekën e Sinodit të Shenjtë të Moskës. Në këtë katalog, përveç vajit është shtuar edhe vera dhe 49 esenca aromatike. Nëpër arkivat e Patriarkanës Ekumenike gjenden edhe dy katalogë të përgatitjes së Miros së Shenjtë. Këta i përkasin

vitit 1865 dhe janë të dekretuar nga dora e patrikut Sofoni III. Në këto katalogje numri i esencave aromatike është 57. Katalogu i fundit përdoret deri në ditët tona, si katalogu zyrtar i esencave në përgatitjen e Miros së Shenjtë, në Patriarkanën Ekumenike. Shërbesa e përgatitjes së Miros së Shenjtë gjendet tek Uratorja e Vogël. Për herë të fundit Miro e Shenjtë është përgatitur në vitin 1992 nga Patriku Ekumenik Vartholomeu I.

LIBRAT LITURGJIKË

Apostulli përmban pjesë nga Veprat e Apostujve dhe letrat e Dhiatës së Re, për të dielat, të kremtet, ditët e zakonshme dhe për shërbesa të ndryshme. Apostulli zakonisht lëçitet prej dhjakut nga amvoni i kishës.

Ungjilli. Me Ungjill kuptojmë librin liturgjik të kishës, i cili përmban pjesë nga të katër librat e shenjtë atë të Matheut, Markut, Lukës dhe Joanit, të cilët flasin për jetën dhe mësimdhënien e Isu Krishtit. Pjesët ungjillore lëçiten gjatë Liturgjisë Hyjnore ose nëpër shërbesa të tjera të kishës. Ungjilli simbolizon Krishtin, prandaj vendoset mbi Tryezën e Shenjtë.

Uratore është libri liturgjik i kishës, i cili përmban shërbesa të ndryshme. Kemi dy lloj uratoresh: 1-Uratore e Madhe përmban shërbesat kryesore të Kishës Ortodokse; Liturgjia e Joan Gojartit, Mesha e Shën Basilit, Mesha e Shën Grigorit, rregulla e Meshës Peshkopale, Shërbesa e Miros, martesë e dytë, dorëzimet, gradimet, dedikata e kishës, varrimi i priftërinjve, varrimi në Javën e Pashkës, varrimi i fëmijëve, dhe urata të ndryshme. Uratore e Madhe gjithashtu përmban shërbesat, të cilat nuk kryhen shpesh siç janë shërbesa e

hirotonisë, e qethjes së murgjve, inagurimit të kishës etj. 2-Uratore e Vogël, përmban shërbesat kryesore që kryen prifti.

Kremtore. Ky libër, sipas titullit përmban këndimet e të kremteve kryesore të palëvizshme të dymbëdhjetë muajve. Në këto shtuam të dy Kanunet e Shën Mërisë, Lutësoren dhe Dielloren, domethënë Troparet e të Tetë Tingujve me Apostujt dhe Ungjijtë, që këndohen në të dielat e zakonta të motit. Pothuajse të gjitha troparet janë hartuar sipas ritmeve dhe melodive bizantine.

Pesëdhjetore. Ky libër përmban himnet dhe leximet e të dielave nga Pashka deri te Rushajet dhe të dielën e gjithë Shenjtorëve. Himnografi që ka shkruar Pesëdhjetoren është kryepiskopi i Selanikut Josif Studiti.

Psaltiri është libri liturgjik, i cili përmban 151 psalme të Davidit. Psalmet në mënyrë analoge me përmbajtjen e tyre ndahen në: psalme të pendimit, psalme lavdërimi etj. Psamet më të rëndësishme janë ato që përshkruajnë jetën, pësimet dhe triumfin e Krishtit ose siç quhen ndryshe psalme Mesianike të cilat janë: 2,8,15,21,39,40,44,67,68,71,77,96,108,109,116 dhe 117. Psalmet janë ndarë në 20 ndenjësore (kathizma), gjatë të cilave besimtarët qëndrojnë të ulur nëpër vendet e tyre. Psaltiri ka përdorim shumë të gjerë në shërbesat e kishës. Për shembull në Mbrëmësore, Pasdarkë, Mëngjzore, Lityrgji Hyjnore etj.

Diptikët janë libra tek të cilët shënohen emrat e episkopëve dhe priftërinjve, të një kisha.

Orologji është libri liturgjik i kishës, i cili përmban shërbesat e Mesnatës, Mëngjzores, Orëve, Mbrëmësores, Pasdarkës. Gjithashtu përmban shërbesat e Kungimit Hyjnor, Paraklisin e së Tërëshenjtës, Himnin Akathist etj. Orologji

përmban edhe të kremtet e përditshme me troparet e shenjtëve që festojmë si dhe troparet e Triodit dhe të Pesëdhjetores.

Mineot janë librat që përmbajnë shërbesat e çdo muaji, prandaj quhen mujore. Sistemimi i mineove është bërë nga patriku i Jerusalemit Sofroni dhe nga Joan Damaskinoi. Vite më vonë himnografë të tjerë i kanë plotësuar me shërbesa të tjera. Prej tyre mund të përmendim kryepiskopin e Selanikut Josifin (+883), Teodor Studitin dhe Theofan Omologjitin.

Sinaksari është ai libër, i cili përmbledh jetët e shentorëve, të cilat lexoheshin me mbledhjet e të krishterëve. Fjala Sinaksar e ka origjinën prej *sinaksis* që do të thotë *mbledhje*.

Anastasimatari përmban tekstet poetike të (oktaikut), tek të cilët përfshihet shërbesa e së dielës në tetë tinguj. Anastasimatari është kompozuar nga himnografi Joan Damaskini (+974) dhe më vonë u plotësua nga Teodor Studiti (795-826), mbreti Leoni VI i Urti (865-912) dhe nga i biri i tij Kostandini (905-950).

Tipikoja është një libër liturgjik i kishës, i cili përmban udhëzime se si duhet të kryhen shërbesat liturgjike. Tipikonë e parë e ka hartuar Omologjiti Hariton në vitin 270. Pas tij vijon tipikoja e Shën Savës së Shenjtëruar në vitin 531, tipikoja e Joan Damaskinit në vitin 749 etj.

Triodi është libër liturgjik i kishës, i cili përmban himne që nga e Diela e telonit dhe fariseut deri të Shtunën e Madhe në mëngjes. Emërtimin triod e mori sepse shumica e himneve që psallen përbëhen nga tri këngë. Triodi është hartuar nga himnografët: Josif (+830), Teodor Studiti (+826) dhe Andrea i Kretës (+726).

Përrshpirtje është shërbesa gjatë së cilës kisha lutet për shpirtrat e të krishterëve të fjetur. Kjo shërbesë kryhet në ditë të caktuara, si për shembull pas të tretave, të nëntave, të dyzetave etj.

TROPARET DHE HIMNET E SHËRBESAVE KISHTARE

Antifonët janë troparë, të cilët psalen në dy kohë nga psaltët. Nga antifonët më të njohur janë ata të Liturgjisë Hyjnore: “Me ndërmjetimet e Hyjlindëses”, dhe “Shpëtona, o i Biri i Perëndisë”.

Bekimoret janë tropare përpara së cilave psalet vargu: “I bekuar je o Zot mësomë me...” Bekimoret ndahen në ngjallësore, që psalen gjatë mëngjesores së të dielës pas ndënjësore dhe vdekësore, të cilat psalen të shtunën ose gjatë shërbesave të vdekjes.

Gjashtë psalmet lexohen në fillim të mëngjesores dhe përbëhen nga psalmet (3,37,62,87,102,dhe 142). Në to bëhet fjalë për fundin e natës dhe fillimin e ditës së re.

Lavdërimet quhen tri psalmet e fundit të psaltirit, ku vargjet më të shumta të tyre fillojnë me fjalën “lavdëroni”. Lavdërimet psalen në fund të Shërbesës së Mëngjesit.

Shkallesat janë një seri prej 15 psalmeve (119-133). Shkallesa janë edhe troparet që ekzistojnë pas çdo tingulli dhe psalen në mëngjesoren e së dielës përpara Ungjillit të mëngjesit. Këto tropare kanë huazuar shumë fraza nga psalmet zbritësore. Disa prej tyre kanë kuptim të thellë teologjik.

Hyrtorja është një himn i shkurtër që psalet gjatë Hyrjes së Vogël. Gjatë të dielave themi: “Shpëtona o i biri i Perëndisë, që u ngjalle së vdekurësh, ne që të këndojmë aliluja”. Hyrtorja ndryshon gjatë të kremteve.

Dëgjimi ose ipakoi është një himn me anën e së cilit jepet lajmi i ngjalljes së Krishtit, prandaj duhet dëgjuar me vëmendje.

Dërgimësoret ose eksapostillari psallen në mëngjesore pas këngës së nëntë dhe para lavdërimeve. Dërgimësoret e së dielës përmendin dërgimin nga Krishti që dishepujt të predikojnë. Dërgimësoret ngjallësore janë njëmbëdhjetë dhe çdo njera prej tyre ka të bëjë me ngjarjet ungjillore.

Madhërimet janë tropare të cilat psalen zakonisht për nder të Hyjlindëses dhe vijojnë me vargjet: “madhëro shpirti im”.

Lumërimet janë tropare që psalen në Liturgjinë Hyjnore, përpara Hyrjes së Vogël. Këto paraprihen nga lumërimet që tha Zoti gjatë predikimit në mal. Lumërimet përfundojnë me: “Kujtomë o Zot kur të vish në mbretërinë tënde”.

Zbritësoret. Quhen të tilla sepse në kohën që psaleshin këto tropare besimtarët zbrisnin nga ndenjësjet dhe qëndronin më këmbë në shenjë shprestarie.

Dhoksologjia është pjesë e liturgjisë me përmbajtje lavdëruese. Janë dy lloj: Dhoksologjia e Vogël, “Lavdi Atit dhe Birit edhe Shpirtit të Shenjtë, tani e përherë e në jetët e jetëve. Amin”. Si dhe Dhoksologjia e Madhe, e cila psalet në përfundim të Mëngjesores dhe në fillimin e Liturgjisë Hyjnore. Me anën e Dhoksologjisë himnojmë Perëndinë Atë, i cili nga dashuria na

dërgoi Birin e Tij, të vetëmlindur për të na shpëtuar nga mëkatet. Pasi e kreu këtë vepër dashurie rri më të djathtën e Atit dhe ka të njejtnë lavdi me Shpirtin e Shenjtë.

Pasvargjet janë tropare të mbrëmësore ose mëngjesore, të cilat psalen përpara se të bëhet përlëshimi. Pasvargjet ndahen në ngjallësore, kryqëtoje, martirike etj.

Paqësoret janë lutje, të cilat thuhën gjatë Mbrëmësore, Mëngjesore dhe Liturgjisë Hyjnore ose gjatë shërbesave të tjera të kishës. Quhen paqësore sepse fillojnë: “Me paqe le ti lutemi Zotit”.

Plotësoret janë lutje, të cilat fillojnë me: “Le t’ia plotësojmë lutjen tonë Zotit”. Plotësoret thuhën gjatë Mbrëmësore, në përfundim të Mëngjesore dhe në Liturgjinë Hyjnore.

Përlëshimi është urata që thotë kleriku në përfundim të çdo shërbesë fetare. Kemi dy lloj përlëshimesh: 1- Përlëshimi i Madh. 2- Përlëshimi i Vogël. Këto dallojnë nga njeri-tjetri sepse në të madhin përmendim më shumë emra shenjtorësh.

Përlëshorja është tropari më karakteristik i një të kremte shenjtori dhe këndohet në fund të mbrëmësore, përpara përlëshimit. Gjithashtu këndohet gjatë Mëngjesore dhe Liturgjisë Hyjnore.

Shkurtore është një himn kishtar që u krijua në shekullin V prej Romano Melodiozit. Tek shkurtorja përmendet shenjtji i ditës.

Thirrtoje quhen vargjet e psalmit 141, që fillon: “O Zot thirra...”. Thirrtojet psalen në tinguj të ndryshëm.

Kanoni është një lloj poeme, e cila përbëhet nga shumë tropare. Kanoni përbëhet nga nëntë ode, por ka kanone me

katër ose tre ode. Çdo ode e kanonit ka një irmos dhe disa tropare. Irmosi bashkon troparet e tjerë të odes. Në krye të çdo kanoni vihet një arkostih ose emri i shkruarit të kanonit. Në krye të çdo ode vihet një irmos i veçantë që quhet zbritësore (katavasi).

Trishenjti është përsëritja tre herë e himnit “Shenjt Perëndi...”. Trishenjti psalet edhe në shërbesën përkujtimore ose në atë të varrimit.

Trisaia është një lutje e shkurtër, të cilën prifti e psal mbi lipsanin e të vdekurit ose mbi varrin e tij. Trisai për të fjeturit bëjmë edhe në Kishë. Në disa raste përgatisim koliva (grurë të zierë) dhe ua shpërndajmë të pranishmëve.

Predikimi është lëçitja e fjalës së Perëndisë, i cili bëhej me anën e apostujve të Krishtit. Predikimi kryhet gjatë Liturgjisë Hyjnore. Predikuesit zakonisht janë ieromonakë, arkimandritë, klerikë dhe teologë laikë.

Lavdërimet quhen tri psalmet e fundit të psaltirit, ku vargjet më të shumta të tyre fillojnë me fjalën “lavdëroni”. Lavdërimet psalen në fund të Shërbesës së Mëngjesit.

ENËT & SENDET E SHENJTA

Potiri i Shenjtë simbolizon gotën që përdori Krishti në Darkën Mistike. Përdoret për kungimin e besimtarëve.

Shtiza është një objekt i shenjtë prej metali rreth njëzetë centimetra, që përdoret gjatë përgatitjes së blatës. Me shtizën ushtari romak shpoi Krishtin në brinjë. Prifti e vendos Qengjin mbi Diskun e Shenjtë dhe e shpon me anë të shtizës, duke thënë uratën përkatëse.

Disku i Shenjtë simbolizon grazhdin, në të cilin lindi Krishti. Mbi të vendoset Qengji.

Temjanica simbolizon barkun e Shën Marisë, thëngjilli që vendoset në të simbolizon Krishtin dhe temjani hirin e Shpirtit të Shenjtë. Temjanica përdoret për të temjanisur ikonat, altarin etj. Në temjanicë vendoset karbon i ndezur dhe disa copëza temjani. Temjanica simbolizon lutjen që i drejtohet Perëndisë.

Zeo. Me zeo kuptojmë atë enë metalike që mban ujin e nxehtë, i cili hidhet në Potirin e Shenjtë gjatë përgatitjes së Kungatës Hyjnore. Uji është i domosdoshëm në përgatitjen e Kungatës dhe simbolizon ujin që doli prej brinjës së Krishtit të kryqëzuar (Joani 19, 34). Gjithashtu uji i nxehtë që hidhet në potir, ngroh verën që gjendet aty duke na dhënë ndjesinë se kungohemi me gjakun e ngrohtë të Krishtit.

Artofori shërben për të ruajtur Kungatën Hyjnore, e cila përdoret për nevoja urgjente të besimtarëve, si për shembull në rast sëmundje, vdekje etj. Kemi dy lloj artoforësh: 1-I palëvizshëm, i cili gjendet mbi Tryezën e Shenjtë. 2-I lëvizshëm, i cili përdoret për dhënien e kungatës në spitale, shtëpi etj. Përgatitja e kungatës për në artofor bëhet një herë në vit gjatë Liturgjisë Hyjnore të së Enjtes së Madhe.

Kandili. E ka origjinën prej fjalës latine *candela* që do të thotë *qiri* dhe përdoret për të ndriçuar vendet e shenjta. Në adhurimin kristian kandili vendoset përpara ikonave. Gjithashtu brenda në ajdohimë përpara të Kryqëzuarit vendoset një kandil, i cili qëndron gjithë kohën i ndezur. Sipas traditës ortodokse shprestarët ndezin kandilin e shtëpisë çdo natë. Vaji i kandilit simbolizon mëshirën e Perëndisë, kurse drita që lëshon, hirin e

Shpirtit të Shenjtë që kishin shenjtorët duke na kujtuar që edhe ne duhet të jemi të ndriçuar.

Kolimvithra simbolizon lumin Jordan, ku u pagëzua Krishti. Përdoret për të kryer pagëzimin e shenjtë.

Kambanat përbëhen nga metal tingëllues dhe shërbejnë për të thirrur besimtarët në kishë. Shpikësi i kambanës është Paulin de la Nola, i cili ka jetuar rreth viteve 400. Nola ishte nga krahina e Kampanjës, prandaj shpikjes së tij i vuri emrin e vendlindjes. Në Kishën Ortodokse kambanat janë përdorur për herë të parë në vitin 842 atëherë kur doxhi i Venedikut Ursus Patricanus i dërgoi si dhuratë perandorit bizantin Mihalit III disa kambana. Ato bien me tinguj të ndryshëm, për shembull të gëzueshëm, për hidhërim etj.

Antimisi përbëhet prej basme katërkëndëshe dhe pëdoret për celebrimin e Liturgjisë Hyjnore, në vendet jashtë kisha si për shembull, nëpër kampingje, spitale, ose në ato kisha të cilat nuk janë shenjtëruar. Në këto raste antimisi zëvendëson Tryezën e Shenjtë. Mbi Antimisin ikonizohen katër ungjillorët, skena e kryqëzimit të Krishtit etj. Zakonisht në katër cepat e antimisit vendosen copëza lipsane shenjtorësh.

Epitaf, në greqishten bizantine do të thotë “Përmbi varr” ose siç mund të thuhet ndryshe “Mbulesë varri”. Në të paraqitet Isu Krishti i shtrirë në varr. Epitafi përdoret në shërbesën e së Premtes së Madhe, ku sipas traditës nxirret përreth kishës në përkujtim të varrimit të Krishtit. Gjatë kësaj shërbese psalen vajtimit “Ti o Krisht o jetë, Ti u vure në varr...”.

BIBLIOGRAFI

- Arkimandrit Justini, *Anastasimatari*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 2003.
- Arkimandrit Justini, *Nga thesari i Shenjtorëve*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 2004.
- Andrea Llukani, *Predikime*, Tekno Paper, Tiranë 2003.
- Andrea Llukani, *Fjalor Teologjik*, Tekno Paper, Tiranë 2005.
- Andrea Llukani, *Sinodet Ekumenike*, Tekno Paper, Tirane, 2008.
- At. Jovan Chani, *Ungjijtë e së Dielave*, St. Louis 1930.
- Bibla, Diodati i Ri*, përkthimi 1991-94, La buona Novella, Brindizi.
- Dhimitër Beduli, *Leksione*, (Dispencë) botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 1998.
- Didie Zhylia, *Fjalori i filozofisë*, shtëpia botuese Enciklopedike, Tiranë 1994.
- Divine Liturgy of Saint John Chrysostom*, Published by the Albanian Orthodox Church in America, Boston, Massachusstes, 1988.
- Dhiata e Re e zotit edhe Shpëtimtarit t'ënë Jisu Krisht*, kthyerë prej Elinishtesë Shqip ndë të folë toskërisht prej Kostandin Kristoforidhit, botim i KOASH-it, Tiranë 1994.
- Dhjata e Re, Psalmet, Fjalët e Urta*, botimet Lajmi i Mirë, Tiranë.
- Erasmus Schmid, *Concordance to the Greek new Testament*, Astir, Athens 1990.
- Fjalor i gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë 2006.
- Fjalor Greqisht-Shqip i Dhiatës së Re*, përgatitur për botim nga Joan Lena, Shoqëria Biblike, Tiranë 2007.

- Fori Tërpini, *Si e gjeta rrugën e Dritës*, predikime fetare e morale, Koti, Korçë 2001.
- Fran Luli, *Fjalor Biblik dhe i termave kishtarë*, Camaj-Pipa, Shkodër 2004.
- Imzot Theofan Noli, *Katekizmë e shkurtër e Kishës Orthodoxkse*, e botoj Peshkopata e Amerikës, Boston Mass 1991.
- Imzot Theofan Noli, *Hymnore për kor të përzier*, e botoj Peshkopata e Amerikës, Boston Mass 1936.
- Imzot Theofan Noli, *Uratore e Kishës Orthodoxkse*, e botoj Peshkopata e Amerikës, Boston Mass 1941.
- Imzot Theofan Noli, *Kremtore e Kishës Orthodoxkse*, e botoj Peshkopata e Amerikës, Boston Mass 1947.
- Imzot Nikë Prela, *Fjalori Biblik*, botimi i parë, Drita, Ferizaj 1994.
- Holy Bible, Good News Edition*, The Bible Societies, Nev York 1982.
- Katekizmi i krishterë Orthodoxks*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë, 2006.
- Librë e Shërbesave të shënta të Kishës Orthodoxe*, kthyer nga gërqishtja prej priftit Orthdox Fan S. Noli, Boston Mass 1909.
- Librë e Shërbesave të Shënta të Kishës Orthodoxkse*, botim i K.O.A.Sh-it, Korçë 1930.
- Libër i Shërbesave të Shenjta të Kishës Orthodoxkse*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë, 1961.
- Libër i Shërbesave të Shenjta të Kishës Orthodoxkse*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë, 1994.
- Mesha Hyjnore e Kishës Ortodokse Shqiptare*, e botoj Peshkopata Ortodokse Shqiptare e Amerikës, Boston, Massachusetts, 1991.
- Nestle-Aland, *Novum Testament Graece*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993.
- Protopresviter Tomas Hopko, *Besimi Orthodoxks*, Vëll. 2, Adhurimi, përkthim nga Mitropolit i Korçës Joani, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 1997.
- Protoprezviter Thomas Hopko, *Besimi Orthodoxks*, Vëllimi III, Shkrimi i Shenjtë dhe Historia e Kishës, përkthyer nga Imzot Joan Pelushi, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 2000.
- Strong's Exhaustive Concordance of the Bible, World Bible Publishers.

-*Shërbesa e Miros së Shenjtë në Patriarkanën Ekumenike*, Eptafotos, Athinë 1992.

-*The Exhanstive James Strong Concordance of the Bible*, World Bible Publishers.

-*Ungjilli sipas Mateut, sipas Markut, sipas Lukës, sipas Gjonit, Veprat e Apostujve, Libri i Psalmeve, Libri i Fjalëve të Urta*, përktheu dhe shtjelloi Dom Simon Filipaj, Shoqëria biblike Ndërkonfesionale e Shqipërisë, Tiranë 1999.

-*Uratore e Vogël*, botim i K.O.A.Sh-it, Tiranë 2004.

PËRMBAJTJA E LËNDËS

Parathënie

KREU I PARË

Liturgjia e katekumenëve

Paqesoret

Antifonët

Hyrja e vogël

Himni Trishenjtor

Apostulli

Ungjilli

Predikimi

Litania e gjerë

Lutja për katekumenët

KREU I DYTË

Liturgjia e besimtarëve

Hyrja e madhe

Lutja e dhuratave të shenjta

Simboli i Besimit

Anafora e shenjtë
Përgatitja për kungimin hyjnor
Urata Zotërore
Urata për kungimin hyjnor
Kungimi i besimtarëve
Falenderimi - Përleshimi

KREU I TRETË

Kisha
Shkallët e hierarkisë kishtare
Veshjet e klerikëve
Shërbesat e shenjta
Librat Liturgjikë
Troparet dhe himnet e shërbesave kishtare
Enët dhe sendet e shenjta

Bibliografi
Përmbajtja e lëndës

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Llukani, Andrea

Redaktor: Dhiak Kostandin Tuda.

Si kusari thërres,

Komenti i Liturgjisë Hyjnore të Joan Gojartit/

Andrea Llukani, Tiranë:

Botimet “Trifon Xhagjika”, Tiranë, 2010

128 f, 20 cm.

ISBN